

Aydın Boysan

İstanbul'un Kuytu Köşeleri

YAŞANTI

ŞAİR BAKİ
SOKAĞI

2-10-14

ŞAİR NEVİ
SOKAĞI

1-15

ŞAİR NİGAR
SOKAK

MARTİN
DDESİ

PIYERLOT
CADDESİ

YKY

9. Baskı

İSTANBUL'UN KUYTU KÖŞELERİ

Aydın Boysan 17 Haziran 1921'de İstanbul'da doğdu. Öğretmen Nevreste Hanım ile muhasebeci Esat Boysan'ın oğludur. 1939 yılında Pertevniyal Lisesi'ni, 1945'de Güzel Sanatlar Akademisi'ni (Mimar Sinan Üniversitesi'nin Mimarlık Bölümü'nü) bitirdi. Mesleğini 1999'a kadar ara vermeden sürdürdü. Türkiye Mimarlar Odası'nın kurucuları arasında yer aldı; yönetim kurulu üyesi, ilk genel sekreteri ve İstanbul şube başkanı oldu. 1957-1972 yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde ders verdi. Ulusal ve uluslararası mimarlık yarışmalarında ödüller kazandı. Kendi kitaplarını basmak için Bas Yayınları'nı kurdu(1984-93). Aralıksız olarak on yıl *Hürriyet* ve üç yıl *Akşam* gazetelerinde köşe yazıları yazdı.

Yapıtları

Mizah *Paldır Güldür; Yangın Var; Umut Simit; Yalan; Oldu mu Ya!; Fısıltı; Dostluk; Aldanmak; Söylesem Bir Türktü.*

Gezi Dünyayı Severe *1, II, III; Yollarda; Uzaklardan.*

Roman *Yıl 2046 Uzay Anıları,*

Deneme-Anı *İstanbul Esintileri; Leke Bırakan Gölgeler; Yaşama Sevinci; Sev ve Yaşa; Damlalar; Zaman Geçerken; Aynalar; Yüzler ve Yürekler; Felekten Bir Gün.*

*Aydın Boysan'ın YKY'deki
öteki kitabı:*

Yüzler ve Yürekler (2002)

AYDIN BOYSAN

İstanbul'un Kuytu Köşeleri

YAŞANTI

İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1815
Edebiyat - 499

İstanbul'un Kuytu Köşeleri / Aydın Boysan

Kitap Editörü: Onca Tapınç
Düzeltili: Incilay Yılmazyurt

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

1. Baskı: İstanbul, Mart 2003
9. Baskı: İstanbul, Ocak 2004
ISBN 975-08-0571-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2003

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Yapı Kredi Kültür Merkezi

İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul

Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23

Bilgi Hatlı: (0 212) 473 0 444

<http://www.yapikrediyayinlari.com>

e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

İnternet satış adresi: <http://www.estore.com.tr/bulvar/yky>

www.teleweb.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 9

Sunuş • 11

İSTANBUL'UN KUYTU KÖŞELERİ

Narlıkapı Çıkmazı'nda • 15

Kanuni Süleyman'dan Bugüne • 19

Davutpaşa • 20

Gülcemal Vapuru • 22

Besim Dalgıç Sorguya Çekiyor • 24

Bayram Günleri • 29

Kumkapı • 31

Seyyar Satıcılar • 32

Menderes Yıkımları • 34

Gerçekler Öyle Değildi! • 38

Neyimiz Eksikti? • 40

Yüksekkaldırım • 42

Çamlıca ve Neutra • 45

Kocamustafapaşa • 49

Yazma ve Çiroz • 52

Kireçburnu-Çayırbaşı • 56

Bir Temel Atma Töreni • 58

Değişmeler • 59

Abanoz Sokak • 61
Eski Çarşılar • 64
Her Şey Kendi Gibidir • 71
Tepebaşı Dram Tiyatrosu • 72
Sular Olmasa! • 75
Rumeli Hisarı • 76
Denizin Dudaklarında • 78
Kanunlara Uydurunca • 80
Şair Anlatınca! • 84
Sarıyer'den Podima'ya • 85
Ramazanlar Konusunda • 88
Yeşilköy Bamya Tarlası • 91
Demciler Arasında • 95
Entelektüel Cavit • 99
Kalabalık Etkisi • 102
Eski İstanbul Kıyıları • 103
Göksu Deresi • 106
Beyoğlu'na Çıkmak • 109
Haldun Taner İzlenimleri • 113
Matematik İşlemez! • 115
6-7 Eylül 1955 Olayları • 117
Seviç Birahanesi • 119
Babamın Gecikmesi • 121
Tiyatroda Keşif • 123
Durum Özeti • 126
Bir Planlama Görevi • 128
Yedikule'de "Safa" • 131
Etiler'in Doğuşu • 133
Bebek-Etiler Yolu • 136
Eski Günlerden • 138
İstanbul Anılarında Zıplarken • 141
Cihangir'den Bak! • 144

Çok Yaşamak •	146
Beşiktaş Balık •	148
Masada Maraton •	151
Rastgele Söyleşi •	152
Haklı Yasak •	155
Sokakların Biçimlenmesi •	157
Boğaziçi Oynaşması •	159
Set Restoran •	164
Yaşamın Hızı •	168
Yeni Çarşılar •	170
İstanbul Şehir Tiyatrosu •	174
Unutmak Olmaz! •	176
Bir Çarşı Sohbeti •	178
Hilal Fanfarı •	180
Bebek Üzerine •	182
Yabancılik •	185
Meyhanede Seminer •	187
Boğaziçi'nde Katlı Köprü •	189
Taksim Gazinosu'nda •	192
Türk Hamamı •	194
Sokak Üzerine •	197
Kahve Dokunuyor •	198
Beklenmedik Olay •	200
Lise Öğrencisiyken •	202
Güzelleri Seyretmek •	205
Meyhanede Şarkı •	206
Eski Mahallemde •	209
Ne Desem ki? •	211
Konfor Kurtarıcı Değil •	213
Mekân ve Zaman •	216

Önsöz

Kitabı oluştururken kimi zaman anılarımdan, gezerek yeniden edindiğim izlenimlerden, kimi zaman da sokakları dolaşırken Besim Dalgıç arkadaşımın benimle yaptığı röportajlardan faydalandım.

Şehirleri, şehir köşelerini sözlerle anlatıp bitirmek yeterli olmuyor. O köşelerin fotoğraflarını da sunmak zorunlu... Çünkü aynı resmi her gören, yalnız kendine göre izlenimler edinip, yorumlar yapabilecek.

Bu nedenle kitaba fotoğraflar ekledik. Özellikle öyle eski zamanlardan da ekledik ki, şimdi artık görülemeyecek resimler de okura sunulabilmiş olsun...

Böylece dünyada hiçbir şehrin yaşamadığını sandığımı talih ya da talihsizliklerin, İstanbul'un başına neler getirdiğini, daha iyi anlatabilmiş olduğumuzu sanıyorum.

Aydın Boysan
İstanbul, Şubat 2003

Sunuş

*İstanbul'un Kuytu Köşeleri'*ne başlarken, masaya oturup-oturup kalkarak, mantıksız bahanelerle balkona çıkıp çiçeklere bakarak, kitaba başlamadan günler ve saatlar geçirdim. Kendime, bunun hesabını sormaktan bile, kaçındım.

Neden?..

Çünkü konu İstanbul... Doğduğum, ömrümü geçirdiğim, bu yaşa vardığım şehir... Şehir olarak, ilk sevdam... Neden mi bu denli duygulanıyorum hâlâ?.. Çok açık: Çocukluğumuzun o minik-masum sevgilisi, seyrine doyulmayan, birlikte oluşu mutluluk veren, o koynuna girmeye doyulmayan/tertemiz-mis kokulu sevgilisi orta malına dönüştü de ondan... Eşi bulunmaz masum aile kızı, sokak kızı oldu çıktı da, ondan.

Sanırım şimdi artık, içimden geçen bir kuşkuyu itiraf etmenin zamanıdır. Galiba ben, karmaşık işlerden hoşlanmıyorum da, basit-sade şeylere yakınım. Örneğin iş yazılarımı ömrümce kendim daktilo ettim de, kitap ve gazete yazılarımı ille de elle yazıyorum... Kâğıdı ıslak mürekkeple öptüren, yumuşak keçe kalemle... Çalışma odamda, bir bilgisayar takımı olduğu halde.

Acaba daha açık söylesem mi ki?.. Sade-basit çözümlere meraklı olduğumu söylerken, acaba yine de tam bir içtenlikle konuşmuş olmuyor muyum?.. Hatta buna itiraf yaftasını yapıştırırken, acaba yine de, bir şeyler gizliyor muyum?

Sade-basit'in de daha aşağısında bulunan, "bayağı meraklarım" mı var?.. Karmaşık oluşt sürüklenmiş çözüm sahtekâr-

lıklarına duyduğum nefret, belki beni oralara kadar itmiş olabilir. Ömrüm böyle geçti, geçecek.

İstanbul'un Kuytu Köşeleri dedikten sonra, şimdi insanların ite-dürte yığıldığı kalabalık yerleri anlatmam, yadırganmasın!.. Buraları, şimdi bu hale geldi... Benim çocukluğumda, İstanbul'un her yeri "kuytu" idi. Bir milyonun altındaki nüfus, yaklaşık 20 misli artınca, artık kuytu yer kalmadı.

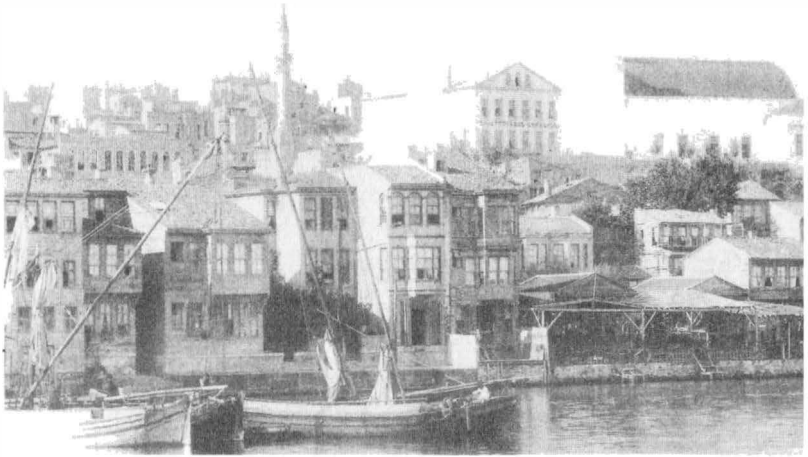
Biz anılarımızın mekânlarını, geçmişimizden bize kalanları, her şeyi ama her şeyi, taksit taksit yok ediyoruz. Hepsini yok ettiğimiz anda geçmişimizden, ruhsal olarak kopmuş olacağız. Acıklı sözler söylemek istemiyorum ama, bu kopuşun "ruhsal intihar" olduğunu, belirtmek zorundayım... Üzülerek.

**İSTANBUL'UN
KUYTU KÖŞELERİ**

Narlıkapı Çıkmazı'nda

Bizim sağıımızdaki köşede oturan Müezzin Osman Efendi Amcamın, bir kahverengi bir de kara tekesi vardı. Bunlar surların üzerine çıkar, birbirlerine tos vururlardı. İlkbaharda bu tekeler, bütün mahalleyi fena halde kokuturdu. Şu köşedeki evde, kuyumcu Sahak Efendi otururdu, kaynanası Araksi, karısı Hayganuş idi, oğlu Agop arkadaşımды.

Bu sokak, hâlâ o sokak olarak yaşıyor ve insanlar birbirine yakın yaşıyor. Şu soldaki birinci binada piyano akortçusu Fasulyacıyan otururdu. Fasulyacıyan'ın kızı Suzi, arkadaşımды.

İnsan yerleşmelerinde denizin kucak kucağa gelmesi minare ile çan kulesinin yan yana oluşu, Samatya sahil yolunun balta gibi insan ve deniz ilişkisini kesmesinden önce idi.

İstanbul'da piyano akordu yapabilen tek adam, bizim Fasulyacıyan'dı. Onun yanındaki evde, Talia Hanım otururdu. Talia Hanım dünyanın en güzel kadınlarından birisiydi. Bunu estetik bir gözle söylemekte olduğumu şöyle anlatmam gerekiyor; ben burada 15 yaşına kadar yaşadım. Dolayısıyla Talia Hanım'ın güzelliğini, ressamane bir biçimde anlatıyor olmalıyım, yüreğimden bir kötülük geçmiş olamaz.

Talia Hanım'ın sol yanağında, müthiş güzel bir gamzesi de vardı. Talia Hanım'ın bir de oğlu vardı, yaramaz mı yaramazdı. Sonradan o çocuğun adının Orhan Boran olduğunu anladım, yıllar sonra. Onun yanındaki evde İstihkâm Mülazımevvel İhsan Bey otururdu.

Daha sonra İhsan Bey'in albaylığını da gördüm. O zaman kızı Bedia sınıf arkadaşım, oğlu Bülent de arkadaşım. Onun yanındaki evde, ben yaşıta iki küçük kız otururdu. Ben de küçük çocuktum canım, o zaman. Birinin adı Mesadet birinin adı Melahat'tı. Mesadet, esmer tatlı bir cadıydı, kardeşi Melahat'sa kıvrırcık saçlı, ak tenli bir cici kızdı. Sonra bir daha, onları göremedim. Kim bilir neredeler?

Bizi Ramazanda teraviye götürürlerdi, camiye... Ramazan akşamları bütün mahallenin erkekleri teraviye giderlerdi, bizi de erkek sayarlardı, yaka paça götürürlerdi. Narlıkapı'da Hüseyin Ağa Camisi'ne ve orada biz, en arka safta namaz kılardık. Fakat, biz hınzırlığı elden bırakmazdık, günün birinde imamı şaşırttık. İmam namazı yarıda kesti, "ben böyle devam edemeyeceğim arka taraf beni şaşırtıyor" dedi. Herkes namazı bıraktı bizi yakaladı, hepimizi fena halde dövdüler. Ondan sonra bizi, en ön safta kılmaya mecbur ettiler.

Bizim 43. Mektep'in az ötesinde Şevket Baba vardı. Şevket Baba'nın kırtasiye evinde ne olacak, kurşunkalem, silgi, krapon kâğıdı, zarf, kâğıt gibi şeyler bulunurdu. Şevket Baba da, ak sakallı, çok yaşlı bir adamdı.

Çok tatlı da bir adamdı, Şevket Baba... Sokaktan geçen çocukları yakalar, arkasında bir yeri gösterir, "çükün düştü ulan" derdi. Çocuk da arkasına bakar, arardı düştü mü sahiden diye. Şevket Baba, arkadaşım Fethi'nin dedesiydi. Fethi bizim Şark Şimendifer futbol sahasının bitişiğinde, sahanın içine giren bahçe-

nin olduğu evde otururdu. Babası Ziver Bey, İstanbul'un en fiyakalı taksi şoförüydü, büyük Amerikan arabası kullanırdı.

Narlıkapı'ya bu sabah geldiğimde, yine sanki hiç uzaklaşmamış gibi bir duygu içindeydim. Bazı değişiklikler var ama, bu değişiklikler, kökten değiştirmiyor olayı... Demiryolu yerinde duruyor, denizi ötelemiş aşağılık herifler ve üstelik imar adı altında yapmışlar bunu vicdan fukaraları ama, deniz yine o tarafta, surları hırpalamışlar ama, yine de duruyor. Hele hele benim sokağım Narlıkapı Çıkamazım, insanlarla birlikte yaşamaya devam ediyor. Biz eskiden, sokak boyutunda yaşırdık orada... İnsanlar bugün yine orada sokak boyutunda yaşamaya devam ediyorlar.

Biz eskiden sokak boyutunda yaşırdık Narlıkapı Çıkamazı'nda, insanlar bugün yine orada sokak boyutunda yaşamaya devam ediyor.

Örneğin, kapıların dışında çöp tenekeleri yok. Çiçekleri var, saksıları var sokakta... İnsanlar bu sokaktaki saksılara bakıyor, yani evin içinde değil sokaktaki saksıya bakıyor insanlar. Pence-relerini açtıklarında selamlaştığım insanlar oluyor. Birisi "ben artık yaşlandım, artık öbür dünyaya gideyim" diyor. "Dur be! Senin acelen ne, sen kaç yaşındasın?" diyorum. Söylüyor: "61" karşı koyuyorum, "61'in lafı mı olur be? Burada 81 var".

İstanbul'un en hırpalanmamış veya az hırpalanmış köşelerinden birisi burası, benim Narlıkapı Çıkma- zım... Bir ötedeki Narlıkapı Caddem, adı cadde ya, bir tarafı büsbütün boşalmış, o tarafında da Bizans surları bozulmuş. Berisinde bazı binalar ek-silmiş, yeşillik artmış. Deniz tarafı iyice yeşillenmiş, denizin sey-ri mümkün gibi gözüküyor. Eski dostlardan örneğin, Şark Şi-mendifer Atölyesi'nden Ali Usta'nın kızı Hüsniye'yi hatırladım, oğlu Hayrettin'i hatırladım... Bitmiyor ki.

Kanuni Süleyman'dan Bugüne

Kanuni Sultan Süleyman zamanı İstanbul'da düzenli ve sürekli ikâmetine izin verilen ilk elçi, Fransız elçisi olmuş... Sonra İtalyanlar, İngilizler, Hollandalılar, İstanbul'a gelip de yerleşen ilk yabancı misyonlar. Kendi personellerini de ve hatta tercümanlarını da getirmişler.

Bu tercümanların görevi çok önemli, çünkü bağlantıyı onlar sağlıyor. Türklerin ne İngilizce bildiği var, ne Fransızca, dolayısıyla tercümanlar köprü görevindeler. Bu elçilikler; personeli, her türlü işi yapanları, hatta aşçılarına kadar getiriyorlar. Sefaretlerin yanında onlar başlıyorlar, Galata'da yerleşmeye.

Yabancılar olarak yerleşmelerine izin verilen Cenevizlilerin ilk oturduğu, Galata'da yerleşiyorlar. Daha sonra şimdiki Beyoğlu tarafına çıkıyorlar ve yabancı insanlar burada kendilerinin yanında, birtakım yerli insanları da yetiştiriyorlar. O zaman kullandıkları bu insanlar için bir tabir vardır, 'Levanten' deniyor. Levantenler de onlarla birlikte, buralarda yerleşiyor, yaşıyor.

Beyoğlu 18. yüzyıl sonunda, 19. yüzyılda, sanki bir Avrupa şehri... Benim gençliğime bile sirayet eden, kuralları vardı.

Beyoğlu'na çıkmak, bir mertebeye ermek gibi bir şeydi, üstümüzü başımızı düzeltir, tek pantolonumuzu ütüler, öyle çıkardık. Beyoğlu benim gençliğim zamanında, 30'lu, 40'lı yıllarda, sanat merkezi idi, kültür merkezi idi.

Bütün İstanbul'un 1950 yılına kadar nüfusu bir milyonu aşmadı. Şimdi Gebze'den Büyükçekmece'ye on beş milyon oldu. Gebze'den Büyükçekmece'ye kadar bütünleşti. Bina dizileri, baştan aşağı, boşluk bırakmadan kapladı. Her şey değişti.

Davutpaşa

1920'li yıllar... İstanbul'un Davutpaşa semtinde yaşıyoruz. Orası da neresi mi? Langa bostanlarından sonra, Etyemez'den önce gelir. Bizim evimiz önce semtin ortasından geçen demiryoluyla, o zaman eski Bizans surlarının dibinde başlayan deniz arasındaki ince şeritteydi. Daracık sıra evlerden, birinde otururduk. Sonra tramvay yolu kuzeyinde Bekâr Bey Sokağı'nda, İmam Efendi'nin evine komşu, iki katlı ahşap eve taşındık.

Marmara Denizi'ne yakın evimizin önünde bir meydancık vardı. O zaman hâlâ dağılmamış olan tulumbacılar, burada idman yapardı. Hani "Davutpaşa Mahkemeli" tulumbacı takımı da, koca İstanbul'un en ünlü –ve en belalı– tulumbacılarıydı.

Semte adını veren Davut Paşa, Sultan Bayazıt II'nin 1482-1497 yılları arasındaki sadrazamlarından... Bütün Osmanlı tarihinde, sadrazamlıktan azlini kendisi isteyen, ender kişilerden... Dimetoka'daki çiftliğinde inzivaya çekilerek eceliyle ölüyor. Bu da istisna!.. Hayrına ve adına yaptırdığı cami, sade mimarisiyle benzerlerinden ayrılıyor.

Rahmetli büyükanmem beni bu camiye, Cemal Hoca'nın vaazlarına götürürdü. Hoca pek güleç yüzlü, neşeli bir din adamıydı. Cehennemin kötülükleriyle korkutmazdı da, cennetin parlak yaşamıyla eğitmeye çalışırdı. Ben bir gün Cemal Hoca'ya vaazdan sonra: "Cennette tramvaylar hep birinci mevki mi?" diye sormuştum. Azarlamamıştı.

O zaman İstanbul çöpleri evlerden, tek atlı arabalarla toplanırdı. Fatih'e kadar bizim büyük semtin çöpleri de, bizim evin hemen arkasında denize boşaltılırdı. Lodos esiyorsa çöp-

ler, deniz kıyısına birikir, üreyen katrilyon hesabı kara sinek bulutları, yaşamı zorlaştırırdı.

Öğretmen annem, aydın Cumhuriyet kadınıydı. Çok güzel ut çalardı. O ut çalarken sinekleri kovmaya, bir kişi ancak yetiştirirdi.

Davutpaşa'daki ikinci mekânımız, tramvay yolu kuzeyinde Bekâr Bey Sokağı'ndaki ahşap evdir. İmam Efendi'ye komşu otururduk. Orada bir gece, sokağımızda müthiş bir gürültü koptu. İmam Efendi'nin evine hırsız girdiği söylentisi yayıldı. Semtin eli ayağı tutan bütün erkekleri sokağımıza üşüştü. Her şey komşu evler-bahçeler dahil, öyle arandı ki, olsaydı kesinlikle bulunurdu. İyi ki yakalanmadı. Bizim semtin aslanları İmam Efendi'nin malına göz koyanı yakalasaydılar, öldürmeseler bile, sakat bırakırlardı.

İçimde hâlâ ukdedir. İmam Efendi'nin güzel bir kızı vardı. Kısmeti çıkmış çıkmış, vermemişlerdi. Yaşı da, "olgunlaşmış" sayılırdı. Merak ederim. Acaba hiç vermediler de, kızı kuruttular mı? Öğrenemedim.

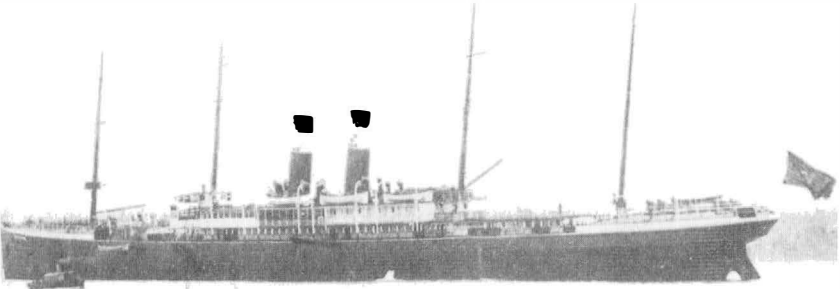

Marmara Denizi'ne yakın olan evimin önündeki meydancıkta tulumbacılar idman yapıyor.

Gülcemal Vapuru

Narlıkapı'da Bizans Sur Duvarı kalıntıları, hâlâ duruyor. Ama artık bu kuleler ve duvarlar, tarihte ya da benim çocukluğumda olduğu gibi, denize inmiyor. Kuleler arasındaki güzel kumsallar, yok artık! Dev gibi lodos dalgaları surlara vurup, göklere uzanan köpük fışkırmaları yaratmıyor. Çünkü artık, sahil yolu geçirildi.

Bazı günler birisi "Gülcemal!" diye bağırınca oyunlar-kav-galar durur, biz Narlıkapı'nın ele avuca sığmaz haşarı çocukları, surların üstüne bir sıra dizilir, Gülcemal vapurunun geçişini kımıldamadan seyrederdik. Vapur geçince de birbirimizi, sur duvarlarından aşağı iterdik.

Söylentiye göre Atlantik'te mavi kurdele kazanan gemilerden biri bu Gülcemal: İki bacalı, dört direkli kara yılan.

O Gülcemal ki, iki bacalı dört direkliydi. Atlantik Okyanusu'nu rekor hızla geçen yolcu gemilerine, diyelim ki transatlantiklere verilen, "Mavi Kordelalı" onurunu taşıdığı anlaşıldı.

Ben Gülcemal'i, Bedri Rahmi Eyuboğlu gibi anlatamam ki... Sevgili Bedri Reis, "İstanbul Destanı" şiirinde Gülcemal'i ne de güzel anlatır:

*İstanbul deyince aklıma bir martı gelir
Yarısı gülmüş yarısı köpiik
Yarısı balık yarısı kuş
İstanbul deyince aklıma bir masal gelir
Bir varmış bir yokmuş.*

*İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir
Anadolu'da toprak damlı bir evde
Gülcemal üstüne türküler söylenir
Süt akar cümle musluklarından
Direklerinde güller tomurcuklanır
Anadolu'da toprak damlı bir evde çocukluğum
Gülcemalle gider İstanbul'a
Gülcemalle gelir.*

Besim Dalgıç Sorguya Çekiyor

– *Beyoğlu pasajlarıyla, özel bir ilgin oldu mu?*

– Rumeli Pasajı'nın girişinde sağda, Abdullah Lokantası vardı. Devam eden arka sokaktan çıkardı. Çıkışın solunda iki katlı bir yer vardı, orasını 1950'li yılların başlarında, Mimarlar Lokali yaptık. Kiraladığımız o binanın içini dekore ettik, gece kulübü gibi bir yer yaptık. Gece kulübü değildi ama, Mimarlar Kulübü'ydü, gece de otururduk, yemek yerdik. Hatta oraya 1950'li yılların başlarında Dünya Mimarlar Birliği Başkanı Sir Patrick Abercombie'yi getirdik.

Hoş bir yerdi ama, yaşamadı. Bizim sevgili mimar meslektaşlarımız, toplu işlere pek meraklı değillerdir, ondan yaşamadı.

– *Peki bu kadar çok pasajın olmasının sebebi ne? Yani Halep Pasajı, Rumeli Pasajı, Afrika Pasajı, bir dolu pasaj ve hepsi farklı pasaj?*

– Bunlar annenin yavruları gibiydi. Anayol İstiklal Caddesi'ydi, kral da Pera idi, bunlar da onun yavruları idi. Ona bağlanan daha küçük, daha minik birtakım işlerin yapıldığı, hayatın yaşandığı yerler oluşmuştu.

– *Peki bu pasajların içlerinde neler satılırdı?*

– Her şey... Mesela Karlman Pasajı diye bir pasaj vardı, Londra'da ne satılırsa onu satarlardı. Dışarıdan çok malzeme gelirdi.

– *Oteller ne durumdaydı?*

– Tepebaşı, İstiklal Caddesi'nde Tokatlıyan vardı, başka yoktu.

Sirkeci otelleri vardı, çok müşteri oraya giderdi. Beyoğlu otellerine, yabancılar gelirdi. 1955 yılına kadar İstanbul'da, Avrupa şehirlerindeki gibi uygun sayılabilecek otel yoktu. Tabii Pera Palas vardı, bir derece uygun olan. Daha sonra, 30'lu yıllardan sonra, örneğin Park Otel açıldı. Şehrin ilk ciddi oteli, İstanbul Hilton'dur. Divan bile ilk açıldığında, nispeten orta boyda bir oteldi. Hâlâ da, Grand Otel değil.

– *Park Otel, dünya standartlarına uygun işler miydi?*

– Yöneticisi bir Ermeni vardı. “Resepsiyon asansörleri mutlaka görmelidir” derdi. Yoksa odalara kadın çıkartırlarmış. Yani işletme de ilkeldi.

– *Peki o zaman İstanbul'un özellikle İstiklal Caddesi'nin yemek kültürü nasıldı? Beyoğlu'nda, İstiklal'de neler yenirdi, ne tarz lokantalar vardı?*

– Eski İstanbul mutfağı vardı, bunlardan bir tanesi, Abdullah'dı. Abdullah'da gerçi yalnız İstanbul'a değil, bütün dünyaya sunulabilecek cinsinden şeyler vardı?

– *Neydi peki Osmanlı mutfağı özellikleri?*

– Sarmalar, dolmalar... Sonra bir de, ağır yemekler... Tatlılar da, ağırdı tabi. Osmanlı tatlılarını şimdi kimse pek yemiyor. Gerçi Avrupa'da bir pasta görgüsü vardır, az bir şey Amerika'ya sıçramıştır ama, alaturka tatlılar Araplara çok makbuldür. Onun dışında Avrupalı, bizim hamur tatlılarımıza yaklaşmaz, ağırdır.

– *İçkide durum nasıl?*

– Şarap bir kültür işidir. Eski yıllarda 17.-18. yüzyıllarda şarap vardır. Rakıya gelince çeşitli rakılar vardı. Tekel'in kuruluşundan, başkalarının rakı üretimine izin verilmeyişinden sonra, Tekel üretti rakıları yalnız.

– *Peki meyhane kültürü nasıldı, hangi eski meyhaneler vardı İstanbul'da, ya da buralarda?*

– Örneğin punççular vardı, iki yüzyıl önce, punç içerlerdi. Çayla rom ya da konyak karıştırırlardı veya Avrupa'nın birtakım başka içkilerini, karıştırarak içerlerdi. Bizde rakı kültürü –zaten eski yıllarda yoktu– 19. yüzyılda bir derece başladı. Doğru dürüst şarabın Türkiye'de yaygın olarak üretilişi, 20. yüzyılın ikinci yarısında ancak başladı, daha önce olmadı.

– Sonra peki rakı kültüründe, özellikle meyhanelerde nasıl bardaklarda içilirdi?

– Küçük, ince belli, kadehle içilirdi. Rakıya su karıştırılmazdı. Önce rakı yudumu alınır, sonra da su yudumu alınır.

– Niye altı geniş, özellikle rakı kadehlerinin?

– Otursun diye, sağlam dursun diye.

– Kadeh camının, ince olması makbuldür, değil mi?

– Herhalde... Bütün içkilerde camın ince olması, makbuldür. Kalın cam zaten bir ilkellik belirtisidir. Kalın camlı kadehe konan soğuk içki ısınır.

– Peki o zaman İstanbul'da, İstiklal Caddesi'nde bulunan Rım meyhanelerinin, diğer meyhanelerden farkı neydi? Gittiğinizde, nasıl bir servis hizmeti yapılırdı? Neler yenirdi?

– Meyhaneci müşterisini tanırdı. Ne istersin diye sormazdı, bilirdi onun ne istediğini. Önce peyniri, çiroz salatasını, bilmem nesini bilirdi, onu getirir kordu.

– Minnacık tabaklarda?

Yağmur yağmıyorsa, serin havada bile üstü kapalı sokakta oturmak alışanların vazgeçemeyeceği bir keyif oluyor.

– Evet minnacık tabakta. Altı tane kalamata zeytini, beş tane hamsi, altı tane gümüş getirir kordu. Meyhaneci müşterisini tanırdı.

– *Garsonların özellikleri nasıl olurdu?*

– Degustasyon’da iki garson vardı, Strato ve Koço idi bunlar, büyükelçi gibi adamlardı. Smokin giyerlerdi. O kadar zarif, o kadar hoş konuşurlardı ki garson oldukları kollarında peçete vardı da, ondan anlaşıldı, yoksa anlaşılmazdı-bilinmezdi.

– *Beyoğlu nüfus yapısı nasıldı?*

– Beyoğlu merkezi eski yıllarda, Müslüman mahallesi olmadı. Beyoğlu’nun kenar mahalleleri oldu, örneğin Kasımpaşa oldu. Çünkü buralarda, 19. yüzyılın ortasına kadar Pera merkezinde, hiç Müslüman yaşamadı. Halk dolayısıyla, Müslüman değil Hristiyan ağırlıklıydı veya Musevi ağırlıklıydı.

– *Taksim Belediye Gazinosu nasıldı?*

– Taksim Belediye Gazinosu İstanbul’un, 30’lu yılların sonunda yaşama mekânı olarak, bir umuduydu. Orada yemekler yenirdi, orkestra çalardı, dans edilirdi, konserler verilirdi. Pazar sabahları örneğin, konserler verilirdi.

– *Kimler konser verirdi, o zaman?*

– Türk müziği de vardı, yabancı müzik de vardı. Belediye Gazinosu İstanbul’da, bu gibi etkinliklerin yapıldığı tek yerdi nerdeyse. Yoktu başkası.

– *İçkili miydi buralar?*

– Tabi içkiliydi. 1940’lı 50’li yıllarda Güzel Sanatlar Akademisi baloları çok ünlüydü. Güzel Sanatlar Akademisi’nin öğrencileri düzenlerdi bunları ve karnaval olurdu. Kıyafet müsabakaları yapılırdı.

– *Nasıl kıyafetler yani?*

– Maskara kıyafetinden tut da papaz kıyafetine kadar, her akla gelecek kıyafetlerle. Çok hoş geceler olurdu. Hatta mesleklerin geceleri de olurdu orada, örneğin Mimarlar Gecesi düzenlenirdi. 50’li yılların başlarıydı, bir Mimarlar Gecesi’ni, ben düzenledim. O yıllarda Mimarlar Birliği’nin yönetim kurulundaydım. Hatta o gece piyango düzenledik, piyango bileti satıp, gelir elde edeceğiz. Birçok kuruluştan, bedava hediyeler aldık, bayağı uğraşıyorduk o işle.

– *Nasıl geçti peki o gece?*

– Piyangonun bütün biletleri satıldı. Sevindim, gecenin sorumlusu bendim çünkü. Bütün ödüller dağıtıldı, ancak bir ödül vardı ki bütün biletler satıldığı halde, onu kazanan gelip almadı. Neydi o ödül? Canlı bir eşekti yahu! Çünkü ilginç olsun diye, canlı bir eşek koydum piyangoya. O gece herkes gitti, ben eşekle yalnız kaldım Taksim Gazinosu'nda.

– *Peki, sonra ne oldu?*

– Eşeği Taksim Gezisi'ndeki bir ağaca bağlayıp, ben de kaçtım. Eve götüremezdim ki?

Bayram Günleri

Biz Narlıkapı çocukları, tramvay yolunun öbür tarafındaki “Bayram Yeri”ne giderdik.

Eğlence boldu. Bir ucu yüksek bir ağaca, öbür ucu yerdeki bir kazığa bağlanmış ip te, makarayla kayardık. Uzaktan tabağa para atardık, girerse iki mislini alırdık, girmeyen giderdi. Macuncu fırlıdağı çevirirdik. Üç iskambil kâğıdıyla oynatılan “bul karayı al parayı” oyununa para basardık. Bunlar kumardı ama, biz bunları yalnız, oyun diye oynardık.

İp üstünde kurban kesip, semaverle çay pişiren “Cambaz Abdullah” a hayrandık. O, “iyi bir aileden” idi. Kara balet giysisiyle dolaşırdı. Biz de ona özenip, arkadaşımız Orangotan Hamdi’nin bahçesinde, iki ağaç arasına ip gerdik. Üstünde pekâlâ yürümeye başladık.

Niçin bayram yapılır ki?.. Nedeni açık... Eğer zaman, düğüm atılmamış bir ip tekdüzeliği içinde akarsa, öylesine bezdirir ki, miskinlik yaratır. Öyleyse, “zaman baba” ya da, arada bir düğüm atılır ki, geçmiş günler zevkle anılsın, gelecek zaman da, umut dolu olsun... Bayram etmek, bıktırıcı geçen zamana düğüm atmaktır. Bayram, hep bir bahanedir.

Bayramlar, yaşamın kilometre taşlarıdır, yüreklerin temizlenme günleridir. Yüreklerin kapısı, penceresi açılır, durağanlaşmış ruh haletleri dışarı atılır, içeri temiz hava doldurulur.

İşte Kumkapı kıyılarında da denizle insan, yaşama sevinci dolmuş idi.

Kumkapı

Kumkapı'nın mahşerleşmediği bir zamandı... Ne zaman mı? Yaklaşık, 30 yıl öncesine kadar. Bütün sokak, henüz meyhaneye dolmamıştı. O ufak meydancıkta benim anımsadığım, bir Yorgo, bir de Kör Agop açıktı.

Yorgo'nun önünde, camekân içinde lakerda satılırdı. Torikten yapılmış, halis ve nefis bir mezeydi bu lakerda... Şimdi palamuttan yapıyorlar ama, bu artık o lakerda değil. Andırıyor ama, o değil... Torik kalmadı ki, lakerda olsun. Bir de yine camekânda, topik satılırdı. Satan Ermeni yakınırdı: "Ah be! İstanbul'un onda birinin beşte biri bunu yese, ben zengin olurum."

"Yahu böyle diyeceğine doğrudan doğruya ellide biri desen, olmaz mı?" O karşı koyardı: "Olmaz!.. Lakırdının fiyakası bozulur."

İstanbul nüfusu gibi, meyhane müşterisinin de tipi değişti. Eski Samatya ve Kumkapı meyhanelerinin müşterisi, tenhalık ve sessizlik arardı. Demcilerin bir bölümü, yalnız kalarak kendi dertleriyle savaşımaya çalışan insanlar olurdu. Kimse bağırarak konuşmazdı. Sürekli müşteri yerine oturduğu zaman, meyhaneci ona ne istediğini sormazdı. Çünkü bilirdi.

Şimdi Kumkapı'da, Anadolu nehirlerinin adını almış meyhaneler var... Yakışmaz ki... Balık köftesi yapılıyor... Balık sığır değil ki. Kalabalık – gürültü ve uğultu, insanda kafa bırakmıyor. Gezici saz heyetinin zurnacısı, oturanın kulağına soktuğu sazını çatlatarak üflüyor.

Cahillik ve vicdansızlık, kol geziyor.

Seyyar Satıcılar

Bizim Samatyamızın, pek sevimli “seyyar satıcı”ları buluyordu. Bunlar, cadde-meydan işgalcisi işportacılar değildi. Ya sırtlarında küfeyle taşıyarak, ya da bir at veya eşeğe yükleyerek gezerlerdi. Bir sırığın iki ucuna astıkları, örneğin iki tepsi yoğurdu sırtlarına alıp, dolaşanlar da vardı.

Benim Samatya’dan unutmadığım birisi, gezerek ekmek satan bir adamdı. Bir atın iki yanına asılmış çinko kaplı iki sandıktaki ekmekler, “piyasaya arzolurdu”. Bu ekmekçi kızgın bir yaz gününde coşmuş, Cemal Efendi’den 50 kuruşluk dondurma yemişti. Yıllarca sesi kısılmıştı. Bağırımıyordu. Kapı zillerini çalardı.

Sıra geldi, dondurmacı Cemal Efendi’ye... Dondurmasını kendisi “elcağızı” ile üretti. Tuzla-buz karışımı dış kabın içindeki daha ufak kabı, 1,5-2 saat döndüre döndüre, “dondurmayı dondururdu”. Sonra da sırtına aldığı sırık yardımıyla taşır, mahalleyi geze geze satardı. Benim sünnetimde de yedi kilo Cemal Efendi dondurması, mahalle arkadaşlarımı sevindirmişti.

Cemal Efendi, bizim mahallenin bütün erkekleri gibi ekmeğini “taştan çıkarmasını” bilirdi. Cemal Efendi için çare tükenmezdi. Kış gelip hava soğuduysa, dert değildi. O da artık geceleri geze geze, sıcak nefis sahlep satardı...

Sanırım şimdi artık beni akranlar bile unutmuştur. Yenica-

mi arkasında seyyar berberler dolaşırdı. Hele saçları ustura ile perdahlı keserse, o kelle ayna gibi parlardı. O da reklamını, şöyle bağırarak yapardı:

“Lahana gibi baaaş, beş kuruşa bir tıraaaaş!..”

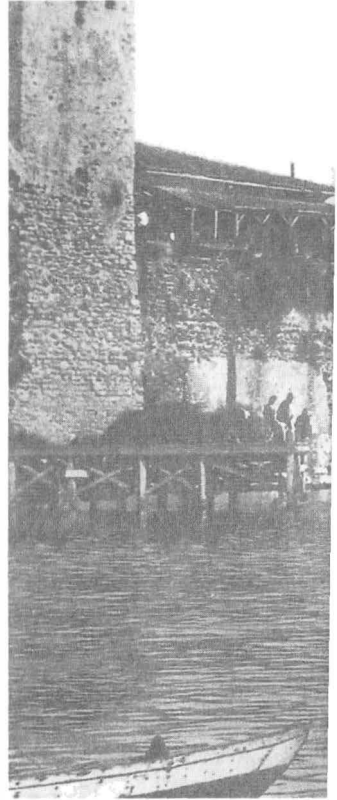
İki teneke suyu taşıırken yüreğindeki güller çehresinde açıyor. Yalın ayak ama, başı kabak değil. Bizim mahallemiz yaşam koşullarına böyle meydan okuyan küçük kahramanlarla doluydu.

Menderes Yıkımları

İstanbul 1950'den sonra kimliğini yitirdi. İstanbul'u benim gibi daha öncesinden tanıyan, bugünkü İstanbul'u görünce, şaşırır kalır. Son yıllarda doğduğum büyüdüğüm, ömrümü geçirdiğim bu kentte, otomobille bir saat gidiyoruz da, nerede olduğumu anlayamıyorum. Söylemeye utanıyorum.

Bütün tarihinde, iki dünya imparatorluğunu yüzyıllarca barındırmış (395-1453/1453-1923) İstanbul nüfusu hiçbir zaman, bir milyona ulaşmamış... Nüfusun bir milyonu geçmesi, ilk kez 1950 yılında.

1939-52 yılları arasında, İstanbul Nâzım Planı'ndan başlayarak, çok sayıda detay imar planının başına yetkili olarak getirilmiş olan şehirci Prost, şehri en çok üç milyon nüfus barındıracağına göre planlamış. Yani nüfusun, en çok üç misli artacağı, çıkış noktası olmuş. Mantık dışı olduğu söylenemez. Uygur dünyanın en geniş he-

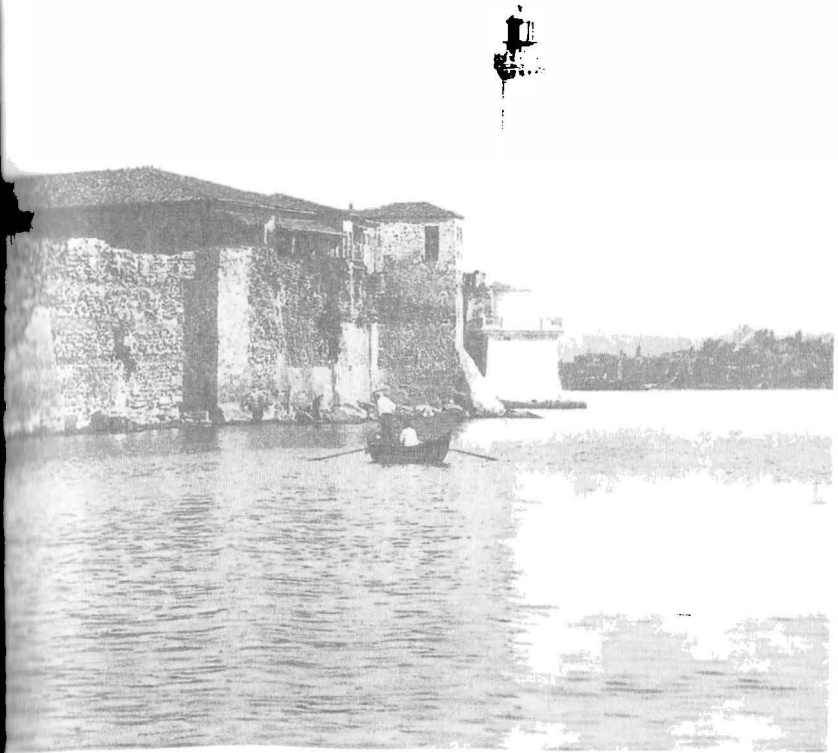
*Deniz sularına ayak basan Bizans surlarının
yanındaki Ahırkapı Feneri, sahil yolu ile saldırıya
uğrayarak perdelenmeden önce.*

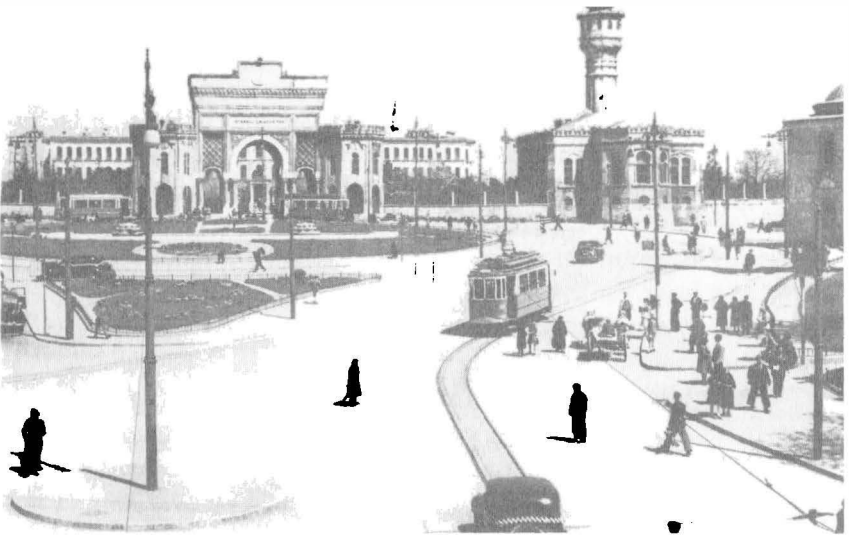
sabı, böyle yapılabilir. Gelişmelerin, Mecidiyeköy-Bakırköy-Bos-
tancı üçgeni içinde kalacağı kabul edilmiş... Hatta fazla ihtiyatlı,
yedeği normalin de üstünde bir hesap bu!

Oysa 20. yüzyılın ikinci yarısının başlamasıyla birlikte İs-
tanbul, insan yığınlarının işgaline uğrayacağı bir döneme giri-
yor. 1946'nın kuşkulu seçiminden sonra 1950 seçimleri, CHP ik-
tidarına son veriyor, DP iktidarını başlatıyor.

Yeniliğin getirdiği hareketlenme, İstanbul için 1956-57
"Menderes İmar Faaliyetleri"ni başlatıyor. Başbakan Menderes,
23 Eylül 1956 günü basın toplantısı açıklamalarına, şu sözlerle
başlıyor:

"Uzun yıllar İstanbul'un imar faaliyetleri ve bu güzel bü-
yük şehrimizin ihtiyaçlarına cevap vermek gayretleri, olduğu

Istanbul Üniversitesi merkez binası önündeki Beyazıt Meydanı kenarındaki balıçeli kalyonları ile ortasındaki büyük havuzu ve tramvaylarıyla şehir merkezindeki bir sükûnet adasıydı.

yerde bırakılmış gibi görünür. Zaman zaman hamleler yapılmak istenmiştir. Fakat ya mevzuun arzettiği genişlik ve giriftlik ya da karşılaşılan davaların çözülmesindeki müşkülât veyahut da çok büyük paralara ihtiyaç gösterecek muazzam işlerin, münasip bir başka zamana terkinin yerinde olacağı kanaatini tevhit etmiş görünüyor.”

Menderes daha sonra: “İstanbul’un imarını, bugünkü yaşayış ve anlayış icaplarına uygun bir tarzda estetik, rahatlık ve turistik gibi birçok zaviyelerden ve Türk’ün bedii zevklerinin ifade ettiği yüksek seviyeyi tebarûz ettirerek” ele aldıklarını söylüyor.

Peşinden de bazı endişeleri gidermek amacıyla, şu sözleri de veriyor: “İmar faaliyetlerinin sürat ve heyecanı içinde tarihi eserlerin ihmal edilmeyeceğini, İstanbul karakterlerinin zedelenmeyeceğini, şimdiye kadar harabeler arasında gizlenmiş abidelerin ihya edilerek inşa tarihlerindeki kıymet ve heybetlerine ulaştırılacağını” bildiriyor.

Politikada yaltaklanmanın örnekleri veriliyor. İstanbul Belediye Meclisi’nin 20 Mart 1958 günkü toplantısında Mende-

res'e İstanbul Belediyesi Fahri Başkanı nişan ve beratı veriliyor. Vali ve Belediye Başkan Vekili Mümtaz Tarhan törende konuşma yapıyor:

"Gücümüzün tükendiği bir anda seslenişimize ses veren bir Mesih gibi, bir Hızır gibi imdadımıza koşan biri çıktı. Bu insan, hepimizi hizmete yönelten Başvekilimiz Adnan Menderes idi... Güzel şehrimizin ileri hamlesini de kovalamaya imkân ayıran bir Başvekilin bu cuşışli ve imanlı aşkına, bizim yalnız saygı göstermemiz değil, aynı zamanda ayak uydurmamız bir vatan borcudur. Camiler onun senakârıdır, surlar onun duakârıdır, caddeler ve bulvarlar onun hamleli işaretlerine müştaktır."

Gariptir, gazetelerimiz bile gerçekleri, yabancı basından aktararak veriyor. Menderes ve iktidar yanlısı *Havadis* gazetesi, imar etkinliklerini Amerika'nın *Time* dergisinden aktarıyor:

"Bütün gün buldozerler homurtular çıkararak İstanbul'un dar ve pis sokaklı kenar mahallelerini ve kalabalık iş merkezlerini taramakta, göze çirkin gibi görünen kulübeleri ve bir zamanlar arı kovanı gibi işleyen iş hanlarını silip süpürmektedirler. Yarı yıkılmış evlerin pencerelerinden banyo ve yatak odaları üryan bir şekilde sırtmaktadır. Bina sakinleri çok kere, ancak 48 saat mühlet verilerek, yıkılacak binaları tahliye etmek ve ikamet edecek veya çalışacak başka yer bulmak zorunda bırakılmaktadır."

Ne tuhaftır ki, Menderes yanlısı *Havadis* gazetesi, planlamanın da nasıl yapıldığı (veya yapılmadığı) bilgisini, yine *Time*'dan alarak şöyle anlatıyor:

"İnşaat ve yıkıma dair yeni fikirler, Başvekil'in zihninde sabahdan akşama uğuldadığı halde, geniş imar hareketine dair tafsilatlı bir plan, hiçbir zaman neşredilmemiştir. Menderes'in bu planları durumun inkişafına göre peyderpey tanzim edilmekte olduğu şüphesi izhar edilmektedir." (*Havadis*'ten aynen alınmıştır.)

Gerçekler Öyle Değildi!

Menderes'in söyledikleriyle yapılanlar, hiçbir biçimde ve boyutta uyuşmuyor.

Menderes, pek önemli ve ince bir iş olan şehir planlama kurallarını pervasızca çiğneyerek, yıkılacak ve açılacak yerlerin karar ve emrini, sadece kişisel takdirlerine göre veriyor. Parmaklarıyla göstererek cadde açtırıyor. Cadde kotları için verdiği talimatla bazı binaların giriş katları, yol boyunca bodrum kata dönüşüyor.

Şehrin kitle taşıtı olarak can kurtarıcısı tramvayları kaldırıyor. Plansız ve kanunsuz yıkımlar, kitabına uyduruluyor. Kadim İstanbul insancıl ölçüleri, Vatan ve Millet caddeleri gibi vahşi boyutlarda arterler açılarak, kahrediliyor. Yıkımlar öylesine iri boyutlarda ki, molozlar Marmara kıyılarına dökülüyor. İstanbul şehrinin kadim yapısı, molozlar üzerinden sahil yolu geçirilerek değiştiriliyor. Yeni "Sahil Yolu" şehir ve toplum ile deniz ilişkisini, balta gibi kesiyor. Burçları ve duvarları denize inen İstanbul surlarının görkemli tarihsel görüntüsü mahvediliyor.

Eski eserleri korumak iddiası, boş lakırdı... Yok edilen çok sayıda eski eser yanında, örneğin Beyazıt'taki Simkeşhane binasının yarısının yıkılması gibi gülünç uygulamalar bulunuyor.

Müslümanlık ve Türklük yaftasıyla bu işleri yapan Adnan Menderes, beş yüzyılda inşa edilen Müslüman ve Türk İstanbul'u mahvediyor, cibilliyetini perişan ediyor. Kadim İstanbul'un tarihi çehresini yok etmeye çekinmeyen pervasız Adnan

Menderes, Beyoğlu'na hiç dokunmuyor. Nedenini, bir kısa konuşma açığa çıkarıyor.

O yıllarda, Türk Mühendis ve Mimar Odaları ile Birliği yeni kurulmuştu. Mimar ve mühendisler, yeni tanışıklıklar ve ilişkiler kurmuşlardı. Ben Mimarlar Odası yönetim kurulu üyesi ve genel sekreteri olduğum için, çok kimseyle görüşmekteydim. Aralarında inşaat yüksek mühendisi Himmet Ölçmen de bulunuyordu. Kendisi, önemli DP milletvekili idi. Sonradan Yassıada'da hüküm bile giymişti. İmar humması sırasında beş-altı kişilik bir akşam yemeği sohbetinde, Park Otel'de Himmet Ölçmen, Menderes'in bir övünmesini nakletmişti. Menderes demişti ki:

"İstanbul'da bir metre gâvur kaldırmı yapmadım."

İstanbul'da Beyoğlu'nda bir metre gâvur kaldırmı yapmama övünen, Bayar'la birlikte 6-7 Eylül 1955 olaylarının tahrikçisi Menderes, şaklabanlarının imar humması adını verdiği İstanbul yıkımlarıyla, Türk ve Müslüman İstanbul'u mahvetmeye çekinmeyen kişiydi.

Ahşap ev yerleşmelerinin edepli görünümünün sahil yolu tarafından terbiye dışına çıkarılmadan önceki hali.

Neyimiz Eksikti?

O zaman da soruluyordu ama, mırıldanarak... Acaba İstanbul, etkileri 21. yüzyıla kadar sarkacak olan “Menderes İmar Darbesi” etkilerinden kurtarılamaz mıydı?.. Konu tek kişi kararlarından kopararak, yanlışları iyice azaltacak kolektif bir karar mekanizması sistemine teslim edilemez miydi?

O zaman yapılamadı. Çünkü toplumun tek kişi kararlarına geçmiş ve geleceklerini teslim etmeyecek kadar gelişmiş ve bütünleşmiş olması gerekiyordu. Toplumun bütün organlarıyla, elbet üniversiteleriyle de, yanlışlık ve kötülöklere otomatik olarak karşı koyma yetenekleri gelişmiş olmalıydı. Yarım yüzyıl sonra hâlâ o düzeye varmış olduğumuz söylenemez. Özal-Da-lan İstanbul imarı dönemi, aynı tiyatronun yinelenmesi oldu.

Politikacıların akademik titr’leri de kendi yararlarına ne denli kullanmayı bildiklerini, Menderes dönemi kanıtlamıştı. Şehir bir yandan keyfi kararlarla yıkılırken, bir yandan da imar planları yapılıyordu. Hatta yurtdışından uzmanlar getirilip görevlendiriliyordu. Örneğin yabancı şehirci Alman Prof. Högg, Aksaray’dan başlayarak 70 metrelik bir yol açılmasını, bu yolun Beyazıt-Çarşıkapı-Sultanahmet’ten dere tepe düz giderek Sarayburnu’nda Boğaziçi’ne ulaştırılmasını öneriyordu. İmar vahşetinin böylesi, başta Menderes, politikacıların bile aklından geçmemişti.

Öte yandan aynı amaçla çalıştırılmakta olan İtalyan şehirci Prof. Piccinato, “İstimplak Kanunumuzu” olağanüstü iyi buluyordu. Onun iyi bulduğu kanunla, maili inhidam (yıkılma

eğilimli) olduğu raporu zorla verdirilen sağlam binalar, itiraz hakkı beklenmeden yerle bir ediliyordu. Devlet tethişi uygulanıyordu.

Ancak bu sahnelerin en hayret verici olanı, unutulamazdı. Bizim pek ünlü bir mimar profesörümüz, Menderes'e: "Siz dünyanın en büyük şehircisisiniz" demişti. Böylece yaltaklanmalar taçlanmış oluyordu.

Bütün bunlar böyleydi de, ya politikacılar ne yapıyordu? Ana muhalefet partisi CHP, bu etkinliklerin nereye varacağını değerlendirmek için herhangi bir girişimde bulunmamıştı. O sırada hesabını sordukları konu, İstanbul'a geldiğinde hep Park Otel'de kalan Menderes'in otel hesaplarının, nasıl ödendiği idi.

Şimdi biraz da başka özürler bularak, yanlışları ya da suçları örtmeye çalışalım.

Halkımız, ne olup bittiğini kavrayamayacak kadar bilgisizdi. O zaman adına "besleme basın" denen gazeteler, yapılanlara alkış tutuyordu. Muhalef basın, yapılan işleri doğru değerlendirecek kadrolara sahip değildi. Zaten basın o yıllarda "ispat hakkı" peşindeydi (hâlâ yok!).

Cesaret sahibi aydınlar, şehirlerin imarı konusunda bilgidен yoksundu, öte yandan bilgi sahibi aydınlarımız ise, cesaretten yoksundu. Ancak, bu sözlerin hepsi ayrıntı sayılmalıdır.

Bizde bulunmayan şeyin ne olduğu, şöyle bir olaydan anlaşılabilir: Bir İsveç şehrinde yeni geçirilecek yol için, birkaç tane yüzyıllık ağacın kesilmesi gerekiyor. Buna razı olmayan üç İsveçli ihtiyar, şişme yataklarını alıp ağaçların altına yatıyorlar. "Bizi öldürmeden bu ağaçları kesemezsiniz!" diyorlar. Birkaç gün sonra yol planı değiştirilerek, ağaçların kesilmesinden vazgeçiliyor.

İşte bizde, bu İsveçli ihtiyarlar gibi adamlar yok!

Yüksekkaldırım

– *Yüksekkaldırım'ın çok sözü edilir. Önemli miydi?*

– Önceleri burası, seyrek basamakları olan, İspanyol Merdiveni tipinde bir yokuştur. Sonra basamakları kaldırdılar, otomobiller inip çıkmaya başladı. 40'lı yıllarda, öğrenciyken bir yandan da Karaköy'de bir müteahhidin yazıhanesinde, çalışmakta idim. O sıralarda Yüksekaldırım Karaköy'den, basamak basamak yükselen bir biçimde başlardı. İki sokak ötesinde sağ tarafta, genelev mahallelerine giderdi yol. Hatta Karaköy'e çok yakın yerlerde, henüz daha üst Tophane yolu açılmadan önce Yüksekaldırım'ın altındaki seviyede, genelevler vardı. O genelevlerin sahiplerinin ismi, çiçek ismi idi. Mesela Marika Nergiz, Katina Karanfil gibi...

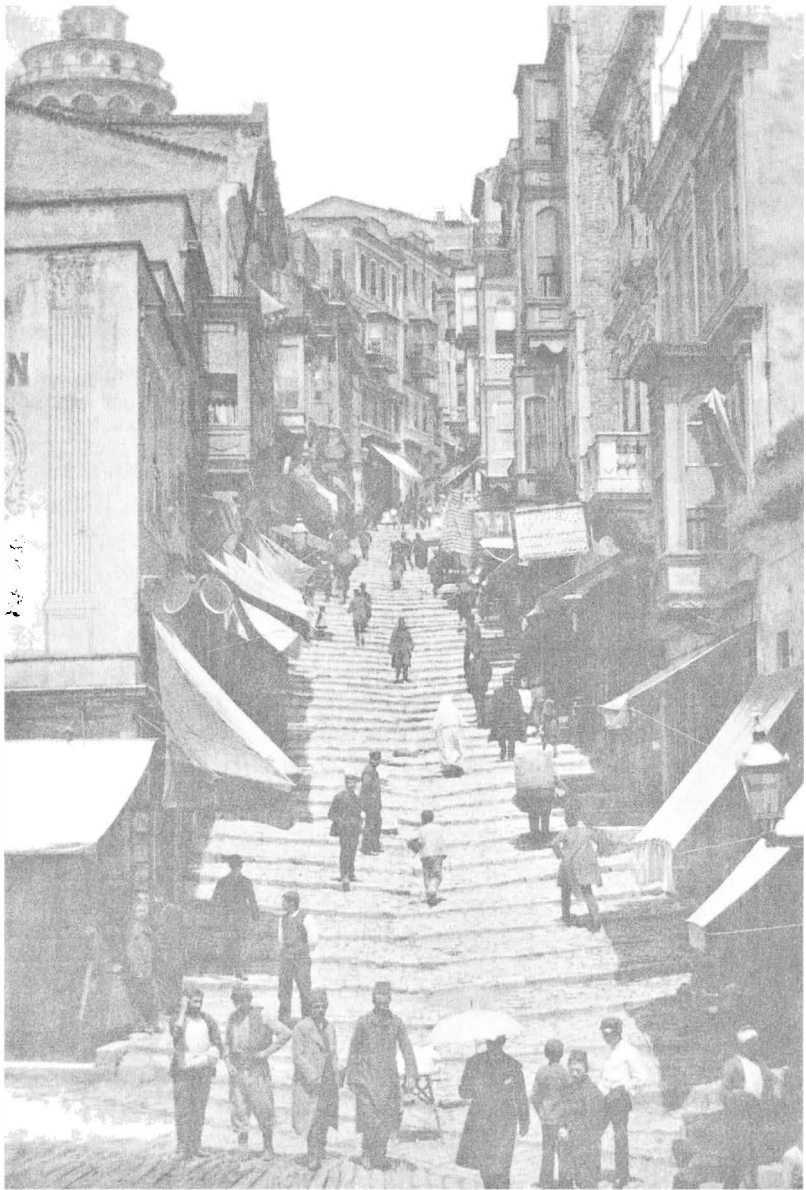
– *Niye öyleydi?*

– Soyadı kanunu çıktığında kendileri soyadı almamışlar. Memurlar soyadı almayanlara, kendileri yakıştırmış soyadını, ondan... Hatta binaların kapılarında kapı numarası yazardı, genelev yazardı tabelada, altında da sahibinin ismi yazardı. Dikdörtgen biçiminde iki tarafı yarım yuvarlak fırlamalı, men-debur bir tabela cinsi vardı, belediye mecbur etmişti herkesi onu koymaya. Beyoğlu mağazalarında da bulunurdu tabelalar, genelevlerde de bulunurdu.

– *Genelev mi yazıyordu kapıda?*

– Genelev yazıyordu düpedüz, sahibinin de adını yazıyordu. Ne iş olduğunu, açık açık ifade ediyordu.

– *Buralara kimler gidiyordu?*

Yüksekkaldırım'ın asfaltla saldırıya uğrayarak otomobil yoluna dönüşmesi İstanbul manzaralarında tarihi ayaklar altına alan örneklerden birisiydi.

– Buralara yoksullar gidiyordu, cinsel açıdan yoksulluk çekenler gidiyorlardı.

– *Daha yukarıda neler vardı?*

– Bu basamaklı çıkılan yolun üstüne doğru, Tepebaşı'na doğru, müzik mağazaları vardı. O zaman öyle CD falan yoktu, plak vardı, onlar satılırdı, müzik aletleri satılırdı oralarda... İlginç bir yerdi Yüksekalkadırım... Kalitesi açısından da hoştu, alt başlangıcı dışında.

– *Peki sonra ne oldu oralar? Ordaki genelevler ne oldu?*

– Hâlâ bir kısmı galiba durmakta, bilemiyorum. Merak ederim doğrusu.

– *Bir de genelevlerin olduğu yerlerde bıçkın delikanlılar vardır? Kimdi bu fedailer?*

– Fahişe dostları. Fahişenin gelirine el koyan, baş belası aşağılık birtakım adamlar. Bu fahişelik konusunda İtalya'da Maria Merlin diye bir kadın 1950'li yıllarda genelevleri yasak ettirdi. Milletvekili idi. Maria Merlin Kanunu diye, bir kanun çıkardılar. Genelevleri kapattılar. Bu kapatmaya, üzülenler oldu. Bazı yazarlar bile, bu üzüntülerini dile getiren yazılar yazdılar.

Çamlıca ve Neutra

1944 yılının son ayıydı. 45 Haziranı'nda mimarlık öğrencisi sıfatımızla, teslim edeceğimiz diploma projesini yapmak üzere zihinsel olarak hazırlanıyorduk. Bu projeyi öyle önemsiyorduk ki, o derece unutulmaz ve parlak bir eser yapmak gerektiğine inanmıştık ki, altı ay süreyle herkesten, ailelerimizden, çevremizden kopalım istedik. Öyle bir yere gidelim ki, hiç kimseyle konuşma zorunluğu doğmasın, orada kafa dinleyerek çalışalım demiştik, arkadaşım Ferdi Aksel ile.

Bu niyetle en aranmaz bulunmaz yerin, büsbütün de kopmadan, Çamlıca olduğuna karar verdik. Nerede nasıl bir oda buluruz diye, çok dolaştık. Sonunda Mazlum Ağa'nın köşkünde bir oda kiralamak üzere gittik, bekçi Kadir ile görüştük. O koca iki katlı konağın üst katında bir odasını, ayda 15 liraya kiraladık. Odanın 5 metreye 6 metre gibi boyutları vardı. Üst katta boş olan öteki beş oda da, buna yakın büyüklükteydi.

Ortada bizim odadan büyük, koca bir hol vardı, bir ahşap merdivenle inilir çıkılırdı. O ahşap merdiven müthiş gıcırta çıkırırdı. Hatta denirdi ki eskiden, merdivenleri mahsus gıcırtilı yaptırırlar ki, hırsız gelirse gıcırtıdan duyulsun da, yakalansın diye.

Bizim normal bir odaya sığmamız mümkün değildi. Çünkü 1 metreye 2 metre çizim masalarımız vardı. Onun dışında iki karyoladan başka eşyamız yoktu, yine de bu büyük masaları ferah ve ışık alır biçimde yerleştirmek zorunda idik.

Velhasıl, kolay yerleştik. Eşya fazla değildi, ancak Ferdi'nin bir de piyanosu vardı, o piyanoyu da artık, yandaki odaya koy-

Çamlıca tepesinden görünen sağda Kınalıada, solda Biyyükada gibi doğal biçimlemeler Kadıköy'de gökdelenler yapılmadan önce insancıl ve sıcak görüntülerdi.

duk. Ocak 45 başında taşındığımız Çamlıca'da bir süre sonra, diploma projemizin konusunu ve şartlarını ele geçirdik, çalışmaya başladık. Tabii o zaman hiç kimsede buzdolabı yoktu, bizde zaten yoktu. Tavana bir çelik tel astık. Ucuna bağladığımız bir sepete yiyeceklerimizi koyduk, amacımız yiyecekleri farelerden korumaktı.

Konakta vahşi boyutta, çok sayıda fare vardı. Bir gece bir tıkırtı üzerine, birdenbire elektrikleri açtığımızda bir de baktık ki, odamızda çalışma masalarımızın üzeri dahil, on tane kadar kart yaşta fare, cirit atmaktadır. Bizi gayet doğal bakışlarla süzmektedirler. Ferdi'nin haykırması üzerine fareler kaçıştı, sonra bir daha görmedik ama, birbirimizin varlığını da, karşılıklı olarak kabullenmiş olarak.

Biz geceleri, sabaha kadar çalışırdık, zorunlu durumlarda dışarı çıkardık. Dışarı çıktığımızda da çalışmaya giderdik, çün-

kü bir yandan da, para kazanmak zorundaydık. Saati 30 kuruşa resim çiziyorduk. Bunun dışında bütün zamanımızı, o şaheser olmasına dikkat gösterdiğimiz diploma projemize ayırmaktaydık. Gece gündüz çalışırdık, dakikamız boş geçmezdi. Uyuma saatları, ancak artık gücümüzün tükenip de büsbütün baygın düştüğümüz zamanlarla sınırlı idi.

Orada bizi ziyarete gelen tek dostumuz, Maruf Önal olmuştu. Maruf Önal bizden iki sene önce mezun olmuştu ve asistandı. Can arkadaşımızdı, sevgili dostumuzdu. Bize projelerimizde bazı tavsiyelerde bulunarak, yüreğimizi ferahlatacak çözümler önerirdi. Moral açıdan da teşvik ederdi. Televizyonumuz yoktu ama, iyi bir radyomuz vardı. O radyodan biz, dünya haberlerini de dinlerdik. Savaş artık sona yaklaşmakta iken, Amerika Cumhurbaşkanı Roosevelt'in öldüğünü, sabaha karşı radyodan öğrenmiştik. Savaşın en ibret verici olaylarının gerçekleştiği o aylar içinde biz, yavaş yavaş Almanya'nın da çöküşünü, Berlin'in de işgal edildiğini yine radyodan, yine o odada öğrendik.

Çamlıca'nın o zaman, güzel bahçeleri ve koruları da vardı. Geçen gün gittiğimizde bu bahçelerin ve korulardan bir kısmının yok olduğunu, yerlerinde binaların yükselmiş olduğunu, gördük. İstanbul'un zaten birçok yeri, koruları, ağaçlıkları, parkları ve eski dönemlerin nefes alma yerleri olan bostanları da yok ederek binalaşmıştı. Çamlıca'ya gittiğimizde asıl üzüntü veren şey, Çamlıca tepesindeki kahvenin bayağılaşmış işletmesiydi... Pek bayağı biçimde, iskemlesinin, masasının da kaldırılarak, alçak masayla ve hasır örgülü tabure benzeri alçak iskemleciklerle donanmış olmasıydı... İnsanlar orada, İstanbul'u seyretme zevki için değil de, bir nevi kaçış için bulunuyorlardı. Mekândan bayağılık akıyordu.

1954 yılında İstanbul'a Amerikalı mimar Richard Neutra gelmişti. Avrupa kökenliydi de Amerika'ya gidip yerleşmiş, orada ünlü olmuştu. Richard Neutra'yı İstanbul'da karşılayıp, ona şehri gezdirme görevi, bana kalmıştı. Çünkü yeni kurulmuş olan Türkiye Mimarlar Odası'nın ilk yönetim kurulu üyeliğine ve genel sekreterliğine seçilmiştim, Richard Neutra İstanbul'un Beyoğlu tarafını falan değil, Çamlıca'yı ve Boğaz'ı gezmek istemişti.

Boğaziçi'ne, Çamlıca'dan İstanbul'a bakışın o muhteşem manzarasına büyüldü Neutra... Öğle vakti yemeğe gidelim dedik. İstedi ki sırf bize mahsus olan bir özellikte ne yiyebilirse, onu yesin... "Enteresan mutfak falan istemem, buraya mahsus olan tek bir şey olsun" dedi. Bir an düşündüm, kendisine Avrupa'da pek rastlanmayan, İtalya'da olmakla birlikte bizde özel olarak yapılmakta olan paça yemeğinin, Beykoz'da pişirildiğini söyledim, çok ilginç buldu.

Anadolu sahilinin o zamanki daracık yollarından dolaşa dolaşa, Boğaz kıyısından Beykoz'a kadar gittik. Beykoz'da paçacıya girdik. Önce kokudan, biraz yadırgama doğdu Neutra'da... Peşinden, hepimize paça geldi. Koca çanak içinde yağlar arasında yüzen bazı şeylerin ne olduğunu pek anlamadı Neutra ama, daha sonra artık kendi sebep olduğu bu yerden hiç lokma almadan kalkmaya, anlaşılan sıkıldı ve kaşığı sarmısaklı paçaya daldırdı. Ağzına bir kısmını aldı yutamadı, gözleri biraz büyüdü, sonra yuttu. Aradan uzun bir zaman geçti, yine gayrete geldi, paçaya bir kaşık daha daldırdı. Yutar gibi olup yarısını yuttu, yarısını yutamadı ama, bir anda gözleri büyüdü... Restoranın dışına fırlayıp, bir ağaç altına doğru koşmaya başladı.

Neutra'nın mahalli bir şey olsun isteği, kendisinin hırpanmasıyla sona erdi.

Kocamustafapaşa

Kocamustafapaşa, semt olarak devlet düşkünü... 17. ve 18. yüzyıllarda bu semtte, vüzerâ ve ulema, konaklar yaptırıp oturmuşlar. Ancak 19. yüzyıldan başlayarak oturanlardan parasal gücü olanlar, şehrin yeni kibar semtlerine taşınıyorlar. Büyük yangınlar da semtin bir bölümünü, geçmişe gömüyor. Kalkan halka, Anadolu ve Rumeli göçmenleri ekleniyor. 20. yüzyıl başını ise, Yahya Kemal şöyle şiirliyor:

*Kocamustafapaşa! Ücrâ ve fakir İstanbul!
Tâ fetihten beri mü'nün, mütevekkil, yoksul,
Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada.
Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rü'yâda.*

Koca Mustafa Paşa Camisi, 28. İlkokul'un yanındaydı. Semte de adını veren Koca Mustafa Paşa, II. Bayezid'in veziri-azamlarından biriydi. Osmanlı tarihinin yaygın alışkanlığından o da kurtulamamış, 1512 yılında kafası vurulmuştu.

Eski bir Bizans kilisesinden çevrilerek yapılan Koca Mustafa Paşa Camisi'ne, sonradan Sünbül Efendi Tekkesi ve bir hamam eklenerek, külliyeye dönüştürülmüştü.

Arada bir Kocamustafapaşa'ya giderdik. Cenazeler oradan kalkardı. Caminin avlusunda, iyice yaşlanmış ve çürümüş bir ağaç gövdesi bulunuyordu. Ne ağacı olduğu bile anlaşılmıyordu. Bu ağaç gövdesineyse, pek kalın ve uzun bir zincir, dolana dolana asılmıştı.

Şimdi adı Kocamustafapaşa olan Samatya Fukara Çarşısı'nda balıkçılar benim çocukluğumda levrek, kalkan, barbunya balıkları ile dilimlenmiş kılıçbalığı satarlardı.

Çocukluğumun huzurunu kaçıran, beni korkulara gömen bir nedeni, işte o ağaca asılı zincirdi. Çünkü bize anlatılırdı ki, bu zincir yere düşünce, kıyamet kopacak!

Her gidişimizde o ağaç gövdesi ve zincire, titreyerek baktık. Zavallı ağaç öylesine canından bezmişti, zincir ise öylesine yabani kalınlıktaydı ki, durum hiç umut vermiyordu. Akşama sabaha, yerlere serilecek gibiydi.

Ya kıyamet, nasıl bir şeydi? Anneannemin anlattığına göre o gün dünyaya, yecüç-mecüçler doluşacaktı. Bunlar öyle yaratıklar olacaktı ki, ağzımıza burnumuza koynumuza gireceklerdi. Rahmetli bunlara niçin gerek olduğunu anlatmıştı ama, aklımda kalmamış. Narlıkapı'dan Kocamustafapaşa'ya ne için olursa olsun, giden arkadaşlarımız mutlaka zincire bakar, bize "duruyor" haberini iletirlerdi.

Aradan uzun mu uzun yıllar geçtikten sonra, Kocamustafapaşa'ya bir cenaze için gittim. Gördüm ki, ne yaşlı ağaç kalmış, ne de zincir... Kıyamet de kopmamış... Bu hurafeyi çıkaranın kim olduğunu anlasam, ne yapacağımı bilirim.

Yazma ve Çiroz

Narlıkapı kıyılarında, “Yazmacı”lar çalışırdı. Yazma bizim yüzyıllardır uygulanan, kendine özgü teknikle yapılmış, eşarp üretimimizdi... Deyim yerindeyse... Bu iş, bir baskı tekniğiyle yapıldı. Emprime gibi... Basit kalıplarla renk ve biçim kompozisyonları yaratılırdı. Endüstri halı üretimine yeni örnekler getirdi ama, el halısı dediğimiz türü, yerinden oynatamadı. Oysa yazma, galiba endüstriye dayanamadı, yitti gitti.

Sur duvarlarının üzerindeki iki çeşit hoş manzaradan birincisi, binlerce yazmanın hayranlık veren renk cümbüşüyle, kurutulmak için asıldığında esintilerle uçuşmasıydı. Seyrine doyum olmazdı.

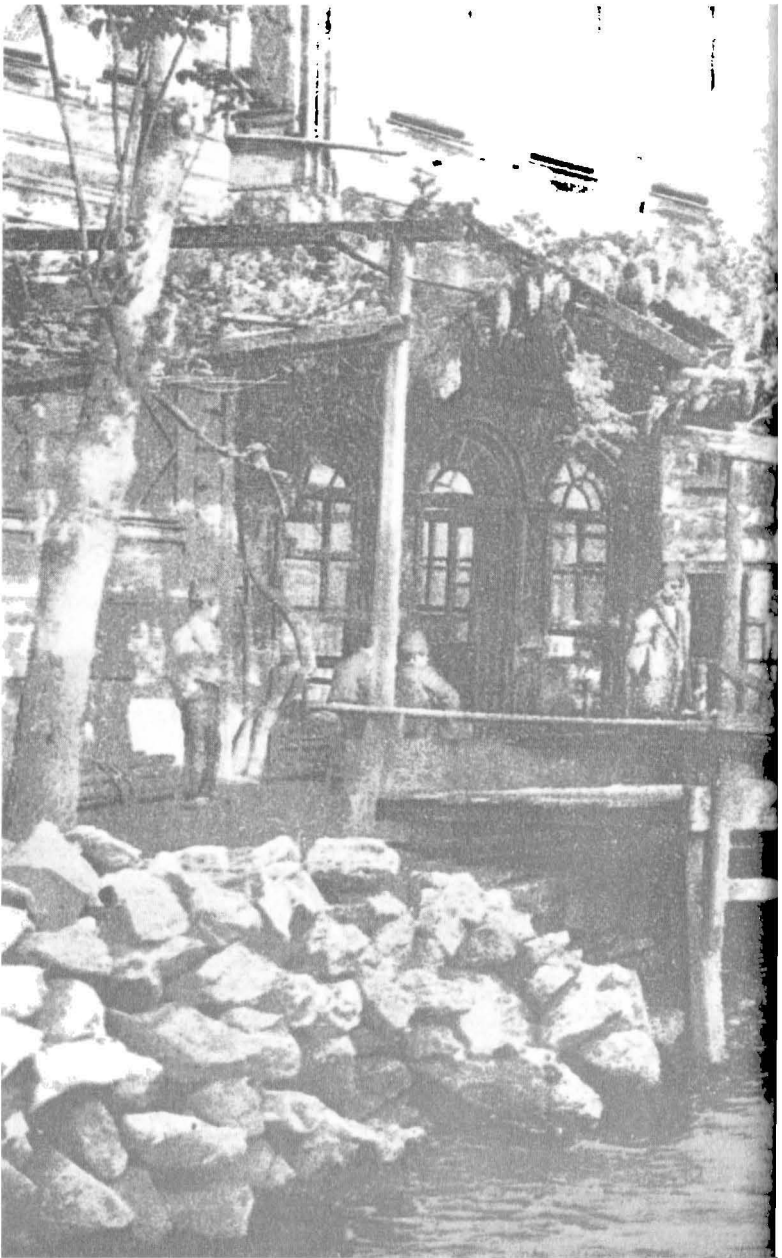
İkinci ise her yaz mevsiminde, onbinlerce yüzbinlerce uskumru balığının, güneşte kurutularak çiroz yapılmasıydı. Temizlenmiş uskumrular ikişer ikişer kuyruklarından bağlanarak kazıklara gerilmiş iplere asılırdı. Önce sirkeye yatırılmış dövülmüş çirozun, zeytinyağı ve dereotlu nefis salatası, fukara yiyeceğiydi. Aklımda, çiftinin 2,5 kuruş olduğu kalmış.

Usta şair isterse çiroz olsun, konusunu şiirselleştirir... Hele Charles Cros yazmış ve Orhan Veli Türkçeleştirmişse. Sanki Narlıkapı sur duvarlarını yazmışlar:

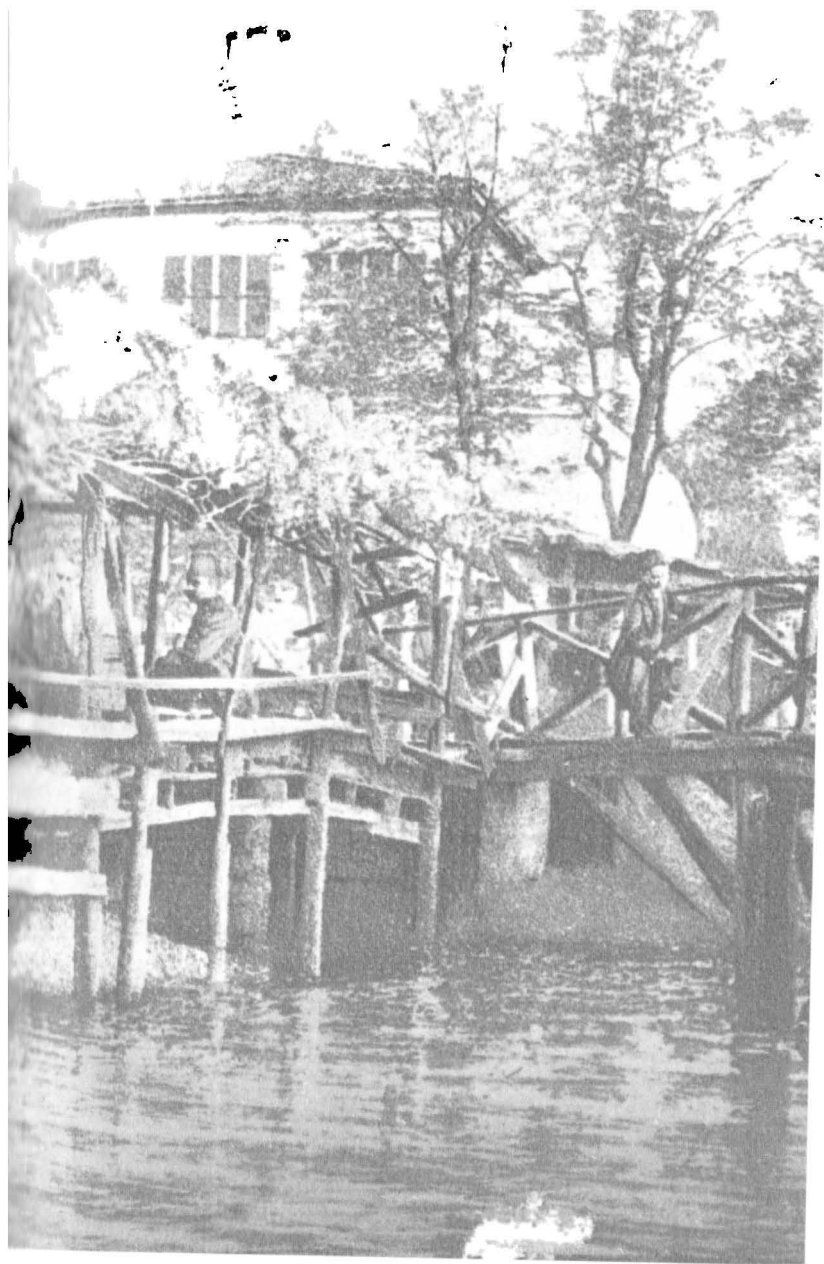
*Beyaz kocaman bir duvar – çıplak mı çıplak
Üzerinde bir merdiven – yüksek mi yüksek
Duvar dibinde bir çiroz – kuru mu kuru”*

*O gün bugündür çirozcuk – kuru mu kuru
Mezkûr sicimin ucunda – uzun mu uzun
Nazikçe sallanır durur – durur mu durur.*

*Ben bu hikâyeyi düzdüm – basit mi basit
Kudursun bazı adamlar – ciddi mi ciddi
Ve gülsün diye çocuklar – küçük mü küçük.*

İstanbul'un Sarayburnu'ndan Yedikule'ye kadar tüm kıyıları eski ahşap yapıların eminde direkler ve kazıklar üzerine ve tam denizin üzerinde ağaç direk ve kalaslarla düzenlenen teytlaklı sarmaşıklı kalyeler ve meyhanelerle biçimlenirdi.

Kireçburnu-Çayırbaşı

Kireçburnu ile ilgili, birkaç konu aklıma geliyor. Bunların bir tanesi, 1930'lu yıllarda bizim, amcamı karşılamamızdır. Amcam Ferit Bey, yurtdışından gelecekti. Deniz tayyaresiyle, Boğaziçi'nde Kireçburnu'nun önüne inecekti. Deniz tayyaresi o zaman inerdi suya ve sonra, karaya yaklaşırdı. İskele gibi bir yere, Çayırbaşı'na yolcularını çıkarırdı. İlk anım bu.

İkinci hatırladığım, rahmetli Bedri Rahmi'nin bir anısıdır. Bedri Rahmi'ye sevdiği bir Fransız arkadaşı rica etmiş mektupla: "Kızım bir ay kadar İstanbul'a gelecek, bu yaz kalacak, mesleği gereği bir inceleme yapacak. Hoş bir genç kızdır ve ona bir otel odası bulmak lazım. Mütevazı, çok pahalı olmayan ve ille de Boğaz kenarında olsun" demiş. Bedri Rahmi merhum, o Volkswagen'ine zorla girer çıkardı. Üstelik battaniye kumaşından ceketler yaptırdı ki, "niye öyle yaptın" deyince de "kalınlığı benden değil, kumaştan zannetsinler diye" derdi.

O zor girip çıktığı Volkswagen'e atlayıp, Beşiktaş'tan aramaya başlıyor. Başlamış aramaya ama, durum umutlu gitmiyor, çünkü ya çok pahalı yerler var, ya da çok berbat yerler. Umutları sona ererek, Tarabya'yı da geçiyor ve Kireçburnu'na geliyor.

Kireçburnu'nda bir otel görüyor ki, pek öyle insan gözüküyor içinde... Harap çehresinden de, pahalı olmaması gerektiği anlaşılıyor. Hemen otele giriyor, kâtibine müracaat ediyor, anlatıyor: "Benim Fransa'dan bir arkadaşımın kızı gelecek. Bir ay kadar bir otelde kalması lazım. Sizin oteliniz uygun gibi gö-

züküyor, ona bir aylık bir oda veriniz,” kâtip, “hayır” diyor gayet haşin biçimde... Bedri Reis istifini, yine de bozmuyor: “Arkadaşım yardımcı olun, tertemiz bir aile kızı, fevkalade hoş aileden bir insan, bir ay kadar burada kalacak, size zarar vermez, razı olun!” kâtip yine, “olmaz” diye bağırmış. Bedri Reis biraz asılınca kâtip: “Amma cahilsin be! Anlamadın mı hâlâ... Burası o biçim otel!..”

Bir Temel Atma Töreni

1 Ekim 1954, Cuma günü... İstanbul'un unutulmuş تنها bir köşesinde, Haliç mezbahasına yakın bir arsada, tören var. Bir temel atma töreni... Sonradan çok büyüyecek olan bir kuruluşun, ilk tesisinin inşaatına başlanacak. O yılların önemli büyük yapılarından biri başlıyor. Dört katta on bin metrekare toplam alanlı yapı yüksелеcek.

Benim, planlama ve yapının gerçekleştirilmesiyle ilgili görevlerim var. Sabah erken, betonu dökülecek ilk temeli hazırladık. Bizim ve şirketin kurbanları, bir kenarda bekletiliyor. Saat yaklaştı. Biz her şey hazır sanırken, anladık ki, her şey hazır değilmiş.

Saat 11.00 oldu. İşin başındaki Vehbi Koç Bey ve bütün konuklar geldi. Tören başlayacak ama, başlayamıyor. Çünkü şirket görevlileri, dua edecek olan hocayı çağırmayı unutmuş. Öfkelenen Vehbi Bey, çareyi kendisi buldu. Duayı yüksek sesle, kendisi okudu. Kurbanlar kesildi. Çikolata dağıtıldı. Vehbi Bey Halıcıoğlu Camisi'ne, Cuma namazı kılmaya gitti.

Aradan, tam 30 yıl geçti. Ben Vehbi Beyi, 1 Ekim 1984 günü, akşam yemeğine davet ettim. Kabul etti ve geldi. Yemek sırasında ben, Arçelik'in ilk binasının temel atma töreninin, 30 yıl önce o gün yapıldığını söyledim. Kuşkuyla yüzüme baktı.

Benim akşam sofralarındaki coşkun hallerim nedeniyle, böyle günleri aklımda tutabileceğime inanmadı. Sonraki günlerde, söylediklerimi tahkik etti. Doğru olduğunu gördü ve bunu da açıkladı. Ama benim belleğim konusundaki kuşkusundan da vazgeçmedi.

Değişmeler

– *İstanbul'un nüfus yapısı, nasıl değişti?*

– 1950'den itibaren yabancı ve gayri Müslim insanlar, Türkiye'de azalmaya başladı. Örneğin 1955, 6-7 Eylül olayları da, etken oldu. Eskiden İstanbul, bir imparatorluk sentezi idi. Bütün Rumeli ve Anadolu ile... İstanbul'un bütün gayri Müslim nüfusu ile... Ve yalnız Ermeni, Rum değil de, başka levanten dedikleri nüfusu ile, İngiliz ve Fransız ile, imparatorluk sentezi olan İstanbul, son yıllarda kasaba çeşitlemesine dönüştü. 1950'de başlayan olay budur.

– *Göç mi başladı?*

– Göç başladı. Mesela o 6-7 Eylül olaylarının ortaya çıkardığı çok etkin bir şey var ki, kaçtı insanlar Türkiye'den... İnsanların kaışı ile birlikte, şehrin karakterinde değişiklikler oldu. Bu değişikliklerin söylediğim en önemlisi, karakter değişikliği idi. İstanbul nüfusunda çeşit azalması oldu. Nüfusun İstanbul'a yığılması, buraya çok şeyler kaybettirdi. Havasını kaybettirdi İstanbul'un, şehir olarak.

– *Sinemaların ve tiyatroların kapanmasının nedeni de bu mu? İnsanların gitmemesi mi?*

– Yalnız o değil, insanlar biraz tembelleşti, tiyatroya gitmeye üşenir oldular. Başka bir etken daha var, o da televizyondur. Televizyon insanları birbirinden kopardı. Artık televizyonda bir filmi seyretmek veya bir temsili seyretmek, tiyatroya gitmeye göre çok daha tembel işi oldu. İnsanlar artık toplu olarak birbirinden kopmaya girdi de, daha da kötüsü var: Televizyon, aileleri birbirinden kopardı.

– *Nasıl kopardı?*

– Aile bireyleri, birbiriyle konuşmaz oldu şimdi... Sohbet vardı eskiden aile içinde, şimdi aile içinde sohbet diye bir şey kalmadı. Herkes televizyon seyrediyor... Herkes yan yana oturuyor kimse birbiriyle konuşmuyor.

– *Peki, Tepebaşı Tiyatrosu yanmış zamanında? Niye bu tiyatrolar, sinemalar, hep o zaman yanmış?*

– Ahşap binalar da ondan... Yalnız o mu, Atatürk Kültür Merkezi de yandı. AKM denen binanın, eskiden İstanbul Kültür Sarayı idi adı. Saray dediler diye kızanlar oldu ama, adı değişince, binanın anlamı değişmiyor. Tıpatıp aynı bina yapıldı gitti.

– *Niye yandı? Teknik nedenlerden yandı galiba?*

– Teknik sebeplerden olduğu kadar, teknik olmayan müna-sebetlerden de olabilir bu işler... Yangınların neden doğduğu, her zaman kesinlikle anlaşılamaz.

Abanoz Sokak

Abanoz adında bir ağaç vardır. Kerestesi koyu kara renklidir. Sanki kerestelerin zencisidir. Kereste olarak çok kalitelidir, ince dokulu, sert ve ağırdır. İşlemesi güvenli, görünüşü kibar-
dır. Çok pahalıdır. Öylesine de dayanıklıdır ki, bilgisayar çık-
madan önce mimarların çizim yaptığı cetvellerin ağzı, abanozla
güçlendirilirdi. Hatta bazı türlerinden, kara kehribar gibi, som
bir odun elde edilir.

Abanoz ağacını bu denli övmemin nedeni, Beyoğlu'nda
1908 yılında açılan genelevlerin, bu sokağa yakıştırılmış ol-
masıdır. Nedenini bulamadım... 1948'de kapatılan evler,
1958'de yeniden açıldıysa da, 1967'de açılmamak üzere kapa-
tılıyor.

Sokakların da, iyi ya da kötü talihi oluyor. Bir zamanların,
hele bayram günlerinde tramvay kadar kalabalık olan Abanoz
Sokağı, şimdi terk edilmiş gibi sanki... Haraplaşan binalar, öyle
bırakılıyor. Sokağın adını bile değiştirdiler ama, bu yenilik, geç-
mişin gölgelerini temizlemeye yetmiyor.

Bu sokak yaşama biçimiyle, bütün şehirde "tanınmış" bir
mekândı. Hangi numaralı evlerde, hangi "kız"ların çalıştığı bil-
gisi, gençlerin (hatta yaşlıların da), genel kültürleri arasındaydı.
"Mama"lar da "tanınmış" kişilerdi. En ünlü genelev kapıcısı
ise, Hamza'ydı. Demirden genelev kapısının, dışındaki geleni
gösteren çelik sürgüsünden bakan Hamza, gözü tutmayan ada-
ma kapıyı açmazdı. Silva veya Ayten'e kavuşma hayalleri, suya
düşerdi.

1930'lu yıllarda bir gün, bütün semt kahvelerini ve liselerini, bir kara haber şimşek hızıyla sardı. Abanoz Sokak sevişmeleri (!), 100 kuruştan 110 kuruşa yükselmişti. Bu hayat pahalılığına, nasıl katlanılabilecekti?

Abanoz'un yakınındaki sokaklarda, cinsel hastalıkları tedavi eden doktorlar yer alırdı. II. Dünya Savaşı öncesinin hafakanlar bastıran hastalığı, gonore (belsoğukluğu) idi. Haftalarca (hatta bazan aylarca) süren, her gün gidilmesi gereken, baş belası bir tedavisi vardı. Savaştan sonra Ultraseptil'in çıkışı belayı azalttı ama, penicillin buluşu, hastalığı neredeyse ortadan kaldırdı.

Ancak, asıl büyük bela, frengi idi. Kesin tedavisi, sanırım hâlâ zor.

O zaman bir arkadaşımın başından, bu hastalığı kapma tehlikesi geçmişti. "Dost tuttuğu" cici kızın, "dört zait" frengi olduğunu rastlantı sonucu öğrenmiş, deliye dönmüştü. Hastalığı kapma tehlikesi, iki ay sürüyordu. Bütün bu süre gün aşırı kan analizi yapılmış, hastalığı kapmadığı anlaşılmıştı. Analizi yapanlara müthiş merakla: "İyi baktınız mı?" diye askıntı oluyordu.

Şef Ermeni doktor ise: "Çıksın istemez miyim be?... Çıkıyor işte!" yanıtını vermekteydi.

Abanoz Sokak'ın tarihe geçen bir serüveni, 1946 yılında yaşanmıştı. Amerikan Missouri Zırhlısı, zamanın en ünlü gemisiydi. Japonya'nın teslim olma anlaşması Tokyo'da bu geminin güvertesinde imzalanmıştı. Missouri bir Amerikan donanmasının başında, İstanbul'a bir dostluk ziyareti yapmaktaydı.

Anlaşılan, konuksever oluşumuzu kanıtlamak gerekiyordu. Abanoz Sokak'ın bütün binaları tamir edildi, boyandı, yeni perdeler takıldı. Bütün "kız"lar, önce hamamlara, sonra kuaförlere götürüldü. Her biri Abanoz saraylarına, peri padişahının kızları gibi döndü.

Abanoz Sokak'ın, unutulamaz bir başka olayı yaşanmıştı. Günün birinde, evlerin en تنها olduğu bir öğle sonu saatında, kapı çalınıyor. Sürgü deliğinden bakan kapıcı, münasebetli bir adam görüp, kapıyı açıyor. Ama adam içerde birkaç adım attıktan sonra tabanca çekip, ateş etmeye başlıyor. Cam, çerçeve, avize parça parça...

Kızlar kaçışıyor ama adam, birisini yakalayıp, zorla yukarı çıkarıyor.

Tuhaf şey! Bir süre sonra adamla kız, güle oynaya aşağı iniyorlar. Adam gidip, Mama'yı yanaklarından öpüyor ve soruyor: "Korkuttum mu?.. Borcum ne?" Yüksek tarifieden 20 lira diyorlar, o ise 40 lira veriyor. Herkese ayrıca bahşış dağıtıp, Mama'yı öpüyor ve gidiyor... Herkes şaşkın... Kimse bir şey anlamıyor.

Olay tam unutulacakken, bir gün yine kapı çalınıyor. Aynı adam içeri girdikten hemen sonra, yine tabancasını çekip, ateş etmeye başlıyor. Sonra da "kız"lardan birini alıp, yukarı çıkıyor.

Bir saat sonra, yine gülüşerek iniyorlar. Adam borcunu, katlayarak ödüyor. Bahşış dağıtıyor. Mama'yı öpüyor. Tam gidecekken, Mama soruyor: "Sen delisin nesin be?.. Bu kadar masraf ediyorsun!.. Zorun ne? Küçük kızları niye tabancayla korkutuyorsun?" Adam açıklıyor:

"Mamacığım! Tabancayı duyanın, her yanı küçülüyor da, ondan!"

Eski Çarşılar

Çarşı ne imiş ki?.. Böyle başlayalım... Satış yapılan yer demek, kısacası... Sözcüğün kökeni: Çâr-Sû... Farsçadan dilimize, çarpıtılarak geçmiş. "Dört taraf" anlamında. Anlamını yitirmeden kısaltarak amacını özetlemek gerekirse: "Toplu alışveriş yeri" deriz.

Tanımına gelince, sınır yok... Açık ya da kapalı, büyük ya da küçük, geçici veya sürekli olabilir.

"Ne" satılacağı sorulabilir. Sınır yok. Divan şiirimize göre çarşıda; can, akıl, derman, hatta adalet bile satılır. Âşık da dediğimiz şair, can nakdi (can parası) ödeyerek, bunlara sahip olur.

Büyük ve zengin örnekleri ülkemizde de görülen Kapalıçarşıların ilki, Roma'da Hadrianus Çarşısı... Edirne ve Bursa'da da örnekleri bulunan bu tip çarşıların İstanbul'daki iki önemli örneği, Kapalıçarşı ile Mısır Çarşısı.

Kapalıçarşı inşası, Fatih Sultan Mehmet döneminde başlar. Büyük çarşı diye de bilinen bu büyük yapı grubu, İç Bedesten, Yeni Bedesten gibi bazı bedestenlerin ve dükkânların birleşmesinden doğmuş.

1701-1702 büyük yangınlarından sonra ahşap çatıların yerine kâgir tonoz ve kubbelerle bütünlenmiş. 1894 depreminde ağır hasar görmüş, tamir edilmiş... 1943 ve 1954 yangınlarını da geçiren çarşı, 1980'den sonra yenilenmiş.

Çarşı denen yerin canı, "hareket"tir. Ne denli çok hareket varsa, o denli çok bereket olur. Çarşılar şiir konusu olmalarının yanında, bütün dünyada resim konusu da olurlar. Bizde

Dükkânları, kahveleri, iş bekleyen hamallarıyla Kapalıçarşı'dan bir görüntü.

bildiğimiz ilk örnek, Matrakçı Nasuh'un minyatürüdür (16. yüzyıl).

Kapalıçarşı'nın daracık dükkânlarına sıkışan İstanbul kuyumcularının bütün atölyeleri, eski İstanbul mahallelerinin apartman dairelerine yerleşmiş durumda. Sultanahmet, Kadırga, Nuruosmaniye semtlerinde hangi apartman dairelerinin dışında demir parmaklıklar, içinde demir kapılar varsa, orası kuyumcu atölyesidir.

Konut olarak elbet nispeten zayıf yapılmış bu binalarda kurulmuş atölyelerin, tonlarca ağırlıkta kasaları yerleşmiş. Taş-kömürü aleviyle ısıtılan eritme potalarının dumanı güya konut sobaları için yapılmış bacalardan çıkacak...

Erbabı kulağıma söylüyor: "Galata Kulesi'ne çıkıp bakarsanız, eski İstanbul semtleri kuyumcu atölyelerinden yükselen kırmızı ve kara sülfirikasit ve metal dumanlarını gözünüzle görürsünüz." Öte yandan Nuruosmaniye Camisi kubbelerindeki metallerin bu zehirli atıklar yüzünden kararıp delindiğini, benim bile gözüm görüyor. 10-15 yıl sonra, cephe taşları da dökmeye başlar.

Kapalıçarşı İstanbul'da Osmanlı döneminin ilk yapıları olan Cevahir ve Sandal bedestenleriyle başlamış... Amaç, camiye çevrilen Ayasofya'ya gelir sağlamak... Gerçekleşen bu iki yapı, büyümesi durdurulamayan bir müşteri kalabalığı sağlamış.

İmparatorluk büyüdükçe, başkent (payitaht) olarak İstanbul büyümüş... Kapalıçarşı da, başkentten gelişmesine ayak uydurmuş. İki bedesten çevresindeki çarşı, önceleri derme-çatma ahşap çatıların yerine, kâgir kubbe ve tonozlar yapılmış. Çarşının büyüklüğü günümüzde, 300 bin metrekareye kadar ulaşmış.

Kapalıçarşı tarihinde, düzine hesabı yangın felaketi yazıyor... Kâgir duvar ve kubbeler bile, yangınları önleyememiş... 1546 yılından sonra 17. yüzyılda yine dört yangın geçirilmiş. 1701'den sonraki 1750 yangını söndükten sonra, daha büyük felaket oluyor, yeniçerilerin yağması, daha büyük zarar veriyor.

Kuruluştan sonraki 12 deprem felaketinin en kötüsü, 1894 yılında geçiriliyor, kâgir kubbelerin önemli bir bölümü,

yıkılıyor. Sonra yapılan çelik putrelli takviyeler, hiçbir işe yaraması mümkün olmayan, bir göz boyamanın ötesine geçemez. Bu iş, bina takviyesine değil, olsa olsa moral takviyesine yarar.

1954 yılındaki büyük yangın tamirleri 1959 yılında bitirilip, çarşı yeniden açılıyor.

Yüzyılların yangın ve deprem tahribatıyla iyice zayıflayan – yorgunlaşan Kapalıçarşı binaları, şimdi bir de kullananların tahribatıyla, tehlikeli bir sakatlığa dönüştürülüyor. Taşıyıcı duvarların yıkılarak açılması, vitrinlerin büyütülmesi, yeni depremlerde büyük tehlikelere çanak açacak kadar hafiflikler.

Yabancı turistlerin gezi programlarına, acayip şark havalı Kapalıçarşı, ille de sokuluyor. Ancak, çarşı içindeki dükkânların ilerde satışa ne derecede yararlı olacağı, çok şüpheli. Çünkü çarşının doğu tarafında yeni-büyük kuyumcu ve halıcı mağazaları açılmış. Çarşı girişinin önünü kesen bu büyük mağazalar, ikramları, konforları ve turist gezdiren kuruluşlara ve rehberlere yakınlıkları (!) ile, sanırım ki turistlerin cebini daha çarşıya girmeden boşaltıyorlar.

Sınırlan malların çeşitliliği ve görüntüsündeki kargaşa yetmiyormuş gibi, satıcının sözleri de müşterinin kafasını karıştırır.

Önemli bir nokta daha var... İstanbul o kadar azametli bir tarihi eserler hazinesi ki, turistin başkaca görebilecekleri, Kapalıçarşı'yı çoktan unutturacak.

Kapalıçarşı'nın, yerli yabancı herkesi zorlayan bir yanı daha var. Otopark sıkıntısı, çözülmesi mümkün olmayan bir sorun... Yabancı turistin de, özel kuyumcu müşterisinin de, uzun yürüyüşlere zamanı ve isteği yok.

Halkımızın, sevimli bir huyu var. Düşün alışverişi için kuyumculara giderken, 10-15 kişilik gruplarla dolaşıyorlar. Bu "düşün heyetleri"nin Kapalıçarşı'ya gidişlerinin bile sorunu olması yanında, bu kadar insan Kapalıçarşı'nın küçük dükkânlarına, sığmıyor bile.

Kapalıçarşı eskiden, tutumlu İstanbul ailelerinin dünyaya açılan penceresiydi. O pencereden dünya ne kadar görülürse, onunla yetinilirdi. Çarşıya gidiş olay olurdu. Birbirine yakın olan hanımlar toplaşır, manga hesabı cümbür cemaat çarşıya giderlerdi. Dalgalar halinde dükkândan dükkâna seyirtirlerdi. En akli evveleri, pazarlığı yönetirdi.

Kumaş satıcıları bağırdı: "Allı verelim, morlu verelim, sarılı verelim!.." Ama bu deyişte, bir hınzırlık vardı. Onlar sarılı ile verelim sözcüklerini bitiştirip söylerlerdi. Yani sarılarak bir bedensel hallenme niyeti, gizlenirdi güya... Renkleri koyu istemenin de memnunlukla karşılanacağı, yine içte belirtilir, "Açıksa..." diye başlayan ifade, edepsizce tamamlanırdı.

Kuyumcuların kâbusu, soygun geçirmek... Bu soygunlar bazan, yıkıcı da olabiliyor. Bu nedenle, korku kaynağı... Mevcut Kapalıçarşı yerleşmesinde ne kadar masraf yapılırsa yapılsın, tehlike ortadan kaldırılamıyor.

Ağır bir deprem geçirilirse Kapalıçarşı güvenliği, büsbütün tehlikeli olacak. Hele çok eski yıllarda bir yangından sonra asıl kahredici zararın, yeniçeri yağmasından kaynaklandığı unutulmazsa.

Altın ve mücevher merakı, elbet kadim Anadolu uygarlıklarında başlamış. Sonraki Türk-İslam uygarlıklarının birikimi olmuş. Bu kültür zenginliği, üretime yansıyabildiği gibi, yabancıların bu kültürlerle merakını da uyandırıyor. Doğu Roma ve

Akatların da varisi oluşumuz, onların da takılarını üretecek olmak, büyük umut olabiliyor.

Kuyumcularımız da girişimci ve akıl kullanıyor. En son üretim teknolojilerini, ülkemize getirmişler.

Meslek ahlakı açısından kuyumcularımız, güvenli biçimde doruklarda bulunuyorlar. Kuyumculuk mesleğinde “söz” esasına dayanan işleyiş geleneğinin temeli, yüzyıllara dayanıyor. Kuyumcular bu gelenekten vazgeçmeyi, akıllarından geçirmiyorlar. Bu özellikleri, onların meslek ahlaklarının güvenilir taşıyıcı iskeletidir. Dışarıdan sızıp sözünü yerine getirmeyenleri, hemen dışlıyorlar, meslek kariyerini bitiriyorlar.

Kendilerini doğru, biraz övünme olsa da haklı olarak şöyle tanıtıyorlar: “Biz çok ünlü ve dünyaya yaygın birer firma değiliz. İşini bilen ve kendine güvenen bireyleriz. Yeni Kuyumcukent dev tesisimiz, Türk kuyumculuğunun dünyaya entegre olmak için attığı, büyük adımdır. Dünyaya açtığımız penceredir. Ülkemiz ekonomik bunalımda iken biz, tam şuurlu olan cesaretimizle, gurur duyuyoruz.”

Gerçekten de bu sıkıntılı ekonomik dönemde, bu hesaplı ve akıllı girişimi, bir halk deyimimiz çok güzel özetliyor:

“Kıtlıkta verilen lokma unutulmaz.”

Semt çarşıları denince, benim aklıma ilk olarak Samatya çarşısının gelmemesi, olanak dışı. Gözümü açtığım mekânların, başında gelir.

Bakkal, balıkçı, manav, kasap oradaydı. Sıraları da buydu... Çünkü benim çocukluğumun fukara pazarı olan Samatya çarşısında balıkçı, en az bakkal kadar önemliydi. Koskoca kılıç balığı dilimle satılırdı. Halis uskumru, levrek, lüfer, herkesin yiyeceğiydi. Palamut yiyen, “hamervah” sayılırdı.

Günün birinde balıkçı, tezgâhında oynayan balıkları göstererek bağıırıyordu: “Canlı bunlaar! Oynar oynar! Taze taze...” Bir Ermeni madam oynayan balıkları göstererek balıkçıya sordu: “Tazediiir?...” (Taze midir?) diye... Balıkçı tozutacaktı: “Deli misin be madam?... Görüyorsun oynuyorlar... Taze mi diye sorulur mu?” Madam çok sakın yanıt verdi:

“Canım, sen de oynoorsun ama, taze değilsin!..”

Bazan da Samatya'dan Aksaray pazarına tramvayla giderdim. Öğrenci, iki kuruştı. Dolu zembillerle tramvaya aldıkları için Narlıkapı'ya yaya dönerdim. Yük çok ağır olursa, küfeci tutardım. Halis Edirne beyaz peyniriyle zeytinyağı 40 kuruş kadardı. Trabzon tereyağıyla, kaşar peyniri, biraz daha yüksek olurdu. Ne zaman mı? Dolar 130 kuruşken.

1920'li 30'lu yılların Samatya'sında, et fazla yenmezdi. Çünkü balık çok ucuz ve boldu. O yıllarda bir milyondan az olan İstanbul nüfusu, şimdi Büyükçekmece'den Gebze'ye kadar yayıldı... 15 milyonu geçti. Balık iyice azaldı.

Her Şey Kendi Gibidir

İncil yazar ki, “her insanda bir parça ‘Tanrısallık’ vardır.” İsa da peygamberdir ya! Öyleyse ne demek istediğine kulak verelim. Sanıyorum ki söylenmek istenen, Tanrı’nın insanlara, kendinden katkıda bulunduğunu anlatmaktır. Hallac-ı Mansur da Müslüman olarak, bu anlamda beyanda bulunmuştu. Tanrı’nın her yarattığı insana, bir hediyesi olmalıydı.

Dünyanın her mekânında bir şiirsellik olduğunu anlatmaya çalışırken, başka yol bulamadım. Neresi ve nasıl olursa olsun, her dünya mekânı şiirseldir. İstisnası olamaz... İster kum çölleri, isterse de buz çölleri olsun.

En kolay iş, benzetmek... “Şiir gibi göl manzarası” denir. Pek enderdir ama, “şiir gibi mimarlık eseri” dendiği de olur. Öte yandan bir kelle hamalı da, yediği patlıcan dolmasını “şiir gibi” bulabilir.

Oysa hiçbir “şey”, öteki gibi olmaz. Bir doğa ya da şehir mekânında, “şiirsellik” olabilir ama, bu mekânlar şiir gibi değildir. Bir resim, müzik gibi olamaz. Bir beste de, resim gibi değildir. Şiir gibi mimarlık yaptığını sanan, taşla-tuğlayla-betonla şiir yazılamayacağını bilmiyorsa, mimar değildir. Biliyor da söylüyorsa, şarlatandır. Üstelik, şiirin de ne olduğunu bilmiyordur.

Her yapıt kendisi gibi olur ama, ötekilerin de nefesini duyurabilir. Bir doğa ya da şehir mekânının da sanatsal olabilmesi, şiir gibi olduğu için değildir. Bu mekân; sokakları, binaları, insanları, kedileri ve çiçekleriyle sanatsal bir çevredir. Şiir değildir, şiirselliği vardır.

Tepebaşı Dram Tiyatrosu

– *Dram Tiyatrosu anılarını, unutmuyorsun.*

– Dram Tiyatrosu 1930’lu yıllarda Tepebaşı’ndaki mevcut bir ahşap binada açıldı. İstanbul Şehir Tiyatroları’nın, dram kısmı idi. Bütün şehir tiyatrolarının başında, Ertuğrul Muhsin vardı.

Ertuğrul Muhsin Bey o tiyatroyu, içinde ciddi ve gerçek tiyatro oyunları oynanan, mükemmel bir yere dönüştürdü. Hem tiyatronun içinde sanatçılara disiplin kurdu, hem de laubali seyircilere disiplin kurdu. Zil çaldıktan, perde açıldıktan sonra, kimseyi içeri almazdı.

Burası İstanbul’un, 30’lu yıllarda özellikle, uluslararası bir seviyede tiyatronun yapıldığı, bir sanat meşheri oldu, o zamanın en önemli aktris ve aktörleriyle.

– *Kral Lear oynanmış burada, nedir önemi?*

– *Kral Lear* Shakespeare’in bir oyunu ve ben Türkiye’de *Kral Lear*’ı bizzat Ertuğrul Muhsin’in oyunundan seyretmiş, ender kişilerinden birisiyim, hepsi uzaklara gitti zaten. *Kral Lear*’ı çok güzel oynardı. Ertuğrul Muhsin Bey’in kendisi de zaten, *Kral Lear* karakterine uygun bir tipti.

– *Niye Muhsin Ertuğrul değil Ertuğrul Muhsin?*

– Ertuğrul Muhsin Bey, lakabı ile söylenirdi önceleri... Adı Muhsin’di, eskiden soyadı yoktu. Ertuğrul Muhsin Bey sonradan soyadı kanunu çıkınca, lakabını soyadı olarak aldı, Muhsin Ertuğrul Bey oldu.

– *Dram Tiyatrosu’nda, başka etkinlikler olur muydu?*

Töpebaşı Dram Tiyatrosu şimdi katlı otopark yapılan ağaçlıklı bahçenin ortasıdaydı.

– Bu binada 1930’lu, 40’lı yıllarda konserler de verilirdi. İstanbul Belediye Konservatuvarı vardı, konservatuvarın iyi bir orkestrası da vardı. Bir defasında hatta, dört piyanolu Bach konçertosu çalındı. Dört piyanoyu çalanlar kimlerdi? Cemal Reşit, Ferdi Statzer, sonra Ömer Refik Yaltkaya, birisi daha vardı: Raşit Abet’ti galiba... Eğer bunları doğru söylediysem, bana “afe-rin” de! Ama, doğru söylediğimi sanıyorum.

– *Kontrol ederiz isimleri.*

– O ufacık sahneye, dört piyanoyu da koymuşlar, orkestrayı da sokmuşlar, orkestra salona da taşmıştı ama, o dört piyanolu konçertoyu hayranlıkla dinlediğimizi, unutamam.

– *Peki, sonra niye yandı bu tiyatro?*

– Sabotaj dediler, belki sabotaj değildi. İki taksitte yandı, birdenbire yanmadı. Ahşap yapıydı zaten. Bu yapıyı tiyatro olarak kullanmak belki yanlıştı. Bir yangın çıksaydı, seyirciler kurtulamazdı. Ama başka yer de yoktu, çare de yoktu anlaşılan o zaman, göz yumuldu bu işe.

Yangın çıktığında kimse zarar görmedi, kimse ölmedi iki yangında da ama tarihi bir yapımız, hayranlıkla sevgiyle bağlı olduğumuz bir yapımız, yok oldu gitti.

– *Muhsin Ertuğrul, Küçük Sahne’yi de kurmuştu, değil mi?*

– Muhsin Bey daha sonra, belediyeyle zıtlaştı, Küçük Sahne’yi kurdu ve Küçük Sahne’yi, gerçekten de yaşattı uzun yıllar... Bizim tiyatromuzun hâlâ adı bilinen önemli pek çok aktrisi ve aktörü, o tiyatrodaki sahneye çıktı, oynadı sevildi. Daha sonra Ertuğrul Muhsin Bey’i, Ankara’da Devlet Tiyatrosu’nun başına getirdiler. Ama orada da kalamadı. Çünkü siyasi görüşleri ters insanlar geldi işlerin başına, ondan kalamadı.

Sular Olmasa!

İstanbul trafiğı ile, her şeyi ile, bütün yaşamı ile birlikte, onbeş milyon nüfuslu bir şehir... Büyükçekmece'den Gebze'ye kadar gerçekleşti, kuruldu. Tabii dünyanın en kalabalık şehirlerinden biri oldu İstanbul. New York'un nüfusu azalmakta, İstanbul'un nüfusu hâlâ artıyor. Son yılların ekonomik bunalımları olmasa, İstanbul nüfusu hâkim olunamayacak kadar azgınlacak. Bu sözcük belki bir kitap diline yakışmıyor ama, olayın kendisine yakışıyor, o nedenle söylemekten çekinmiyorum.

Geleceğı İstanbul'un, olağanüstü tehlikeli... Uçakla geçerken şehrin birbirine bitişik yapılmış binalardan, birbirine değen, birbiri ile itişen binalardan kurulmuş olduğu görülüyor. Bütün boşluklar, yalnız mezarlıklar, onlara kimse dokunmuyor. Hani ölülerden korkuyor herkes, diriler birbirinden korkmuyor. İstanbul'un eğer Boğaziçisi, Marmarası, Karadenizi, Haliçi olmasa, İstanbul dünyanın en çirkin en berbat şehirlerinden birisi olacak. İstanbul'u bugün şehir olarak utanç verici olmaktan kurtaran, sadece ve sadece bu su yüzeyleridir ne yazık ki.

Bir de elbet topografyası, vadileri, tepeleri, inişli çıkışlı halidir. Dümdüz bir yerde olsaydı İstanbul, daha da çirkin daha da tahammül edilemez bir yer olacaktı.

Rumeli Hisarı

Rumeli Hisarı Fatih Sultan Mehmet tarafından Bizans'ın alacağı askeri deniz yardımını önlemek üzere, çok kısa sürede yaptırılmış.

Her surun başına, her kulenin başına, bir paşa konmuş. O paşalar sorumlu olmuş ve hisar üç ay gibi bir sürede yaptırılmış. Hisar daha çok göz boyama, korkutma amacına dönük. Korkutma belki başarılı olmuş, çünkü denizden yabancı yardım gelmemiş. Rumeli Hisarı'nın en parlak yanı, tabiata fevkalade duyarlı oluşudur. Sur duvarları yokuşlar çıkar, yokuşlar iner, doğayla bütünleşir, yadırғанmaz.

Eski İstanbul Boğaz köyleri, tek tek birbirinden kopuk köylerdi. Bu kopuk köylerin birbirleriyle aralarında, yol bile bulunmazdı. Bütün ilişkilerini denizden çözerlerdi, malzeme bile denizden gelirdi. Daha sonra Boğaz'ın, üst yolu yapıldı. Maslak yolu denen yol, dar bir yoldu, kenarı ağaçlıktı.

O ağaçlıklı dar yol, uzun yıllar idare etti. Fakat 50'li yıllarda o dar yol, iyice dar kaldı, yeni üst Boğaz yolu yapıldı. Yukarı yoldan aşağıya, yine tek tek gidilirdi, aşağıdan köyler birbirine bağlanmazdı, sahil yolu diye bir şey yoktu. Sahil yolunun olmayışı deniz kıyısının yollarla doldurulmayışı, çok doğru ve güzeldi. Küçük koylar-küçük burunlarla deniz kıyısı alternatifleri, ressamane biçimde ve pitoresk anlamda dizilirdi. O doğal güzellik uzun yıllar bozulmadı.

Ondan sonra "Dalan İmarı" denen fırtınada sahil yolları yapıldı ve hatta kazıklı yollar da yapılarak, deniz daraltıldı. O

Boğaziçi, Türk mimarisinin coşkuncu sulara basan ahşap klasik yapıları Rumeli Hisarı burçları önünde.

zaman ben “Boğaz uluslararası bir yoldur bunu daraltmak genişletmek, bizim hakkımız değildir, dünya malıdır yapmayın” dedim. Dalan’a da söyledim. O da: “birkaç metre daralsa, ne olur?” dedi. Oysa bakireliğin yok edilmesi, sadece birkaç santimle oluyordu.

Dolayısıyla bu işin birkaç metre-birkaç santim gibi lafı edilemez, vaki olması-olmamasıdır önemli olan, laf anlata-madık.

Denizin Dudaklarında

Su kenarında yaşamak... Bu yaşama biçimi, tiryakilik doğurur. İstanbullu, su tiryakisidir. Su görmediği yerde yaşamak, ona zevk vermez. "Leb-i derya"da yaşamak gibi kavram, yani "denizin dudaklarında" yaşamak, eski İstanbullunun aşkıdır.

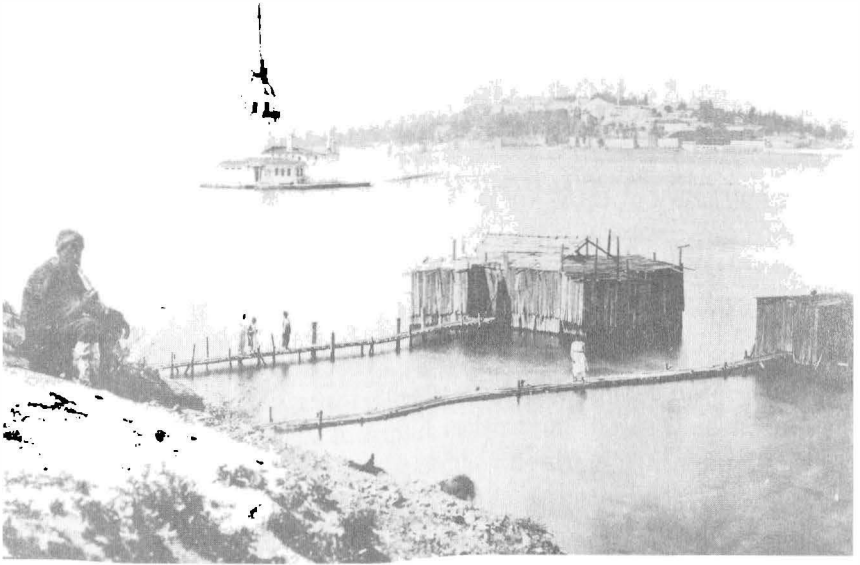
İstanbul'da deniz suyu sıcaklığı, 22-23 dereceyi geçmez. Karadeniz'in Boğaziçi akıntısında tazelenen serin suyu, ısının yükselmesine izin vermez. Şehirde temmuz ortasında 36-37 dereceyi bulan ısı, Boğaziçi kıyılarında azalır. Onun için ben, su kenarı diye tuttururum.

Sandılar ki sahil yolları yapılırsa, halk denizle bütünleşecek. İstanbul kıyıları, Fransa güney kıyılarındaki Nice ve Cannes'a benzeyecek. Bu yıl yine görüp, karşılaştırdım. Hiç benzemedi. Oralarda kilometrelerce sürüp giden, yaklaşık 100 metre genişlikteki kumsallar, hayat kaynıyor. Deniz eşyasını alan, kumsala yayılıp saatlar geçiriyor... Hanımlar, üstsüz falan...

Bizim bayağı sahil yolları, trafik canavarıyla kara-deniz ilişkisini balta gibi kesiyor. Eski güzelim kumsallar yok edilmiş. Manda yalaması kıyı çizgisinde, kumsal oluşmuyor.

Oluşsa bile ne olacak? Halka açık bile olsa, orada tek bir üstsüz hanım gözüксе, şehirde yangın haberi gibi hızla dolaşır, binlerce "aç" sahile akın eder.

Üstelik dolgularla kazanıldığı sanılan alanlara, binalar ya-

1920'li 1930'lu yıllarda Marmara kıyılarının her mahallesinde ahşaptan yapılmış deniz hamamları bulunurdu.

pılmaya başlandı. Yıllar geçecek, yeni binalar yapılacak... Balık-hane ve iskele gibi. Bizim şehirciliğimiz, yeni uygarlık vahşeti örnekleri vermekten, kesinlikle vazgeçmeyecek. Anadoluhisarı doğusundaki çok katlı apartman yığınları gibi.

İstanbul'un leb-i deryada, yani denizin dudaklarında yaşama hakkı ve zevki, imar barbarları tarafından yok edildi.

Kanunlara Uydurunca

1930'lu yıllar şehirci-mimar Prost'un, İstanbul'u planlama döneminin başlangıcıdır. Bu planları uygulama görevi ise, cumhurbaşkanı İnönü tarafından İstanbul valiliği görevine gelmesi sağlanan Lütfü Kırdar'a verilmiştir.

Bu dönemde eski İstanbul'da Atatürk Bulvarı açıldı. Daha önce Aksaray'dan Taksim'e, Sultanahmet yoluyla gidilirdi. Tramvay da bu yoldan, yaklaşık 40 dakikada ulaşırdı. Şimdi Atatürk Bulvarı yoluyla Taksim'e, yine 40 dakikada gidiliyor.

Kırdar döneminde, o zaman adına 2 numaralı park denen, Dolmabahçe-Maçka-Taksim arası yeşil alan açıldı. Bu iş, şehrin hayrınaydı. Ancak, aradan yıllar geçtikten sonra bu iki numaralı park, kenarından-köşesinden, imar haydutları tarafından kemirilmeye başlandı.

Taksim Meydanı'nın da, Cumhuriyet Anıtı yapıldıktan sonraki ikinci açılış kademesi, Kırdar dönemine rastlar. Şimdiki AKM yerinin boşaltılması, önündeki salaş binaların kaldırılması, Kırdar döneminde gerçekleşti. Ancak, Taksim Topçu Kışlası'nın yıkılması ve yerine İnönü Gezisi'nin yapılması da, o dönemin uygulamalarıdır.

Taksim'de, şimdiki gezinin olduğu yerde bulunan Topçu Kışlası, belki de yıkılmayıp, restore edilmeliydi. O kocaman binanın içi, yeni kullanım biçimleriyle, iyice renklendirilir ve orası İstanbul'un çok ilginç bir mekânı olabilirdi. Benzeri değiştirme ve geliştirmeler, bütün dünya kentlerinde görülmekteydi.

Adına, İnönü Gezisi mi desem, Taksim Gezisi mi desem, işte orası şimdi, işe yaramaz bir boşluk gibi duruyor. Hele ortasındaki çukur platform, şehrin can noktasında, yararsız bir tenhalık oluşturuyor. Bu gezi alanı, Nikâh Dairesi, otopark gibi anlamsız işgallerle, yandan saldırıya uğramakta.

İmar kültürünün henüz yok denilecek kadar geri olduğu, hele her boş bulunduğu yere bir bina yapmaya hevesli devlet yetkililerinin yaşadığı ülkemizde, önce açılan yerler sonradan kapatıldıkça, Taksim Gezisi'nin de geleceği, işgal olacaktır sanırım.

Başladı bile... Yoldan sadece iki kat yükselen Taksim Belediye Gazinosu yıkıldı. Yerine, çok katlı bir gökdelen-otel yapıldı, Taşkılla çapraz köşesine... İki numaralı park da, bu ilkelikten nasibini almaya başladı. Taşkılla'nın batısına, yine çok katlı, üstelik çok iri ve kaba kitlesiyle, cam yüzü bir gökdelen dikildi.

Bunlar hep, kanunlara uydurarak yapılmış işlerdi. İstanbul'un tarihinden-cibiliyetinden koparılmasında devletin sebep olduğu işler, hep "kanunlara uydurularak" yapıldı.

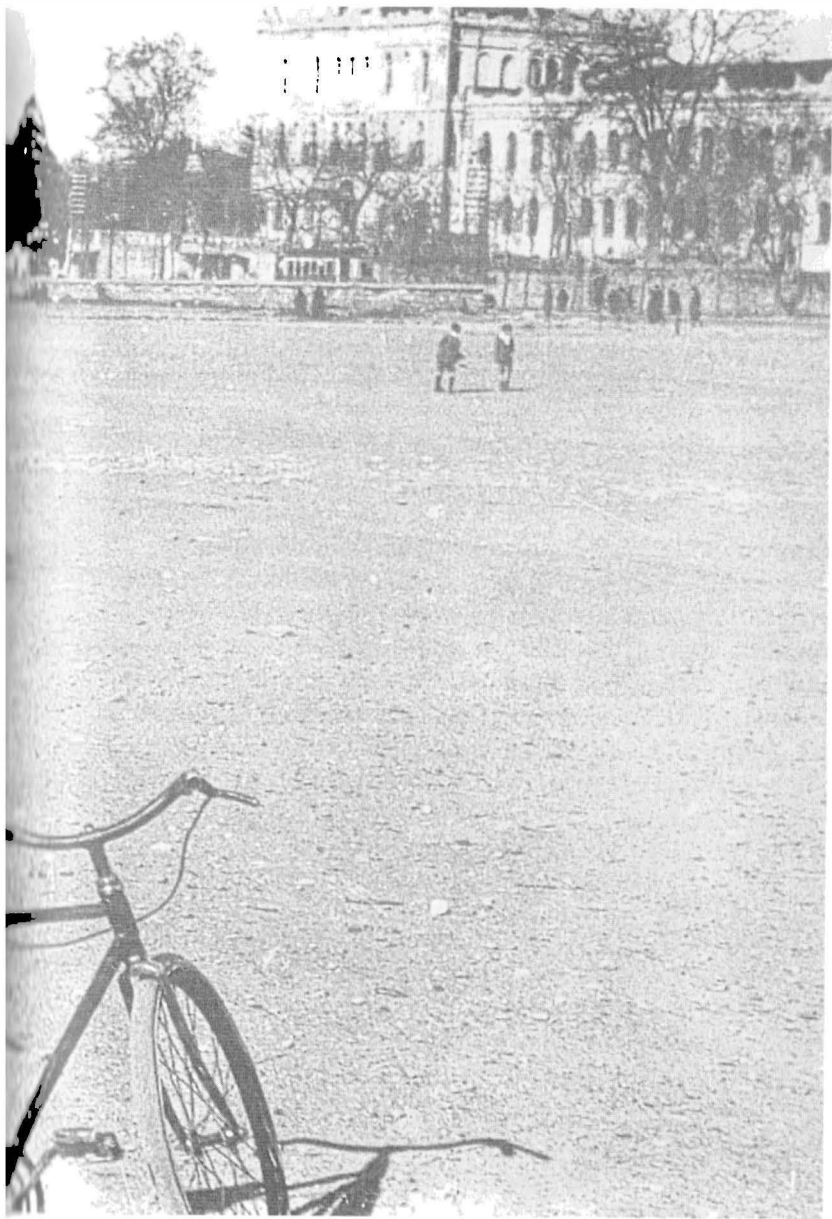
Ama marifet, kanunlar açık kapı bıraktığı halde onu kullanmaktan vazgeçerek, kültür ve ahlak yollarının sınırlamasına saygı duymak ve orada durmaktı... Hâlâ da öyle.

İstanbul vali ve belediye başkanı Lütfü Kırdar (o zaman öyleydi), İnönü Gezisi adını verdiği Taksim Gezisi'nde, bir de İnönü Anıtı düzenledi. Bu heykelin kaidesi yapıldığı gibi, at üstünde İnönü heykeli de bitirildi. Ancak, 1950 Demokrat Parti iktidarı esintileri etkisiyle, heykel bir türlü kaidenin üzerine konamadı. Yıllar sonra kaide yıkıldı, heykel ise Maçka Parkı'na dikildi.

Bize göre bir gelişmeyi de, atlamıyorum. İsmet İnönü'nün İstanbul'un başına getirdiği vali ve belediye başkanı olarak anıtını yaptırdığı Lütfü Kırdar, daha sonra İnönü'nün karşıt-düşmanı Demokrat Parti'ye geçti... Bayar ve Menderes'in parti-si'ne... Hatta bakan bile oldu.

1930'lu yıllarda çekilmiş bu fotoğraf kocaman bir toprak alanı gösteriyor. İşte burası sağda görülen Taksim Topçu Kışlası askerlerinin talim yaptığı Talimhane'dir. Erce, şimdiki Talimhane sentidir.

Şair Anlatınca!

Her sokağın, her şehir mekânının, sadece kendine özgü şiirsel özellikleri bulunabilir. Bu şiirselliği yaratanlar şairler değildir ama, çok güzel dile getirenlerin de şairler olduğunu unutamayız.

Şairler toplu yaşama mekânlarını (köy, kasaba, şehir, fark etmez) anlatırken, daracık sokakları, harap binaları, hevesle ve zevkle yazıya dökerler ama, iki yanı 10 katlı – 20 katlı dizi binalarla bütünleşen caddeleri anlatmaktan, kaçınırlar. Buralardaki binaların mimarisi de genelde, “çarşı işi” olur. Oysa şairler, hangi köşede, hangi mekânda, şiirsellik bulurlarsa orada dururlar, anlatırlar.

Şairlerdeki bu seçmecilik, özellikle insanlar için doruğa varır. Onların ilgilendiği, konu edindikleri insanlar, eğer şiir konusu rezillik değilse, sevinecek ve makbul insanlar olurlar.

Şimdi izninizle, bir bilmece denemesi yapacağım ve aşağıda sunduğum şiiri, hangi şairin yazdığını soracağım:

...

Simitçi dedenin bacaklarında hâlâ koca şehrin tozu,

Sırtında camekânla simitçi dede iki büklüm

Kader beş büklüm

Dünya dönmeye devam etmekte, Kutış!

Kış gelmek üzredir...

Bizde takat bitmekte, zaman geçmekte

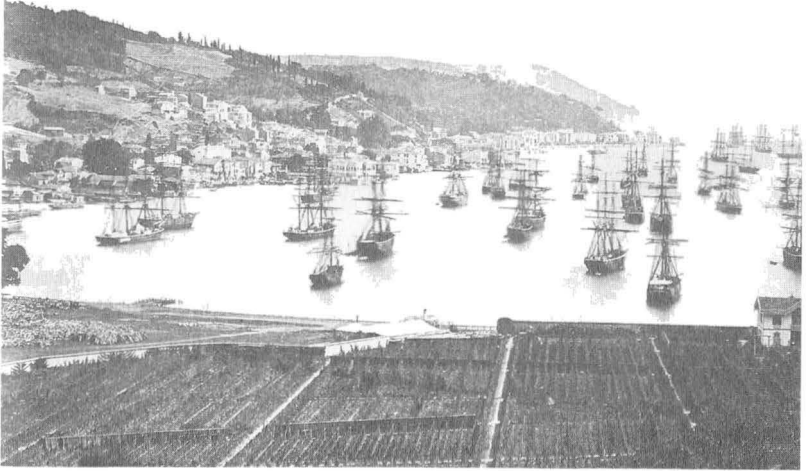
Kış gelmek üzredir.

Şair sanki, Samatya’dan bir simitçiye anlatıyor... Evet, sanki... Çünkü şiiri yazan, Finli şair Katri Vala’dır. Kendisi sanki, benim Narlıkapı’dan, arkadaşımıdır.

Sarıyer'den Podima'ya

1950'yılı baharında bir gün, Trakya'da Podima'da (Yalıköy) yapacağımız orman binalarına malzeme götürmek üzere, takayı Sarıyer'de doldurduk. Kaptan Ali "Allahaismarladık" dedi. Bana "sen ne zaman geleceksin" diye sordu. "Yarın otobüsle oradayım" dedim. Razı olmadı.

"Sen gelsene benle" dedi, "deli misin" dedim ama bindim takaya... Sarıyer'den yola çıktık. Boğaz'ı da geçtik. Hava gayet güzel. Hatta teknenin arkasında kaptanla iki yudum bir şey içtik. İki de tayfası vardı kaptanın. Gece oldu hava karardı. İki tayfa zaten, gittiler yatmaya. Kaptan "sen Samatyalısın değil

1950 yılında Sarıyer ve Büyükdere sırtları, doğal bitki örtüsü ve ağaçlıklarıyla Boğaziçi'nin yüzlerce yıllık görüntüsünü hâlâ koruyordu.

*Aydın Boysan, Podima
inşaatında şantiye çadırının
önünde.*

mi? Şu dümeni tutmasını bilirsin elbet.” Harita da var, pusula da var. “Bana izin ver, biraz yatayım” dedi, gitti yattı. Yarım saat sonra, çılgın bir fırtına başladı. Deli gibi dalgalar büyüdü, üstümüze üstümüze geliyor. Kaptanla tayfalar uyuyor, dümen bende.

Bizim ufacık Laz takası, hap kadar kaldı dalgaların yanında. İhtiyaten rotayı kuzeye çevirdim, Odesa yönüne... Neme lazım, kıyıya yaklaşıtırsam dalgalar bizi atar, tekne karaya

çarpar, parçalanırız diye. Saatlar sürdü böylece ama, kaptanı uyandıramadım. Çünkü ölü gibi yatıyordu, dürtüyordum dürtüyordum, gözünü açmıyordu, yine dümene geçiyordum. Dümeni tutmasam, yandan dalga aldığımızda, belki alabora olacağız.

Tayfalar ise, baş altında hiç duymuyor. Bütün geceyi, ben, o dümenle uğraşarak, kuzey yönünde tekneyi yöneterek geçirdim. Sabah hava aydınlandığında kaptan kalktı, gözünü ovaladı sol tarafına baktı. Sanıyordu ki sol tarafında, kara görecekti, hiçbir şey göremedi, denizin ortasındayız. "Sen ne yaptın?" dedi. Ben de ona "Elinin körü ulan, uyansaydın ya!" dedim. Ertesi günü geriye dönüp, Podima sahilinden batı yönüne doğru giderken sordum: "Niye kalkmadın?" Kaptan, "Ben dün gece evlendim, hiç uyayamamıştım" dedi. "Hay Allah müstakını versin" dedim. Akşama doğru Podima önünden geçerken, sahile çok yaklaştık. Dalgalar yine azgın... Sahile yaklaşık 150 metre kala kendimi suya attım ve karaya çıktım yüzerek. Taka korunmak için gittiği İğneada limanından, ancak üç gün sonra dönerek, malzemeyi boşaltabildi.

Ramazanlar Konusunda

Ramazan, kameri (ay) ayların dokuzuncusu, üç ayların sonuncusudur. Nefis terbiyesi ayıdır. Uygulamalar, oruç tutmak, teravi namazı kılmak gibi, dinsel vecibelerle yerine getirilir. Ramazan ayında daha fazla Kuran okunur, daha iyi huylu olunur, sadaka verilir, hatim indirilir.

Kameri aylardan olan (yani gökteki ay, mehtap) ramazanının nasıl başladığının kanıtlanması, eskiden bir çeşit tiyatro temsiliyle yapılırdı.

Ramazan hilalinin görülebilmesi için meraklılar, minarelere – tepelere çıkar, ufuklara bakarlardı. İlk gören kişi iddiasını kanıtlamak için, kadıya başvururdu. Yanındaki birinin kendisinden aldığı borcu, ramazan hilali görününce ödeme sözünü verdiğini bildirir, getirdiği iki tanıkla, hilalin görüldüğünü kanıtlardı. Kadı hazretlerinin kabulü ile ramazan başlamış olurdu.

İddiasını kanıtladığı kabul edilen kişiye belirli bir ücret ödenirdi. Ramazan ayının başladığı, davullar çalınıp kandiller yakılarak halka duyurulurdu. Şimdi artık ramazan başlangıçları, astronomi biliminin verileriyle saptanıyor.

Ramazanın birinci günü, sabah karanlığında oruca başlanır, o gün akşam ezanına kadar ve 30 ramazanda herhangi bir yudum ya da lokma alınmaz. Akşam ezan zamanı, eskiden top atılarak, şimdi radyo ve televizyonlarla, şehirler için değişen dakikalarda olmak üzere bildirilir. Artık oruç açılır, iftar sofrasına oturulur.

Ramazan gecelerinde Şehzadebaşı Direklerarası'nda feraceli hanımlarını şemsiye sopasıyla koruyan Arap bacı.

Eskiden iftar sofrası, her gelir düzeyinde aile için, özelliği olan tören fırsatıydı. Oruç genellikle, zeytinle açılır, hele yaz günlerinde kuruyan dil ve damak, su ve şerbet ile ödüllendirilirdi. Varlıklı kişilerin konakları ya da evlerinde, herkese açık iftar sofraları kurulurdu. Hatta mevsime göre, kapı açık bırakılırdı. İçeri giren selam verir, sofraya katılırdı... İsterse, hiç tanınmayan bir kişi olsun.

Sofraya oturanların hepsine, isterse yabancı olsun, "dış kirası" denen paralar veya hediyeler verilir. Bütün yakınları iftara davet etmek gelenektir. Akraba ve dostlar birbirine, haber vermeden iftara giderlerdi, bu davranış bir saygı ve sevgi göstergesi sayılırdı.

İftardan sonra erkekler dışarı çıkar, kahvelerde çubuk ve

nargile içerlerdi. Şehzadebaşı Direklerarası gibi semtlere yakın olanlar, ramazan eğlencelerine katılırlardı. Karagöz, kukla oynatılır, ortaoyunu gösterileri yapılır, meddah konuşmaları dinletilirdi.

Bu zamanlar, geçti artık... Şimdi yapılan iftar davetleri, bazı kişi ve kuruluşların günümüze uydurulan çağrıları biçimine dönüştü.

Yatsı namazından sonra, 20 rekât teravi namazı kılınırdı. Bazı camilerde kılınan hatim namazı ise, özellikle müstesna bir ibadet biçimiydi. Bütün Kuran okunarak kılınan namaz, saatlar boyu sürerdi.

1930'lu yıllarda, evine haber vermeden bu namaza giden rahmetli Babam Esat Bey, eve ancak sabaha karşı gelebilmiş ve hepimizi meraktan çatlatmıştı.

Hacı Hüsrev Dayım ise, Bursa Simkeş Sokak'taki (şimdi sokak terfi etmiş, Gümüşçeken Caddesi olmuş) mescidin fahri imamı idi. Tüm Bursa'da teravi namazını en hızlı kıldırان imam olan Hacı Hüsrev Dayım'ın lakabı, "Şimendifer Hoca" idi. Çünkü tüm Bursa'da teravi namazını en hızlı kıldırان imam, dayım olurdu. Bursa'da o zamanın gözde taşıtı ise, Mudanya Şimendiferi'ydi.

Mescit dolar taşardı da, sokak bile saf saf, namaz kılanlarla dolardı. Çünkü teravi namazını Simkeş Mescidi'nde kılan, sonra kahvelerde, kolay yer bulurdu.

Ramazan ayı eski Direklerarası olan Şehzadebaşı'na, 1930'lu, 40'lı yıllarda bile, hareket getirirdi. Ferah ve Turan Tiyatroları, daha yoğun ve yeni etkinlikler sahnelerdi. Turan'da Naşit Bey, daha çok sahneye çıkardı.

Tuluat tiyatromuzun yıldızı Naşit Bey'in oyunları için, zaten tiyatro dolardı. Ama ramazan ayında yine de istisna olarak, oyun başlamadan önce Hafız Burhan Bey şarkı okur ve gazel söylerdi. Zaten ramazan ayı, her türlü sahne etkinliklerinin iyice canlandığı bir zaman dilimiydi.

Yeşilköy Bamya Tarlası

Yeşilköy'e, bamya tarlasının kenarındaki ahşap kiralık eve taşındığımızda, 1935 yılıydı. Şimdi, inanmak zorlaştı. Orası gerçekten bamya tarlası olduğu için, o adla anılırdı. Sonra çayırlaştı. Bahçe içindeki iki katlı evimiz, öyle konak yavrusu falan değildi. Zemin katta bir oda-bir mutfak, üst katta iki oda... Bir de çok işe yarayan, bir çatı arası... Bitti.

Yok, bitmedi... Bir de bahçe var. Ağaçlıklı bir cennet... Bahçesiz evden gelenleri, yoldan çıkarır. Evi de, mor salkımlar sarmış..... Biz de, bir şeyler ekledik. Ama en önemlisi, daha önemlisi, tavuk kümeslerinin eklenmesiydi. Çocuktum ama, elime iş yakıştırdı. Odun, tahta ve kümes teli kullanarak tavuk sarayları kurmak, benim işimdi.

Kümes hayvanları merakı daha sonra, tavuk horoz ölçülerini aşır, hindi ve kaz topluluklarına kadar ulaştı.

Biz Yeşilköy'de de, tek aile olarak değil, komşularımızla birlikte yaşamaktaydık. Üzüntülerimizi ve sevinçlerimizi paylaşırdık. Evde yapımı uzun süren ama lezzetli bir yemek piştiyse, bir ya da birkaç komşuya, birer tabak gönderilirdi. Akşam sofrasına oturulduğunda kapı tokmağı vurulduysa (zil yoktu, kapı tokmağı vardı), hep birlikte gülümserdik. Tabak gelirdi.

O yıllarda Yeşilköy'de, genelde iki gelir grubundan insanlar otururdu. Konaklardaki zenginler ile, değişmez ve dar gelirli, çalışan kişiler... Akşam yemeğinden sonra birkaç aile kapı önüne iskemle ve masa çıkarır, yetişkinler birlikte oturur, çocuklar birlikte oynarlardı.

Genelde "az dertli" sayabileceğimiz yaşamımızın, bazı sı-

1936 yılında bamyacı tarlasında bamyalar yok olup, doğal yeşil çimenle kaplanmışken.

kıntıları vardı. Örneğin sivrisineklere karşı önlem alınmazsa, kimse uyuyamazdı. Yeşilköy-Bakırköy arasındaki Baruthane'den (şimdiki Ataköy) akan Ayamama Deresi'nin ürettiği sivrisinekler, gece bahçede otururken bile, sokar ve doyumsuz kaşıntıdırırlardı. Eğer cibinlik denen önlem olmazsa, kulaklara yakın vızıltıları sinir bozar, uyutmazdı. Tahtakurusu ve pireler, ayrı mücadele konusuydu.

En büyük öfkeyi fareler yarattırdı. Ahşap evlerin duvar ve döşeme içi boşlukları, fare ailelerinin iskân hacimleriydi. İnsan ailelerinin yiyeceklerine, izinsiz ortak olurlardı. Buzdolabı zaten yok, teldolapları bile parçalayan, canavar fareler yaşırdı.

Çocuklar olarak en önemli eğlencemiz, benim sinema makinaımla, film oynatmamdı. Ancak bazı yanlış anlamaları, hemen önlemeliyim. Bu makina, elektrik motorlu falan değildi, elle çevrilirdi. Makinanın kendi ampulü yoktu. Bahçe kordonunun ampulünü içine sokardık da, öyle oynatırdık.

Film hazinemiz de zengin sayılmazdı. Topu topu, tek bir filmimiz vardı. Birinci Dünya Savaşı'nda, Enver Paşa'nın önünde askerlerin geçit töreni... Sadece beş dakikalık bir film.

Asker milletiz ya! Biz bu tek filmi oynatmaktan bıkmazdık. Her oynatışımızda, "Yaşa, varol" sesleriyle havalara zıplar, o koca bamyı tarlasını inletirdik. Günün birinde, bu haykırılardan bezen bir amcamız geldi, "Yeti canıma bu Enver Paşa be!.." diye bağırıp, filmi elimizden aldı ve oracıkta yaktı. Benim sinemacılık yaşamım da, böylece sona erdi.

Merhum peder bey bir akşam, eve zafer edasıyla döndü. Müthiş bir fare kapanı getirmişti. Buna bir cihaz denmeliydi, öyle tertipli yapılmıştı ki, içine giren fare yem ağzına değince, kapısı kapanıyordu. Hırsız, bir hapishanede yakalanıyordu.

Düzen kuruldu. Hatta yakalanma garantilensin diye, yiyecek çengeline pastırmanın sinir tarafı takıldı.

Bir sabah uyandıgımızda, suçlu yakalanmıştı. Öyle büyüktü ki, gövde boyu 1.5 karış bulurdu. Bütün kuyruğu, kapanın dışında kalıyordu. Çevremizin kedilerini balık kokusu yayarak, çayırdı topladık ve kapanı yanlarına götürdük.

Kediler, çok deneyimliydi. Farenin büyüklüğünü görünce, yaklaşmak bir yana, uzaklaşıyorlardı, ama kaçmıyorlardı.

Meclis toplandı. Kedilere güvenip de, kapanın kapısı açılmazdı. Kapanın hırsızla birlikte, o zaman dağbaşı olan Florya yönüne 2-3 kilometre götürölüp, orada açılmasına karar verildi. Taşıma görevi, benimdi.

Kapanı elime aldım. Mahallenin on çocuğu ve on beş kediyle birlikte, Florya yönüne yürüdük. Sonunda fare, kapısını açtığım kapandan ok gibi fırlayıp, koşmaya başladı.

Fare koştu, kediler peşinden koştu, biz koştuk... Fare koştu, kediler koştu sonra da biz koştuk.

O fare sonunda, yine bizim evin bodrum penceresinden içeri girdi. Bir daha da yakalanmadı.

Aradan, yarım yüzyılı aşkın bir zaman geçti. Dostlarımızla birlikte bayram tatili geçirmek için, o kıyılardaki bir motele gittik.

Anılar, uslu durmuyor ki... Depreşiyorlar. Bir gece sabaha kadar, eski yıllarda yaşadığımız Yeşilköy düşlerine, esir oldum. Hava aydınlanır aydınlanmaz, hemen arabaya atlayıp, bamyâ tarlasına gittim.

Ortada, tarlanın mirasçısı çayır falan kalmamış... Vahşi boyutlarda bir okul, çayıra manda gibi çökmüş. Manda gibi de değil, çünkü bu yapı, çayırı da yok etmiş, manda yok etmez. Bizim kirada oturduğumuz eski ahşap ev, hâlâ ayakta... Alt katında oturanlar var, üst katı artık oturulamayacak kadar harap... Bina ağlıyor sanki.

Yanıma, olgun yaşta bir zat yaklaştı, sordu: "Birini mi arıyorsunuz?", söyledim: "Evet ama, siz tanımazsınız. Daha çok gençsiniz."

"Kimi arıyordunuz?"

"Gençliğimi arıyordum... Biz 50 yıl önce, bu evde oturmuştuk."

Adamın gözleri parladı. İkimizin de tanıdığı adlar bulduk. Giden gitmiş, kalan azalmış. Duygulandık... Hele bu zat, şunu söyleyince:

"O zamanlar ne iyiydi... Marikalar, Katinalar vardı."

İki yıl önce bir dostum, Yeşilköy'deki evine akşam yemeği-ne çağırđı. Çınar Oteli'ne, çok yakın bir terastaydık. Bakınıyor, Yeşilköy kıyılarındaki o ünlü, deniz fenerini arıyordum, bulamıyordum. O koskoca upuzun deniz feneri, binalarla kapatılmıştı.

Büyük boş arazi içinde, ortalık bir yerde yükselen deniz fenerini bile boyuna imar izinleri vererek, binalarla kapatmıştık.

İmar sarhoşluğu Yeşilköy deniz fenerini, belki denizden bile kapatmıştır. Bilmiyorum ama, kuşkulaniyorum.

Demciler Arasında

Sarmaşıklı Meyhane'nin akşam müşterileri damlamaya başladı. Gerçekten de, damlar gibi geliyorlardı... Teker teker... Büyük masa hazırды. Bu masada, demokrasi yoktu. Yeri belli olanlarla olmayanlar ayrımı yapılıyordu. Küçükler dedikleri 40'lık-50'likler, büyükler dedikleri 60'lık-70'liklerin sözünü kesmezlerdi... Ne denli çok içmiş olurlarsa olsunlar.

Yaz mevsimine giriliyordu. Hava kararmaya yüz tutmuştu. Demlenmenin zamanıydı. İlk gelenler, karışımalarını yapıp, "sağlığa" diyerek yudumlamaya başladılar.

Masanın nasıl hazırlanacağını patron da bilirdi, garsonlar da... Çeşitler sınırlıydı. Rakı ve su masaya soğutulmuş gelmeliydi. Bardakların gömüleceği ince buz dolu çanaklar, hazır olmalıydı. Büyük masa demcileri mezelerde çeşit bolluğuna kızarlardı. Önce beyaz peynir, zeytin, yoğurtlu kabak kızartması, çiroz salatası yeterdi. Kavun konmazdı. Su kaçırın kavunun beyaz peynir ve zeytini şekerlemesi sinirlerine dokunurdu.

Sekiz on kişinin her toplantıda bulunduğu bu içki masalarında, konuşmaların neşe kaçırmayacak dağılma ve uzamalarını, önlemeye alışmışlardı. Ortaya konuşulur ve herkes dinlerdi. Ama konuşan da civıtip, sözü uzatmazdı. İkili-üçlü zorunlu konuşmalarla, az sözcükle bitirilirdi. Sofra keyfinin bütünlüğü, bozulmamalıydı.

Bütün bu davranışlar, yıllarca birlikte, şişeli masalarda yaşamış olmanın edep alışkanlıklarından doğuyordu. Büyük ma-

saya yeni katılanlar, bir çeşit eğitim görmekteydiler. Eğitim süresi yeteneklerine göre uzardı. Çok uzarsa da, zaten dışlanırdı.

O akşam masaya ilk kez, genç bir konuk katılmıştı. Getiren, kıdemlilerden birisiydi. Temiz yüzlü, hali edepi genç adam, Murat Bey'in yanına oturtulmuştu. Başarılı bir öğrenimden sonra, doktorasını da bitirmiş, çalışmaya başlamıştı. Tutumlu yaşamak zorunda olan bir ailenin çocuğuydu. Bir yandan çalışarak okumuş, uzun ve çileli öğrenim yıllarını, yeni geride bırakmıştı.

Murat Bey, Erol'un rakıyı susuz içmesine bir süre seyirci kaldı. Sonra uyardı: "Evlat! Bu susuz rakı gırtlğından midene, zımpara kğıdı gibi akar... Yazık!" Gülüştüler. Erol yakındı: "Biz yılda birkaç kez, arkadaşlarımızla içerdik. Erbabı ile bir kez olsun, bir masada oturabilmiş değilim" dedi.

Murat Bey: "Evlat! Bizden her şeyden önce, nasıl içileceğini değil, nasıl içilmeyeceğini öğren! Kendini koyvererek içilmez... Öfkelenerek içilmez... Öfkeli kişi içkiyi aklına getirmeden, hızlı yürüyüşe çıkmalıdır. Kendini iyice yormalıdır... Aç karnına kesinlikle içilmez."

Murat Bey daha sonra, 1950'li yıllarda yapılan Birleşmiş Milletler alkol araştırmasını anlattı. Prof. Jellinek başkanlığında yapılan dünyaya yaygın bu araştırma sonuçları kitabını okuduğunu, kitabın, "bin kalorilik bir yemek yedikten, ancak 20 dakika sonra içmeye başlamalıdır" yazdığını anlattı. Hep bir ağızdan "Oooo!" dediler. Murat Bey, "patlamayın!" diyerek anlatışını sürdürdü:

"Onlar da demcilerin, buna razı olamayacağını biliyorlardı. Ama içmeye başlamadan önce hiç olmazsa, üç dört dilim Fransız ekmeğı yemeyi tavsiye ettiler. Hani o, sarmısaklı tereyağı sürülmüş kızarmış ekmek dilimleri..." Doktor söze karıştı:

"Hah! Şöyle!.. Birleşmiş Milletler'in o dediğini biz Samatya'da, onlardan önce bilirdik. Masaya oturur oturmaz, rakıya başlamadan önce, bir fincan zeytinyağı içerdik. Bütün sindirim organlarımız önceden, bir koruma tabakasıyla kaplanırdı."

Hep birlikte, Narlıkapılılar onuruna içildi. Murat Bey konuşmasını sürdürdü:

"Aslına bakarsanız, bu zıkkımın 'azı az zarar, çoğu çok za-

ra'ıdır. Bunu da söyleyen, Bektaşilerdir. Onlar içkinin, ne olduğunu bilir. Özellikle, içtikleri için bilirler."

Doktor, Kaptan'ın kulağına fısıldadı: "Murat Abi, yine vaza başladı." Erol biraz şaşırmışa benziyordu. Murat Bey, yine konuştu:

"En kötü şey, akşamcılık... Hele ayarını bilmeyenler için... Haftada, ayda yılda, tatiller yapmak zorunlu... Sürekli alkol, hele fazla kaçarsa, ağır iştir. Ne olursa olsun makaraya takılırsa, bezginlik yaratır. Değil rakıya, en büyük zevke bile, ara vermek gerekir... Sevgiliden bile, arada uzaklaşmalı ki, özleysin!.."

Masanın hınzırları Murat Bey'e çaktırmadan bakıştı. Erol büsbütün şaşırarak, Murat Bey'e sordu:

"Madem ki azı bile az zarar, yani hiç içmeseniz olmaz mı?" Sessizlik oldu. Murat Bey ağır ağır konuştu:

"Biz, keyfimizden mi içiyoruz sanıyorsun? Sen de neler olduğunun farkında değil misin? Biz, Cumhuriyetimizle yaşıt kuşağıız. Biz çocukluğumuz ve gençliğimizde, bu ülkenin 21. yüzyılda, dünyanın en güçlü 10 ülkesi arasına gireceğine inanırdık..."

Yine sessizlik oldu. Yine Murat Bey kendisini, konuşmak zorunda hissetti:

"1930'lu 40'lı yıllarda, bütün ülkece son derecede zor şartlar içinde yaşıyorduk. Hele 2. Dünya Savaşı sırasında, karneli ekmek adam başına, günde 150 grama kadar düşürülmüştü. Katık zaten çok kıt ve pahalıydı. Karnımız tok, sırtımız pek değildi. Pantolonlarımız yamalı, ayakkabılarımız patlaklı. Üşürdük ve acıkırdık..."

Murat Bey konuşmasına ara verdi. Kimseden ses çıkmayınca, yine konuşmaya başladı.

"Amaaa, biz mutluyduk, mutlu!.. Açtık, üşürdük ama, ülkemizin geleceğine duyduğumuz güven, bizi ısıtır ve doyururdu. Erol, gözünü aç ve dinle! Bize o zaman ayrıca güç veren, ülke politikasında şaibeli insanların bulunmayışıydı. Veee, ezan Türkçe okunuyordu... Politikada din ticareti yapmaya cesaret eden yoktu. Kısa sürede Karun serveti edinen politikacı yoktu. Birbirinin kirli çamaşırlarını, karşılıklı anlaşılarak örten politikacı, yoktu..."

Masadakiler birdenbire coşarak, hepsi bir ağızdan konuşmaya başladı:

“Bilinen hırsızlıklar, neden kanıtlanamıyor? Adaletin önü, neden açılmaz?..”

“Belediyelerin yolsuzlukları, bini aşar da, suçluları neden bulunmuyor?..”

“Otoyol ihalelerini, dibine kadar deşmekten, niçin kaçıyorlar?.. Deşsinler!”

“Dokunulmazlık zırhının dolandırıcıları koruması, saçma olmaz mı?..”

Murat Bey, hepsini susturup, Erol’a döndü ve dedi ki:

“Evlat! Konforu uygarlık sanıyorlar. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki doymamış ve üşüyen aydınlar, uygardı. Zamanımızın tok, konfora bulanmış ve umursamayan aydınları değil...”

Kaptan öteden ekledi:

“Biz keyfimizden mi içiyoruz sanıyorsun? Ülkenin bu halinde, kendisini rakıya değil, eroine kaptırmayan adam, iradeli demektir.”

Entelektüel Cavit

1940'lı yıllarda pasaja gittiğimde görürdüm. Topaç gibi bir çocuğun sırtına, 100 kiloluk fıçı birayı acımadan yükler, taşıtır-lardı. İstanbul'a yeni gelip çalışmaya başlamış olan Cavit adın-daki o çocuk da o fıçıları, ses çıkarmadan taşırdı. Ben de bu kü-çük yaşta çocuğa eziyet edenlere kızardım.

O zamanın bu küçük çocuğu, şimdi Çiçek Pasajı'nın pat-ronlarından olmuş, Entelektüel Cavit'tir. O zamandan beri tanı-duğım Cavit'le, geçmiş günleri tazeliyoruz:

Çiçek Pasajı'nın yapıpraları dökülmüş solmayan gülü Entelektüel Cavit.

“Cavit, yaşın kaç?”

“74... Erzincan’dan Kemahlıyım. Zaten bu pasajda, dört Kemahlıyız. Hepimizi buraya, Kâzım Bey diye bir zat getirdi. Patron oydu. O bizi yetiştirdi. Ortama intibak etmemizin yolunu açtı. Ben buraya, 1943 yılında geldim.”

“İlk, nerede başladın?”

“Seviç’te başladım, komi olarak. İş yürüten Haçik’ti ama, asıl sahibi Kâzım Beydi.”

“Anlaşıldı... Sen de sıfırdan başlayanlardansın. Sonra nasıl ilerledin?”

“Yıllar geçti Missouri Zırhlısı İstanbul’a geldi gitti. Ben insanları tanımaya başladım. O zaman buraya, Nadir Nadi ve Doğan Nadir Beyler de gelirdi.”

Cavit Pasaj’da tanıdığı pek çok ünlü adı saydıktan sonra sürdürdü:

“Aradan yıllar geçti. Askere gittim. Askerde bir gün bana General Şükrü Kanatlı, niçin okumadığımı sordu. Ben de ona: ‘Eğer okusaydım, Hayırsız Ada’yı boylardım’ dedim.”

“Bu pasaj bir ara kapanmıştı.”

“Evet... 1978’de çökmüştü. Ama bir yıl sonra, yine açtı... Eskiden burası, daha güzeldi. Çok çiçekçi vardı.”

“Pasajda çiçeğin kendisi yok oldu, adı kaldı... Pasajın eski hali, daha doğaldı. Masa niyetine fıçılar kullanılırdı. Şimdiki gibi, yatılı okul yemekhanesi mobilyasıyla döşenmemişti...”

Cavit’le yarım yüzyılı geçen anıları, sevgi ve üzüntüsüyle anmayı sürdürdük. Sordum:

“Sana Entelektüel lakabını kim taktı?”

“Rahmetli Doğan Nadi Bey... Ekselans sözüne alıştıranlar sa, İngilizlerdir. Burası eskiden, daha iyiydi. İnsanlar düşmanlaşmazdı. Örneğin Gündüz Kılıç Galatasaray maçlarından sonra bütün arkadaşlarıyla buraya gelirdi. Fenerbahçelilerle birlikte tatlı tatlı sohbet ederlerdi. O zaman, bir efendilik vardı...”

“Ya şimdi bir Galatasaray-Fenerbahçe maçından sonra buraya gelip, içki içseler...”

Cavit sözümü kesti:

“Allah korusun!...”

Gerçekten de biz, ilerlememiz gerekirken, geriliyor muyduk? Sordum:

“Bu mesleğin zorlukları var mı?”

“Alışırsan, yok! Burada pek çok, makbul adam tanıdım. Yıllar geçtikten sonra, nasıl adam tanınacağını da öğrendim. Örneğin bardağı, buraya mı koyuyor, yoksa buraya mı?.. İnsan, bundan bile anlaşılır.”

“Hiç içki içmiyorsun...”

“Evet... Oruç da tutarım, namaz da kılarım, ama kesinlikle din fanatiği değilim.”

“Evet Cavit! Sen içmez, içirtirsin. Bir ünlü politikacımız var, o da çalmaz, çaldırır, biliyorsun seni kime benzettiğimi!”

Cavit kahkahayı bastı... Evet, biliyordu.

Kalabalık Etkisi

Her organizma bir bütün... Tüm organları ve hatta hücreleriyle, doğru yerde olması yetmez, doğru zamanda da olmak zorunda... Bu da yetmez, kendi iç ritmi ile de senkronize, yani eşzamanlı olmalı!

İster hayvan, ister bitki, tüm canlılar dünyanın periyodik olarak değişen mevsim şartlarına uyarak yaşarlar. Yeryüzünden silinmemek için... Hepsinde bir mekanizma, yani bir "biyolojik saat" oluşmuştur ki, bu saat onları değişen zaman dengesine sokar.

İnsanlara gelince (onların hiç olmazsa bir bölümü), kendilerini koruyacak iklim şartlarını yaratmışlardır.

Bitkilerin yaşamı, fotosentez denen ışık yardımıyla beslenme gibi, karmaşık kimyasal tepkimelere dayanır. Bu sırada biyolojik saatlar ve senkronizatörler zaman düzenini kurarlar.

İnsan vücudunun sürekliliğini sağlayan hücre çoğalmaları, sayısız biyokimya olayının zaman içinde sıralanmasından doğar. Kalp kaslarını oluşturan milyarlarca hücre, yıllar boyunca ve hiç aksamadan, senkronize, yani eşzamanlı çalışma yaparlar. Eşzamanlı kan dolaşımı da, bir çeşit biyolojik saatlar düzeniyle sağlanır. Sinir sistemi de bu toplu çalışmaya, kalp atışlarını hızlandırıp yavaşlatarak katılır.

İstanbul'daki mahşerleşmenin, yığılmış kalabalığın sinirleri bozması insan doğası gereğidir.

Eski İstanbul Kıyıları

Narlıkapı beni niçin bu kadar etkiledi? Sonra İstanbul'un çok çeşitli semtlerinde daha oturdum ama, Narlıkapı, neden aklımdan çıkmıyor? Yeşilköy, Laleli, Nişantaşı ve Etiler'i ben, niçin Narlıkapı kadar sevedim?.. Yüreğime gömemedim? Anlaşılan önce "sevme"nin, matematik hesabı yapılamıyor da, ondan.

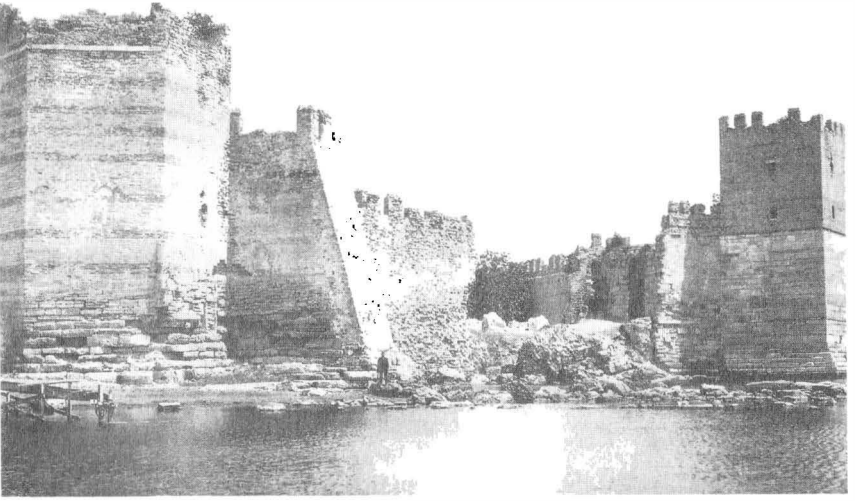
Narlıkapı Marmara kıyılarında, Samatya ile Yedikule arasında kalan küçük bir semttir. İşin tuhafı şimdi, Samatya'nın da adı değiştiği için, onu da belirtmem gerekiyor: Samatya, Yedikule ile Aksaray-Yenikapı arasındadır. Adı 1453'ten sonra yüzyıllarca Samatya olarak kaldığı halde, son onyıllarımızda politik nedenlerle değiştirilmiştir. Yersizdir. Nedenini belirtelim:

İstanbul'un fethinden 254 yıl sonra, 1707'de ölen Âşık Ömer, benim semtlerimi günümüzden üç yüzyıl önce "İstanbul Destanı"nda, şöyle anlatır:

...

*Ben seni severim tâ ki ezeli
Takınmış başına fıstık gazeli
Sereserpe Yenikapu güzeli
Lângakapusu'nda, yârânımız var.*

*Davutpaşa ara yerde yücedir
Samatya'nın safası eyücedir
Narlıkapı hepisinden ücedir
Köşk ü saray ile unvanımız var.*

Yedikule'nin gerçekten yedi tane kulesi Marmara kıyılarında inli mermer kule ile suların içine girerdi.

*Yedikule enbiyâlar durağı
Silivrikapı'da yanar çırağı
Yenikapu dervişlerin ocağı
Mevlevîhâneyle devranınız var.*

Samatya tren istasyonunun (şimdi Kocamustafapaşa) dibinde, deniz başlardı. Sonra da Yenikapı yönüne doğru, üç kumsal yer alırdı. Dördüncü körfez ve büyücek kumsal, Etyemez kumsalıydı. Zaten Yedikule ile Sarayburnu arasındaki bütün Bizans surları, denize inerdi. Dalgalar, surlara vururdu. Bu görünüş, tarihteki İstanbul güzelliğinin, en vurucu öğelerinden biriydi.

Dördüncü Haçlı Seferi 1204 yılında, Venediklilerin öncülüğünde yola çıkmış, Kudüs yerine İstanbul'a yönelmişti. 450 gemiyle Çanakkale Boğazı'ndan Marmara Denizi'ne giren Haçlılar, İstanbul'a yaklaşırken gördükleri şehir manzarasını hayranlıkla seyrediyorlardı. Şehir, deniz kıyısında hemen başlayan

surların üzerinde, ünlü tepeleriyle ve Ayasofya gibi binalarıyla yükseliyor ve taçlanıyordu.

Şövalye Kont de Villehardouin bu manzarayı şöyle dile getiriyordu:

“Manzara, ömür boyu unutulamayacak kadar güzeldi. Şehri görünce, içimizde yüreği ürpermeyecek kadar cesur insan yoktu.”

Bu sözleri söyleyenin, kan dökmekten, kelle uçurmaktan çekinmeyecek bir şövalye olduğu, unutulamazdı.

Eski İstanbul’un Marmara kıyıları, önce Sarayburnu’ndan Yedikule’ye kadar, çok güzel doğal körfez ve burunlarla biçimlenirdi. Aslını Bizans surlarının şekillendirdiği kıyı şeridi, surlar dışında kalan ufak burunlardaki kuleler, bunlar arasındaki ufak körfezler ve kumsallarla, kayalıklarla, şiirsel bir doğa görünüşüydü. Yedikule batısında surlar yoktu ama, burun ve koylar daha belirgin olarak sürer giderdi.

Türk ve Müslüman İstanbul bu görünüşünü, 1956-57 yıllarındaki Menderes tahribatına kadar korudu. Siluete, cami kubeleri ve mimarilerini de ekleyerek... Bu emsalsiz tarihsel şehir hazinesi, bütün eski İstanbul’la birlikte, adına “İmar Humması” dedikleri barbarca tahribatla 1956-57 yıllarında yok edildi. Üstelik bunu yapanlar politikadaki din ticaretinin ustalarıydı.

Göksu Deresi

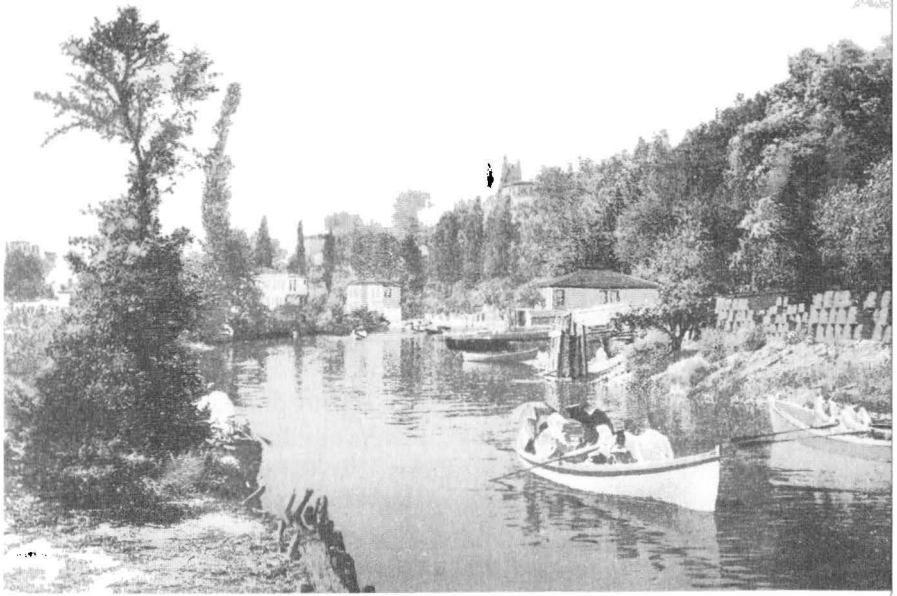
1920’li yıllar İstanbul’u... Milli Mücadele’nin son, Cumhuriyet’in ilk yılları... Annem Anadoluhisarı İlkokulu’nda, öğretmen.

Ben henüz okula başlamamıştım ama, bazı günler annem beni de yanına alır, Anadoluhisarı’ndaki okuluna götürürdü. İnsan beyninin, hiç hesaba gelmeyen yanları var. Benim beş-altı yaşımın bazı anıları zihnime öylesine kazınmış ki, silinmek bilmez. Dün akşam ne olduğunu unutuşum, bana vız gelir ama, dilerim ki o eski anılar, yaşadıkça zihnimden silinmesin.

Biz Yedikule tramvayıyla Sirkeci’ye ulaşır, Galata Köprüsü’ne yürürdük. Köprüdeki Şirketi Hayriye vapurlarının iskelesine gelir, vapur beklerdik. Bekleme Salonu, köprüaltı tarafına bakardı. Orası, “yeşil deniz” idi, gökyüzü yansımadığı için... Renk, deniz dibi bitkilerinden kaynaklanırdı. Su içinde, sürülerle balık oynayırdı.

Annemin ilkokulu, Göksu Deresi kıyısındaydı. Bahçe içinde, büyücek bir ahşap binaydı. İki katlıydı. Benden birkaç yaş büyük öğrenciler, Hocanım’ın oğlu diye, bana çok itibar gösterirlerdi (güzel günlermiş). Aklıma geliyor ki binanın bodrumundan, Göksu Deresi’nin kıyısı seyredilirdi. Suyun içinde çok sayıda, el büyüklüğünde su kaplumbağaları görülürdü. Pırıl-pırıl, tertemiz olan suyun içi, yaşam kaynaşırdı.

Söze: “Aradan yıllar geçti” diye başlamak, bana sıkıntı veriyor. Çünkü yıllar geçtikten sonra anlatacaklarımız, hep “daha az güzel,” ya da “daha çirkin” şeyler oluyor. Ama ne yapayım?... Anlatmak zorundayım.

Göksu Deresi'nin kıyılarındaki seyrek ahşap binalar arasında ağaçlar tepelere kadar hiçbir bina ile hırpalanmadan yükselirdi.

Yıl oldu 1936, yaş 15 (amma da çok olmuş), Pertevniyal Lisesi öğrencileri olarak, Anadoluhisarı İlkokulu binasında, askerlik kampı yapıyoruz. 2. Dünya Savaşı yaklaşıyor ya! Hazırlık yapmaktayız. Okul binası deniz kıyısında... İstanbul hâlâ تنها mı تنها, Anadoluhisarı hâlâ, kuytu mu kuytu... Mimari-si insanlıkdışı binalar, Göksu ve Küçüksu çayırılarına, henüz mandalar gibi çökmemiş. Biz o çayırarda piyade talimleri yapıyoruz, akşam da futbol oynuyoruz.

Askerlik bu! Denize de tabur olup gidiyoruz. Küçüksu Kasrı'nın yanındaki Küçüksu Deresi'nin Boğaziçi'ne aktığı yerde, denize dalıyoruz.

Ya şimdi ne oldu?

Göksu Deresi'ndeki ahşap yapılar ve köprüler, artık yok gibi... Ayakta kalan da dökülüyor – can çekiyor. Artık ince belli kayıklar Göksu'da, şemsiyeli hanımları gezdirmiyor. Derenin

temiz suyu, sarımsak akıyor. Ya o minik su kaplumbağaları, ne oldu acaba? Deniz kıyısında bizim askerlik kampı yaptığımız tip ilkokul binası, evet mimarisi oraya yakışmıyordu ama, öylesine bir cilalanmaya uğratılmış ki, daha bayağı olmuş. Adı da: Öğretmenevi... Pekiyi, okul nereye gitmiş?

İki Boğaziçi Köprüsü'nün inşası sırasında, Göksu çayırlarında yapılan tabliye üretimiyle, bazı ağaçlar kesilmiş... Her sakallıyı babası zanneden ilkel kafalar, her buldukları boşluğa bina oturtuyorlar ya! Mezarlıklar hariç... Çünkü bu kafalar ölümlerden korkarlar da, yaşayanları önemsemezler... İşte bu kişiler yabansı boyutlarda okul binalarını, boş buldukları bu çayırlara oturtmuşlar.

Bir uygarlık ayıbı da, Anadoluhisarı doğusuna, Boğaziçi'ne bakan sırtlara yapılan yabansı sayıda, yabansı sıklıkta, yabansı boyutlardaki apartman blokları... Bu vahşet, yüzyıllara sarkacak olan utanç anıtları.

Şaşılacak bir işimiz, daha var. Kirli-mirli, Göksu Deresi hâlâ akıyor. Yok edilmedi. İstanbul'un, büsbütün yok edilen bunca deresi bulunuyordu. Ayamama Deresi, nasıl yok edilir. Kasımpaşa Deresi'yle, Kadıköy Kurbağalıdere, haritadan silindi... Bir kentin dereleri, nasıl yok edilir? Uygarlığımızın tarzı mı değişiktir de, ben anlamıyorum... Herhalde öyle.

Beyoğlu'na Çıkmak

Ne demekti “Beyoğlu'na çıkmak”?.. Öylesine önemliydi ki, yüreğimiz oynardı, bu iki sözcük söylenince...

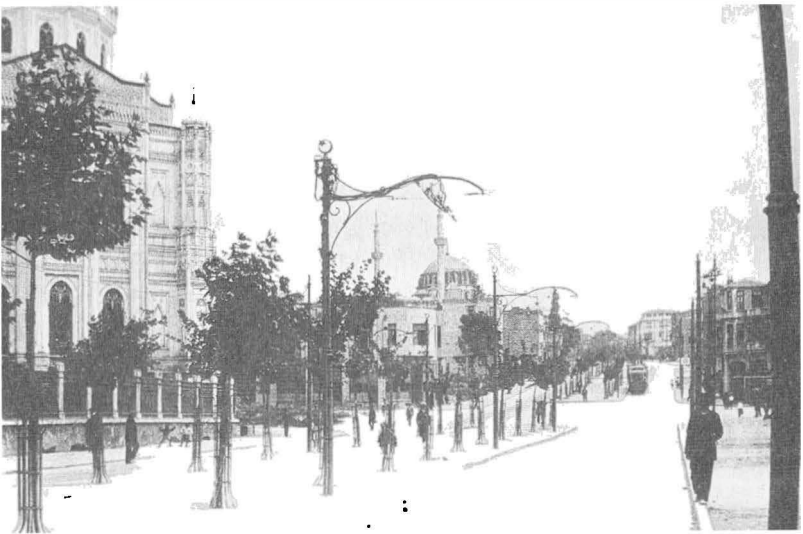
1930'lu yıllar. İstanbul nüfusu yarım milyonun üstünde ama, bir milyonun da altındaydı. Tam sayı mı? Hiç önemi yok! Zaten doğrusunu, hiçbir zaman bilemedik. İşte Beyoğlu, işte o minicik İstanbul'un kalbi... Sanat ve kültür merkezi... Üstün kaliteli her şey orada... Tiyatrolar, sinemalar, eğlence yerleri, restoranlar falan.

İstanbul, vahşi miktarda nüfusu sırtına alıp, inlemeye başlamadan, merkezler dağılmadan önce... Başka her yer, cansızdı. Bağdat Caddesi'nde, tek bir dükkân yok! Şehzadebaşı'nın ölümünden kurtaran, Naşit Tiyatrosu ile, birkaç harap sinema var. Serserilik öylesine diz boyu ki, bu sinemalarda seyirci ensesinde, sigara bile söndürülüyor.

Hemen özetleyelim: Beyoğlu İstanbul'un canı, cenneti idi.

Eh, cennete de nasıl gidilecek? Elbet ütülü pantolonla... İsterse kıcı, süvari yamalı olsun. Gömlek, eğer yalnız bir gün giyilmişse, idare eder. Ben kravattan yana, refah içindeyim. Tek bir kravatım var ama, var. Benden beş yaş büyük kuzenim Mübin'in hediyesi. Kullanılmış falan ama, saf ipek... Lacivert fon üzerine, yamuk kırmızı ve sarı çizgileri var. Arkadaşlarımda tek kravat da yok... Babalarından kravat yürütüyorlar.

Ya Aksaray'dan, Laleli'den Beyoğlu'na nasıl mı çıkılacak? Kolay... Şehzadebaşı'na yürüyüp, Harbiye-Fatih tramvayına, Beyazıt'a yürüyüp Maçka-Beyazıt'a binilecek.. Bütün o çok tu-

Aksaray Valide Camii önünden çıkıp, tenha bulvarlardan Bozdoğan kemerini aşar, Unkapanı'na varırdık.

tumlu şartlarımıza karşın, öğrenciye 2 (evet, iki) kuruş gibi, ehven bir masraf yetiyor.

Ya Beyoğlu'na çıktıktan sonra, ne yapılacak? Taksim-Tünel arası, birkaç kez piyasa... Konuşarak-tartışarak... Sonra bir sinema ya da tiyatro... Sonra ya bir pasta ya da bir bira... Sonra da dönüş... Önceleri, hepsi bu kadardı. Daha sonraki yıllarda program, harcama gücüne bağlı olarak çeşitlendi, renklendi. Ömrümüzü, güzel anılarla bezedi. Beyoğlu'ndan, ben ve arkadaşlarım hiç kopmadık. Hâlâ, her hafta, bizim yazar-çizer-oynar takımının "Demciler Akademisi" toplantılarına katılıyorum.

Politikacı meydan deyince, "dipsiz bir boşluk" anlar... Yıkılarak açılan... Önce İnönü Gezisi, sonra Taksim Gezisi denen büyük yeşil alan, eski Topçu Kışlası yıkılarak açılmıştır. Politikacı şehir meydanı sözünden, ne anlamak gerektiğini bilmez... Açar da açar. Bir şehir meydanı, Haymana Ovası'na benzemelidir. Bütünlüğü olmalıdır. Örneğin büyüklüğü, başından sonuna bağırarak ses işittirecek boyutları aşmamalıdır. Üstü açıktır ama bir şehir meydanının, bir şehirde, çevresi kapalı bir "iç

mekân" olduğunu politikacılar öğrenememişlerdir. Öğrenecekleri de yoktur.

Bu nedenle, Taksim de, Eminönü de meydan olamamıştır, dibi belirsiz boşluklardır.

Cumhuriyetimizin başka bir rahatsızlığı daha, yine Taksim'de nüksetmiştir (tepmiştir). Vahşi boşluğun köşesinde bulunan, çoğumuzun yaşamında anılar bırakmış Taksim Belediye Gazinosu yıkılarak, yerine park boşluğunu da ısırın, kocaman bir otel binası yaptırılmıştır.

Sonra ortalık bir yere Evlenme Dairesi, caddeye sıra dükânlar yayıldı. Gün gelir, daha kim bilir neler yapılır?.. Huyumuzdur. Açar açar, kapatırız.

Pekiyi bu semt, Taksim adını niçin almıştır?.. Çok basit, taksim, "dağıtım, bölüşdürme" demektir. 1732 yılında bitirilen su şebekesi, buradan dağıtılır. Taksimi yapan bina Taksim Mekssem'i ise, İstiklal Caddesi girişinin sağında yer alır, taş kaplı,

*Aksaray'dan
Tepebaşı'na
yiiriyerek kırk
dakikada,
tramvayla
Sultanahmet
yoluyla yine kırk
dakikada
gidilirken; bugün
otomobille kırk
dakikada
varılamıyor.*

kurşun çatılı, altı köşeli, eski bir yapıdır. Hemen onun yanında-ki, suyun biriktirildiği depo, Cumhuriyet Anıtı'nın kuzeybatısını sınırlar. Anıtın AKM ve Harbiye yönünde binalardan arındırılmış boşluklar, Cumhuriyet dönemi meydan anlayışının sonuçlarıdır. Bu anlayış, profesyonel plancı anlayışı değildir, politikacı anlayışıdır.

Şimdi biraz da, eski günleri yansıtalım... İstiklal Caddesi kalabalığı oldum olası musluktan boşalır gibi, Taksim Meydanı'nda patlar. Tramvay durağı da, hemen oracıktadır.

Durak önemlidir. Hele duraktaki meydan saati, çok önemlidir. Bir bankamızın kumbara biçimindeki bu saatinin altında buluşmak, formülleşmiştir. Beşi çeyrek geçse, saatin altında deyince, başka söz istemez. Saati İstanbul'un tarihine geçiren olaysa, mesleğinde küresel (yani global) üne erişmiş olan dolandırıcımız Sülün Osman'ın marifetidir. Beleş meraklısı bir hımbıla, bu saata "bakma hakkı"nı satmış bulunmaktadır.

Taksim Stadyumu'nu, nasıl unutabilirim?.. Adı stadyumdu ama, burası sadece, bir kışla avlusuydu. Ahşap tribünleri, toplam sekiz bin kişi alırdı. Türk Milli Futbol Takımı tarihteki ilk maçını, 26 Ekim 1923 günü, Romanya'ya karşı, bu stadyumda oynamıştı. 1939'a kadar Taksim Stadyumu, İstanbul'un tek resmi ve ciddi spor merkeziydi.

Eğer şimdi sorulursa: "Sahanın çimlerine iyi bakılıyor muydu?" diye... Mahcup olarak vereceğim yanıt, şöyle: "Çim yoktu ki..."

Toprak sahaydı. Yağmurda, çamur deryası olurdu. Çamuru azaltmak için, kömür cürufu dökerlerdi. Bir bölümü çakıltaşı gibi sert olan cüruf parçaları, yere düşenin derilerini yırtardı. Tenleri, kan ve toprak karışımı bir merhemle kaplanırdı. Bilmez miyim? Pertevniyal Lisesi takımında ben de bu sahaya çıkmıştım. Önemli lise maçları da, bu sahada oynanırdı. Çimler bozulmuyordu ki... Zemin ne kadar çok oynanırsa, o kadar "basılıyordu".

Haldun Taner İzlenimleri

Ben İstanbul'da doğmuş ve hep burada yaşamış bir şehirliyim. Şimdi öyle zaman oluyor ki, otomobille bir saat yol gittiğimizde, nerede olduğumuzu bilemiyorum. Kabahatı kendime bulamıyorum. Eğer bir şehrin nüfusu, 1920'li yıllarda yarım milyon iken şimdi 15 milyona çıktıysa, kabahatı kendime bulamam.

Haldun Taner yalnız tiyatro ve edebiyat eserleriyle değil, giyiminden kuşamına ve tüm davranışlarına kadar incelik örneği bir İstanbul efendisiydi.

Haldun Taner, Mimarlar Odası'nın düzenlediği bir toplantıda, güzel konuşmuş ve benim de izlenimlerimi şöyle dile getirmişti:

"Biz, bir şey konuştuğumuz, yazdığımız zaman, dilimize ve kalemimize, bu güzel zamanların nostaljileri yapıyor. İnsan mutluluk arar. Mutluluğu şimdiki toz duman yaşayışta bulamayınca, çocukluğumuzun çağrışımlarından medet umuyoruz."

Ben sur içi eski İstanbul'un, sanki imar (!) edilerek perişan edildiğini, o sur duvarlarının denize indiği doğal Marmara kıyılarından sahil yolu geçirilerek, bir dünya pırlantası şehir çözümünün, tarihi eser hırsızlığından beter biçimde çalındığını, anlatmıştım. Haldun Taner ise bütün İstanbul'u çok iyi bilirdi de, Kadıköy kıyılarını, şöyle anlatmıştı:

"Kalamış koyunda bir falez vardı. Bu koyda ancak bu falez yüksekliğinde evler yapılıncaya, estetik olurdu. Bunun dört misli yükseklikte bina yapıldığı zaman, falez ezen bir dengesizlik oluyor. Moda örneği büsbütün göze batıyor. Gök tırmalayıcılar bütün sokakları kapladı. İnsanlar karınca gibi her tarafa üşüştüler."

Haldun Taner izlenimlerini, şöyle genişletiyordu:

"Zevksizlik hâkim. İşin tuhafı en acısı, bu zevksizliklerin farkına varılmıyor. Büyük kalabalık, politikacılar, yöneticiler, bu işlere çok önem vermiyorlar, çünkü farkında değiller. İstanbul'un güzelliğine yeni gelip de hissedar olacakların, buraların tadını alabilmek için, buraların eski halini bilmesi de şart...

"Şimdiki insanların, çevrenin tadını çıkarmaya, vakti de yok, niyeti de yok... Eskiden 25 çeşit suyun tadını ayırt eden insanlar varmış. Şimdi Terkos'la Sarıyer'i ayırt eden, azaldı. Herkes; alelacele, telaşlı bir hayat seviyesine girdi, herkes..."

O günkü İstanbul konuşmamızda Haldun Taner, kendi noktasını şöyle koymuş:

"Nietzsche'nin bir deyişi var: 'ist viel zu viel!', yani 'çok fazlalıklar' der. Türk insanının hepsi kutsal. Hiçbiri fazla değil ama, bir şehrin estetiği için, belli bir sayısal nüfus var. Bir parkın güzelliği için, orada belli bir tenhalık olması lazım... İnsanlar bir şehre, depo gibi doldurulduğu zaman, şehrin estetik güzelliği kayboluyor."

Haldun Taner dünyamızı, 1986 yılında terk etti. Eğer yaşasaydı şimdi söyleyecekleri, yüreğimi daha çok yakacaktı.

Matematik İşlemez!

İstanbul'un, önem verilen cadde ve sokaklarını dolaşıyorum. Dura dura tek tek binaların, mimarisine bakıyorum. Cadde ve sokaklar bir binalar zinciri ya! Zincirin halkaları sağlam-sa, zincir de sağlam olacak... Atlayalım: Binalar güzelse, cadde de güzel olacak mı sanki?.. Değil!.. Cadde veya meydan, tek tek binalarla ilgisi sınırlı kalan, başka bir olgu...

Sokağın ya da caddenin güzelliği ile (haydi estetiği demeyelim!) ona dizilen ya da onu çevreleyen binaların ilgisi hesaba gelmiyor. O cadde o binaların dizilmesinden doğsa bile, dördüncü boyutta, bazan kendiliğinden oluşan, başka bir olay.

Çirkin binaların oluşturduğu bir caddenin ya da meydanın güzel olmasına şaşmak, bu konuyu değerlendirme yeteneğine uzak olmaktır. Tek binaların mimarisi, harf-hece-sözcük... Edebiyat, güzel çirkin tüm sözcükler kullanılarak yapılıyor. Yaşamının mekânı şehir ise, çevre oluşturarak biçimleniyor ve işliyor.

İnsanın damarlarında kan nasıl dolaşıyorsa, şehirlerin sokakları ve tüm ortak mekânlarında, insanlar öyle dolaşıyor. Dolaşmıyorsa eğer, o şehir asık suratlıdır.

Tek bina mimarisinde bulamadığımız şiiri, Hesse'nin mekânları anlatan dizelerinde arayalım:

*Yeryüzünde sokaklar ve yollar
Ne kadar fazla
Hepsinin amacı
Aynıdır ama.*

*İster ata, ister taşıta bin,
Ha iki olmuşsun ha üç,
Son adımı tek başına atacaksın,
Ne kadar güç.*

6-7 Eylül 1955 Olayları

Yıl 1955, Laleli’de oturuyoruz, Nişantaşı’ndaki arkadaşlarımıza konuk gideceğiz, Laleli’den dolmuşa bindik. Taksim’e, Taksim’den aktarıp, Nişantaşı’na gideceğiz, Tarlabası’ndan geçmekte iken bir de baktık ki birtakım insanlar, ellerinde demirlerle camekânları parçalıyorlar içerdeki eşyayı dışarı atıyorlar, hatta üst katlardan sokaklara eşya atıyorlar, bir tahrip etme sürüsü ortalığı perişan etmekte, akıl alır bir şey değil, eşim ağlamaya başladı, dolmuştaki öteki insanlar şaşkın... Dedim ki, “devam edin arkadaşlar korkacak bir şey yok, bu memlekette devlet var” gerçekten de Taksim’de aktarıp Nişantaşı’ndaki arkadaşlarımıza gittik, akşam yemeğine oturduk. Olaylar iyice azmıştı ve radyoda dinlemekteydik. Dostların telefonları ile haberleşerek anladık ki, İstanbul’da yürekler acısı bir tahribat dalgası, ortalığı mahvetmektedir.

Bu mahvetme halinin sebebi, “Selanik’te Atatürk’ün doğduğu ev bombalandı” diye akşamüstü çıkarılan, bir gazetenin olağanüstü baskısıdır. Birtakım insanlar reaksiyon gösteriyor havası içine sokulmuş, sonradan çok iyi anlaşıldığına göre, bu işi bizim iktidardaki siyasiler düzenlemiş bulunmaktadır.

O gece biz, evimize döneemedik. Olayları takip ediyorduk, Ali arkadaşımın, komşusu doktor Nejat vardı. Lakabı da Deli Nejat’tı. Kocaman bir Amerikan arabası vardı “ben sizi evinize kadar götürürüm” dedi. Koca Amerikan arabasına, 10 kişi doluştuk ve caddelerden geçtikçe gördük ki, İstanbul bir haydut sürüsü tarafından yakılıp yıkılmaktadır. Yürekler acısı bir olay gerçekleşmektedir. Galata, Unkapanı köprülerini geçmek mümkün olmasın diye açmışlar. Oradan geçip biz, Laleli’deki evimize de gidemedik, İstiklal Caddesi ve her tarafı dolaşıp ne olduğunu anlamaya çalıştık. İstiklal Caddesi’nde, bir karış yüksekliğinde kumaş kaplanmıştı kaldırımlar.

Birtakım serseriler bir top kumaşın ucunu bir otomobilin arkasına bağlıyorlardı, otomobil gidince kumaşın topu açılıyor ve otomobilin arkasında 30 metre 40 metre sallanan bir kumaş şeridi peydahlanıyordu. Bayrağı olmayan otomobilleri tahrip ediyorlardı. O gün Türk tarihinin, en akıl almaz olaylar dizisi gerçekleşti. Olayın gerçek tahrikçileri Bayar'la Menderes, İstanbul'daydılar. Trenle Ankara'ya doğru yola çıktılar. Bu işlerin neler olduğunu, ne derece rezillik olduğunu anlamamış havalar içinde, Adapazarı, Arifiye'ye kadar gittiler. Gece geri dönmek zorunda kaldılar. O gece sıkıyönetim ilan edildi. O gece hemen, ordu yönetimi ele aldı.

Biz o yıl Arçelik'in ilk binasını yapmaktaydık. Türkiye'de kurulmuş birinci binasıydı, Haliç'in Söğütözü'nde. Sabahleyin ben erken erken, doğru inşaata gittim. İnşaatta bütün işçiler, yorgunluktan baygın biçimde yatmakta idiler. Çavuşlarını uyandırdım, "ne oldu bunlara" dedim "talana gittiler abi" dedi. Beyoğlu'nda bütün gece sabaha kadar talan yapmışlar ve kıymetli bir şeyler bulup getirmişler. Ben çavuşlara "Derhal çalınmış malları ortadan kaldırın, ordu gelecek birazdan, yakalarsa yakaladığını götüreceksiniz, haberiniz olsun" dedim.

Çavuşlar gitti, bir süre sonra geldiler, "kamyonları verin" dediler. Çalınmış malları kamyonlarla götüreceklerdi. Ben kamyon vermedim. Onlar inşaatın bir tarafında çukur açtılar, talan mallarını açtıkları çukura gömdüler, üstünü betonla kapattılar.

Gerçekten de öğleye doğru, bir yüzbaşının kumandasında bir takım asker geldi. Amelelere: "ne varsa çalınmış, getirin" dediler. Hiç kimsede bir şey çıkmadı, yalnız İbrahim adında bir amelenin bir Fransız kravatı çıktı, İbrahim, kravat takan adam olur zannediordu, o nedenle o kravatı geri vermeye kıyamamıştı. Çantasında o kravat yakalandı. Yüzbaşı İbrahim'e "bağla şu kravatı" dedi İbrahim'de kravatı, uçkuru gibi bağladı. İbrahim'i alıp götördüler.

6-7 Eylül Türk tarihine, siyasilerin cinayet işleri içinde müstesna bir yere sahip olacak gibi geçmiş bulunuyor. Ülkemiz insanların bu işleri kendi kendilerine yapamayacaklarını kimse düşünemediği halde, her kişiyi suçlu düşüren aşağılık bir hareket oldu bu 6-7 Eylül ne yazık ki.

Seviç Birahanesi

Çiçek Pasajı Beyoğlu'nun, bana hâlâ çekici gelen, ilginç köşelerinden biridir. Adının da, sevimli bir geçmişi var. Rusya'da 1917 Devrimi'nden kaçan Beyaz Ruslar İstanbul'a doluşunca, Beyoğlu'nu mekân tutuyorlar. İstiklal Caddesi'nde çiçek satan Rus kızları, işgalci askerlerin sarkıntılıklarından, ancak bu pasaja sığınarak kurtuluyorlar. O, tenleri güneş görmemiş mavi gözlü sarışın kızlardan adını edinen bu pasajın, talihidir bu ad.

1940'lı yıllardan beri, sık ya da seyrek gittiğim Çiçek Pasajı'nın tarihindeki, bize göre palavra tapu dairesi bilgilerini, sonra da çok eski günleri, şimdilik atlayalım. Son yıllarda biz, önemsedığımız "DEMAK" (Demciler Akademisi) toplantılarını, pasajdaki Seviç Birahanesi'nde yapıyoruz. Bu "akademik" toplantılara katılan üyelerin adını yazarsam, konunun ciddi oluşu da-

Bir anının günü. DEMAK (Demciler Akademisi) olağan-toplantısında bir tartışma sırasında, (soldan sağa) Aydın Boysan, Cevat Çapan, Fetih Naci, Balıkcı Nuri (Akay).

ha iyi anlaşılacak: Prof. Dr. Cevat Çapan, eleştirmen yazar Fethi Naci, Prof. Dr. Naci Güçhan, gazeteci Turhan Günay, sanatçılar Besim Dalgıç ve Sait Maden, daha nice muteber kişiler.

Son yıllarda bizim düzenli olarak en çok toplandığımız yer, pasajın Seviç Birahanesidir. Sahibi Bayram Aydınoğan dostumuzdur, garsonlar Ersin ve Cemil evlatlarımız sayılır.

Bayram Bey, Kemahlıdır. Dedesinin arkadaşı olup İstanbul'da Çiçek Pasajı'nda birahane açmış olan Kemahlı Haçik Efendi'nin, dedesine yazdığı mektupları okumaktadır. Bu görev dolayısıyla, yüreğine "İstanbul Aşkı" düşmüştür. Bu aşkın ateşi genç Bayram'a artık, Kemah'ta yaşama olanağı bırakmaz. Bayram kilosu 2 kuruştan 10 ton tuz alıp 6 kuruşa satarak, tren parası denkleştirir. Dedesinden gizli İstanbul'a kaçarak, Çiçek Pasajı'ndaki birahane sahibi, Haçik Usta'yı bulur. Yıl 1948'dir, Bayram 18 yaşındadır.

Birahane, bulaşıkçı olarak çalışmaya başlar. Bütün eşyası, Haçik Usta'nın verdiği tek bir battaniyedir. Geceleri salonda iskemleleri bitiştirip yatar. Ciddi çalışır. İşe o denli yatkınlaşır ki, kovulan barcının yerini alır. Haçik Usta'nın geceleri, yerlere bıraktığı 20 lira, 50 lira gibi paraları yine ona götürerek, ahlak sınavlarını geçer, tam güvenini kazanır.

Genç Bayram, bıçak gibi girdiği yaşamının, serüven zinciri halkalarını dizmeye başlar. Beş tane binlik biriktirir, Kemah'taki ailesine yardım eder. 30 ay Siirt'te, Jandarma askeridir. Sonra pasajda garsonluk, Nil Lokantası'nda barmenlik, Krepen Pasajı'ndaki Neşe Lokantası sahibi olarak patronluk, sonra da yıllar önce bulaşıkçısı olduğu Seviç Restoran'a, mülküyle birlikte sahip oluş...

Bayram Aydınoğan birkaç yıldan beri, Çiçek Pasajı Güzelleştirme Yaşatma Derneği Başkanı, muteber bir adamdır.

1983'te pasaj, her gün kavga çıkaran serserilerden, seyyar satıcılardan temizlenmiştir. Kapılar – vitraylar yaptırılmış, cephe temizlenmiştir.

Bayram Bey bu meslekte, çok adam tanıdığını söyler. 72 yaşında olduğu halde, çok daha genç görünür. Nedeninin, "çalışmak" olduğunu bildirir. "İyiyim, mutluyum" diyebilen, ender kişilerdendir.

Babamın Gecikmesi

1930'ların, coşkulu Cumhuriyet yıllarını yaşıyorduk. Ramazan ayındaydık. Merhum pederim Esat Bey, bir akşam iftar zamanı eve yetişemedi. Ancak iftardan sonra da gözükmedi. Akşam eve gelişlerinde, gecikme huyu yoktu. Haber de yoktu. Pek huyu değildi ama, ola ki teraviye gitmiştir sanıldı. Ama teraviden sonra da bir saat geçti, geceyarısı oldu, yine gözükmedi. Teraviden sonra Yedikule tramvayıyla da gelse, eve varmalıydı.

Geceyarısından sonra artık kesinlikle başına bir iş gelmiştir düşüncesiyle, pek üzüntülü bir bekleyiş başladı.

Bari bir telefon etseydi de, denemiyordu. Çünkü evimizde telefon yoktu. Ne telefonu? Elektrik ve akarsu bile yoktu. Komşularımızda da yoktu. Geceyarısını iki saat geçince, büyükannem Hayriye Hanım, Kuran okumaya başladı. Ben ve rahmetli kardeşim Doğan, küçük yaştaydık. Evden karakola gidip sorabilecek kimse yoktu. Annemle birlikte kapının önüne çıkıp, orada beklemeye başladık.

Ramazan davulcusu geçtikten, herkes sahura kalktıktan biraz sonra, babam gözüktü. Çok yorgundu. Hepimiz sevinçlere gömüldük, büyükannem yeniden Kuran okumaya başladı... Bu seferki okuma, şükür duasıydı.

O yıllar eve sabaha karşı yorgun dönen erkeklerin, çapkınlık yaptığı şüphesi doğmazdı. Merhum peder zaten, içki de içmezdi... Anlattı:

"İşten çıktım, arkadaşlarla birlikte iftara gittik. Sonra Galata Köprüsü altında çay içtik. Ben ayrıldım ve yakındaki bir ca-

mide, teravi namazına gittim. İmam Efendi'nin iki saf arkasında, namaza durdum. Başladık kılmaya... Kıldık Allah kıldık... Yatsı namazı, teravi namazı çoktan bitti, biz hâlâ kılıyoruz. Yaklaşık iki saat geçti, biz hâlâ kılıyoruz. İyice yoruldu ama, arkama bakmaya da utanıyorum, çünkü saf saf insan, arkamda namaz kılıyor... Müezzin arkamda, boyuna 'Allahüekber' diye, imama katılıyor. Bakmaya utanıyorum..."

Babama bir kahve sunuldu. Ayakkabı ve çorapları çıkarılıp, çıplak ayakları önüne konan leğendeki sıcak suya sokuldu. O da bir nefes alıp, anlatmasını sürdürdü.

"Aradan, uzun saatlar geçti. Ben hâlâ eğilip kalkıyorum ama, takatım kalmadı. Rükûa varırken artık secdeye, yavaşça eğilip varamıyorum. Kendimi yere atıyorum... Müezzinin sesi arkamdan hâlâ dipdiri geliyor. Bakmaya utanıyorum ama, öyle bir an geldi ki, ben artık ayağa kalkamaz oldum. Arkaya bakma utanması da, sona erdi... Dönüp müezzine baktım..."

"Bir de ne göreyim?.. Arkamda, namaz kılan kimse kalmamış... Hepsi gitmiş... Müezzin ise namaz kılmıyor da, oturduğu yerden sesleniyor. Beni görünce, eliyle işaret edip, 'gel' dedi. Sürünerek yanına gittim. Yanında mangal var. Arada bir cezveyi ateşe sürüp, kahve yapıyor ve içiyor. Bana da bir kahve yaptı. O uzman olmuş. Benim eğilip kalkışımdan, tükeneneğimi de anlamış... Burası meğer yabancı Müslümanların bir camisiymiş... Onlar bütün Kuran'ı okuyarak Hatim Namazı kılarlar... Bu namaz sahura kadar, saatlarca sürermiş..."

Rahmetli peder o günden sonra bir daha teravi namazını, bizim mahalle mescidinden başka yerde kılmadı.

Tiyatroda Keşif

Bir sabah erken erken, kıdemli dostlarımdan Yokuş Nurretin'in, telefondaki sesiyle uyandım... "Çabuk hazırlan! Seni bir ekspertiz yapmaya götüreceğim" diyordu. Ben kendisine, böyle işler yapmadığımı, başkasını götürmesini söyledim ama, anlatamadım. Ona "yokuş" lakabı, boşuna takılmamıştı. İnatlaşmadan yaşayamazdı. Öfkeli öfkeli konuştu:

"Ne işi be! Para falan alacak değilsin... Benim hatırım için yapacaksın!" dedi. Anlattı: "Şehzadebaşı Turan Tiyatrosu'nun sahibi arkadaşımıdır. Tiyatronun sahnesi dar. Sahnenin ön tarafını, dar kolonları yıkarak genişletmek istiyor. Sen yerini görüp, bu işin nasıl yapılacağına karar verecek ve anlatacaksın..."

Turan Tiyatrosu sözünü duyunca, yüreğim oynadı. 1930'lu 40'lı yıllarda ömrümüzün neşesi büyük Naşit Bey'i,

Ünlü tuluatçı Naşit Bey'in refikası ünlü kantocu Verjin Hanım (Adile Naşit'in annesi).

biz o sahnede seyrederdik. Sevgili arkadaşlarımızla takım halinde, o tiyatroya gider, çileli zorluklarla dolu yaşamımıza katlanma gücü bulurduk. Elbet gitmeliydim. Yanıt verdim:

“Lan Yokuş! Ben itfaiye neferi değilim ki, sen düdük çalınca koşabileyim. Ben ancak, öğleye doğru gelebilirim” dedim. Anlaştık.

1970’li yıllardaydık. Çocukluk ve gençliğimin, zor ama unutulmaz yıllarını geçirdiğim çevrelerden Şehzadebaşı’na heyecan içinde gittim.

Evet, Direklerarası dönemi, çoktan geçmişti. Ben akranlar, 1930’lu 40’lı yılların Şehzadebaşı’sını yaşamıştık. Caddenin iki yanında ikişerden dört “sanat meşheri” bulunuyordu. Turan Tiyatrosu’nun sırasında, Ferah Tiyatrosu yer alırdı. Burada aktör Şadi, ünlü “Sekizinci”sini oynardı. Bir ara, Şehir Tiyatrosu da burada oyun sahnelemişti.

Ferah’ta cumartesi öğleden sonra dört film oynadığını, hatta Çinli cambazların tehlikeli numaralar yaptığını, görmüştüm.

Ferah’ın karşısında, Milli Sinema yer alırdı. Burada, neler mi seyretmedik?.. *Mayerling Faciası* filminde, Danielle Darrieux ile Charles Boyer’ı görüp, gözyaşı patlamalarıyla sarsılmadık mı?.. Martha Eggert ve Jean Kiepura’nın opera filmlerini seyretmedik mi?.. Harry Baur’u, Pasteur rolünde Paul Muni’yi seyredip, kendimizi bilime adamaya karar vermedik mi?

Milli Sinema’nın sırasında, Turan’ın karşısında, Hilal Sineması yer alırdı. Aklımda kalmış bir sahne şöyleydi: Sinemanın sahibi kapıdaki bir iskemleye oturmuş, karşısındaki Turan’a bakıyordu. Nefret ve kıskançlık doluydu. Çünkü karşısındaki Turan’da Abdülvahap’ın, *Aşkın Gözyaşları* filmi oynuyordu. Üç aydır aynı filmle tıkabasa dolu Turan, bütün seyircileri çekiyor ve öteki sinemalar boş kalıyordu.

Hilal’in sahibi öfkeden kuduruyor, Abdülvahap’ın yedi sülalesi için bazı cinsel niyetler ileri sürüyor, karşı koymak için yaptığı planı, şöyle özetliyordu: “Ben de bir Arap filmi getirip, adına ‘Bilmem neyimin Gözyaşları’ diyeceğim... Görsünler ondan sonra...”

Bütün bu anılardan, bizim Yokuş Nurettin’in silkelemesiyle uyandım. “Nerede kaldın be?..” dedi. Turan binasının dış merdivenlerini çıkıp, içeri girdik.

Binanın sahibi, ufak tefek, pos bıyıklı, çok hareketli bir adamdı. Selamlaştık. Kendisi, kuruyemiş perakende satıcılığından yetişmişti. "Hemen sahneyi görelim!" dedi.

Dedi ama, elektrikler bozuktu. Karanlık kulislerde, yürüyemezdik. Üç mum yakılıp tabaklara oturtuldu. Önümüzü zar-zor görebiliyorduk. Bir süre yürüdük. Yankılanan gacırtı gacırtılarla, bir kapı açıldı.

Önde mal sahibi, peşinden ben ve Yokuş, ellerimizde mum tabakları, sahnenin içeri girdik.

Şaşacak bir iş oldu. Birdenbire müthiş alkışlar koptu... Hem bu öyle beş-on kişinin değil, yüz-iki yüz kişinin alkışıydı. Şaşırdım ama, buraya ciddi bir işe gelmiştim. Fısıktçı Bey: "Boşver! İşimize bakalım!" dedi. Ben incelemeye ve sorular yöneltmeye başladım. Binayı, hayal meyal görebiliyordum.

Bir şaşacak iş daha oldu. Yüzlerce kişi birden "Yuuu!.." diye bağırmağa başladı. Yuhalama sesleri arasına, küfür de karışıyordu. Biraz sonra üstümüze gazoz şişesi, koltuk sapı benzeri malzeme yağmaya başladı... Sahneyi çaresiz terk ettik.

Ne olduğunu, sonradan öğrendik. Saat 11.00'de, okul kaçakları için sinema matinesi vardı. Onlar filmin gecikmesi dolayısıyla zaten öfkeliyken, biz üç kişi elimizde mumlarla sahneye girince, bunu oyun sanıp alkışlamışlar, ama aldandıklarını görünce, yuhalamaya başlamışlardı.

O gün kafama bir gazoz şişesi ya da bir koltuk sapı rastlamadığına, hâlâ seviniorum.

Naşit Özcan Bey

Durum Özeti

Büyük şehirlerimizin yarısı kaçak yapılarla dolu... Bunların gölgesi, öteki yarıyı da karartıyor. Rekorlar kitabına geçmek mi?.. Geçmiyor... Çünkü bu ilkeliliğin görkemi, o kitaba sığmıyor.

Ülkemizde şehir planlamasının amacı, bu işin ve bütün planlama denen disiplinin amacı gibi, "gelecek zamanı düzen altına almak" olmalıydı. Bırakalım geleceği planlamayı, şehir planlarımız, yapılmış kanunsuz gelişmeleri bile çizmeye yetişemiyor.

Rant hırsı, uygar şehir kurma düzenini de, kanuna ve topluma karşı borç olan edep-terbiyeyi de perişan etti. Ada-pazarı'nda planla değil Belediye Meclisi kararıyla verilen kat çıkma iznini kullananlar, 1999 depreminde ya can verdiler ya da kiracılarının katili oldular.

Cinayet tiyatrosunun perde arkasında, her düzeyde politikacı ve çıkarıcı ordusu yer alıyor. Onların da arkasında, yapılara haykırarak değil, sadece mırıldanarak karşı koyan mimarlar ve şehir plancıları, üniversiteler, basın, meslek örgütleri ve tüm aydın kişiler yer alıyor.

Artık, Şişli-Bostancı-Bakırköy üçgeninin de dışına taşmış olan 15 milyonluk megakent İstanbul, bir yandan içinden kemiriliyor, bir yandan da Sultanbeyli gibi, kanun ve uygarlık dışı kurulmuş satelit kentlerle sarılıyor. Gelecek kuşaklar çok utanacak.

Boğaziçi'nin doğal yaşama ve yerleşme biçiminin saldırıya uğramadan önceki hali.

Boğaziçi'nde şehirleşme uygarlığını tahrip eden, planlı göziüküp vicdanlı olmayan, sıkışık ve yüksek katlı apartman yerleşmeleri.

Bir Planlama Görevi

Yıl 1987. Mimar olarak bir görev aldım ki, rüya gibi... Her şeyden önce, olağanüstü simgesel bir anlamı var. Boyutları da görkemli: 60 bin metrekare, yapı alanı planlanacak... Konu da, karmaşık mı karmaşık... İşletme binasında olağanüstü komplike makina yerleştirme ve bu müthiş darbeli makinaların temellerinin projesini yapmanın yanında, bu karmaşık makina düzenini, bina taşıyıcı sistemiyle bağdaştırma zorunluğu bulunuyor.

Binalar kompleksi, birbiriyle iyi işleyecek gibi planlanacak... Bu konunun tek binada çözülmesi olanaklıydı... Ancak fonksiyon açısından birbiriyle hiç bağdaşmayan bu binalarda masa başında ve üretimde çalışacak binlerce kişi birbiriyle öylesine sıkı bağlantılar içinde olacak ki, hepsinin birlikte aynı zamanda çıkaracağı sonuç, aksamasın... Bu nedenle tümünde birden karmaşık elektronik tesisat kurulacak. Elbet yaşama ve çalışma şartlarının, en ileri düzeyde sağlanacağı, bir planlama ve cihazlama da şart.

Konuya yabancı değildim. Değildim ama, bildiklerim bu işi başarmaya yetmeyecekti. Öyleyse Avrupa'da ve ABD'de benzer tesislerde ne yapıldıysa, deneyimlerden ne ders alındıysa, öğrenmeliydim. Elbet herkes, bütün deneylerini açıklamazdı. Ama ben yine de, öğrenmenin çarelerini bulmalıydim.

Kuruluş içi incelemelere, hemen başladım. Bölüm direktörleriyle, onları bıktıracak kadar uzun saatlar konuşuyor, notlar alıyordum. Planlamamız, yakın ve biraz daha uzak gelecek zamanda da, sorun çıkarmayacak gibi yapılmalıydı. Binaların bi-

çimlenmesi, her türlü değişikliğin kolayca yapılabileceği gibi, "esnek alanlar ve hacimler" sağlamalıydı.

Beş on yıl sonra, teknik gelişmelerin işi nereye götüreceğini bilmek, olanaklıydı. Yine beş-on yıl sonra kuruluş beyin takımı çalışmaları ve kadrosunun nereye varacağı, ancak deneylere dayanan, ama mutlaka esneklik sağlayacak bir planlama biçimini, zorunlu olmaya götürüyordu.

Daha işin başında, bana hafakanlar bastıran, olaylarla karşılaştım. Görüşüp ayrıntılı bilgi aldığım direktörlerin bazıları birdenbire işten ayrıldı. Yerine gelenler bambaşka düşüncede idiler.

İlk işlerden biri, arsayı görmektir. İki otomobille gittik. Arabalar arsaya kadar gidemedi, çünkü otomobil yolu yoktu. Sulu kar serperken, iki kilometre yolu, çamurlara bata çıka yürüyüp, arsaya vardık.

Ya sonra? Ben bu işi, sonuna kadar bitirdim.

Bu konunun sonrası, bu yazıya da, bu kitaba da sığmaz. Ayrı bir kitabı taşarcasına doldurur. Bu nedenle burada kesiyorum.

Konu: Hürriyet Gazetesi Güneşli Tesisleri'dir. Şimdi Atatürk Havalimanı yolunda yükselmiş olan tesisi, herkes görüyor. Çevre, yollarla-binalarla, şimdi doldu. Eski durumunu, çok kimse bilmiyor. Konuyu hiç olmazsa burasına kadar anlatışımın nedeni, önceki yıllarda pek çok İstanbul köşesinin, "kuytu" yerler olduğunu belirtmek içindir. İstanbul, şimdi mahşer oldu.

Yedikule'de "Safa"

Yedikule Safa Restoran kurucusu Süleyman Bey, 1997 yılında vefat etti. Oğlu Arif Kızıltay, babasının işini başarıyla sürdüren, hayırlı evlatlardan birisi...

Arif'e soruyorum: "Sen kaç yaşındasın? Eski İstanbul surları batı kıyısında bulunan Samatya-Yedikule gibi, bizim eski sevgili semtlerimizde neler değişti?" Anlatıyor:

"Ben, 1942 doğumluyum. Ben burada doğdum, burada büyüdüm. Babam burayı, 1948 yılında almış. Sert mizaçlı, Rumeli

Yedikule'nin eski ve ünlü meyhanesi önünde sahibi arkadaşım Arif'le birlikte.

kökenli bir adamdı. Yanına, fazla yaklaşılamazdık. Güler yüzlü görünce, cesaret eder, konuşurduk. Son yıllarında bir gün kendisine, karakterine uygun olmayan bu işe, nasıl girdiğini sordum. Açtığında arkadaşları kendisine, ‘sen bu işi yapamazsın, bu iş Rumlara vergi’ demişler. O gün babam bana dedi ki: ‘Başladığım işi, inat edip bırakmadım. Böylece 50 yıla vardım’ Babamınki, güzel bir sabırdı’.

Arif, anlatışını şöyle sürdürdü. “Babamın başladığı dönemde bizden çok, gayri Müslim ekalliyet vardı... Keşki şimdi de olsalardı.”

Aynı semtte doğmuş yaşamış olduğumuz Arif’le, semtimizin o zamanki renkli nüfus mozağini zevkle andık. Arif ben-den 21 yaş daha genç ama, o da yaşamıştı... İkimizin de gençliği ve çocukluğunda semtimiz nüfus yapısı hâlâ bir imparatorluk senteziydi. Şimdi artık, kasaba çeşitlemesine dönmüştü.

Arif’le sohbetimiz sürüp giderken, birdenbire müthiş bir bilgi, kendiliğinden fışkırmadı mı? İkimiz de Samatya 43. İlkokul mezunu değil miydik? Benim annem o okulda, onun da öğretmeni olmamış mıydı? Hemen o yılların bütün öğretmenlerini andık. Hepsisi annemin arkadaşlarıydı. Zaten güleç yüzlü Arife, büsbütün ısınıverdim.

Semtimizin eski günlerini zevklenerek andık. Okulumuzun önü “top sahası” idi. Sahamız diz boyu çamurdu ama, kale direklerimiz, sanırım ülkemizde ilk kez çelik borudan, Yedikule Şark Şimendifer Kumpanyası atölyesinde yapılmıştı.

Arif müşterilerinden memnun... “Buraya, güzel insanlar gelir” diyor. Rahatsızlık veren kimse, buraya gelmezmiş... Anlatıyor: “Bizim işimiz dışardan kolay gibi gözükür ama, dünyanın en zor mesleğidir. Müşteri kapıdan giren ‘bir ruh’tur. İçtikten sonra, başka ‘bir ruh’ olabilir. Buraya yaramaz insan gelmez ama, giderken imparator olan da vardır.”

Arif’in ilginç bir saptaması da şöyle: “Burası, kenar mahalle... Uzaklardan gelecek olan, çok hareketli yerleri bırakıp, buraya gelmiş oluyor. Ben örneğin, Levent’te, Etiler’de olsam, dört vardiya çalışırdım. Zaten bizim Develi Arif diyor ki: ‘Etiler’de şöhret olmak kolay... Marifet, Samatya’da olmak’. Doğrudur. Demek ki müşteriye buralara çekmek için, her şey mükemmel olmalıdır.”

Etiler'in Doğuşu

İstanbul'un kuytu köşeleri arasında Etiler'in yer almasını garipseyenler olabilir. Ama değil kuytu, iyice تنها olduğu zamandan başlamak gerekiyor, anlatmaya... Benim Etiler'e ilk gelişim 1966'da proje büromu taşıyarak oldu. Karaköy'deki proje bürosunu kaldırıp, Etiler'deki bir apartman dairesine getirdim. O zaman benimle alay ettiler, "oraya da gidilir mi" diye, ben de dedim ki "bizim işimiz mimarlık, bizi arayan ne cehennemde olsak buluyor, aramayan da zaten, nerde olsak aramıyor, onun için hiç fark etmez, rahat bir yer lazım". O zaman gerçekten de, beni Karaköy'ün trafik belasından, kalabalığından da kurtaracak olan bir semtti burası.

1966'da ben büroyu buraya taşıdım, sonra da rastlantılar, evi de 1968 yılında buraya taşımam sonucuna vardı. 1960'ların başında, ilk olarak bizim buralara gelmemizden bir iki yıl önce Etiler-Levent arası, kardan kapanırdı, taşıtlar gidemezdi, çünkü binalar yoktu. Kuzey rüzgârı estiği zaman, Etiler-Levent arasındaki yola karlar yığar, açılıncaya kadar zaman geçerdi. O zaman Etiler'deki evine iki gece gidemeyen arkadaşlarımız olmuştu.

Demek ki Etiler kuytu bir yerdi iyice... Zaten Etiler'in ilk yapımı, 1950'li yıllarda Ankaralıların, burada bir mahallede yer edinme heveslerinden doğdu ve bu kişiler, Demokrat Partililerdi.

Etiler'de bu işin yapılmasına sebep olanların birisi Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol'du. Mükerrerem Sarol, Adnan Mende-

res'in, başbakanın yakın arkadaşı idi, çok etkili bir adamdı. Kendisi o işler arasında nasıl başardı ise, beş dönümlük bir yerde, Sarol'un köşkü diye bir yer yaptı.

Orası şimdi Etiler'den Bebek'e inen yolun sağ tarafında, apartman-villaların yapıldığı, pahalı bir yer. Çünkü Mükerrerem Sarol'un da elinden çıktı daha sonra, orası... Etiler'in ilk zamanında buraya otobüs bile çalışmıyordu, daha sonraki yıllarda otobüs kondu. Biz 1966'da proje bürosunu taşıdığımız zaman, Seyran Apartmanı'nın bir dairesine yerleştik. Binamızın tam karşısında bir toprak saha vardı, bu toprak sahada futbol oynardık. Hatta bürolararası maçlar yapardık. Orası şimdi, Akmerkez'in yapıldığı arsadır.

Etiler 60'lı yıllarda hâlâ, kenar mahalle halini korumakta idi. Daha sonraki yıllarda şehir nüfusunun anormal büyümesi, taşması ve hatta fışkırması sonucunda, yoğun bir yerleşim bölgesi haline geldi. Yukarı doğru çok katlı binalar yapıldı, hem boş arsa kalmadı, hem de bahçeler içinde bulunan eski binaların bazıları yeniden yıkılarak, daha çok katlı, daha çok bodrumlu yerler yapıldı. Ama en kötüsü, yoğunlaşmanın her şekilde orada yaşamakta olmasıdır.

Tabii birtakım okullar da geldi buraya, örneğin Şişli Terakki Vakfı'nın okulları geldi. Daha sonra Etiler'in kuzeyindeki Boğaziçi Üniversitesi'nin yerleşmesi, eski sınırlarından taşarak yine Etiler semtine yayıldı. Etiler şimdi Ankaralıların yaptığı Etiler tek evlerinin zamanına göre, hatta 1960'larda Etiler-Levent arasının apartmanlarla bezendiği zamana göre, bambaşka bir yer haline geldi.

Başlangıçta binaların hepsi, bahçe içindeydi. Zaten herkes, ağaç dikmesini başardı becerdi o zaman... İlk kuruluşlardan kalan ağaçlar, anlaşıyor zaten. İnsanlar yok oldu ama, ağaçlar duruyor. Ağaçlar ulu ağaçlar oldu. Yarım yüzyılı yaşadı, o sevgili canlılar... Semtin zemininde, bazı bitki ve ağaçların yetiştirilmesine elverişli olmayan yerler var. Killi şist dediğimiz yerler... Taksim'den hatta Tünel'den başlayıp da Sarıyer'e doğru giden, bir büyük doruk dizisi vardır. O doruk dizisi zemini, depreme dayanıklı yapı gruplarına fırsat vermiştir İstanbul'da. Onun için bu sırt üzerine dizilmiş binaların depreme karşı da-

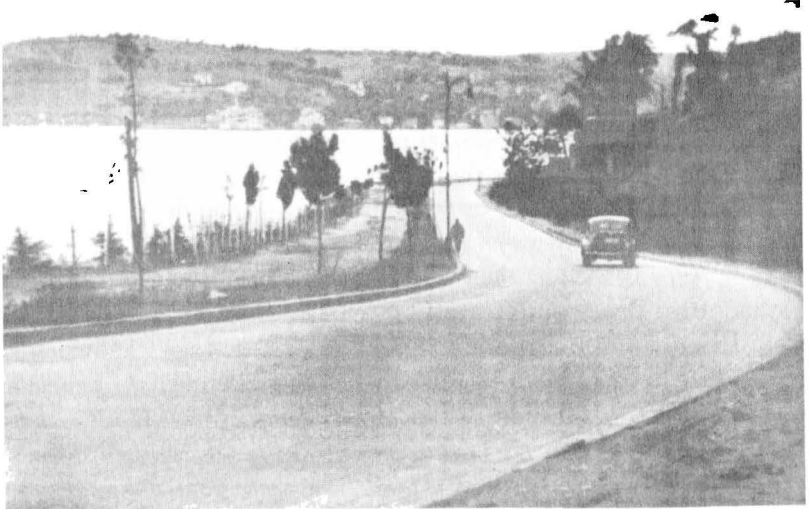
Vahşi boyutta iki yapının çöktüğü bu yer tipik Boğaziçi çamlarından çok sayıda doğal anıtın bulunduğu Çamlık mevkiidir. Fıstıkçamlarının bütün hepsi yok edildikten sonra son kalan çamın da dallarını keserek öldürülmesinin resmiidir.

yanma güçlerine güvenilir. Ağaç ve bitki bilerek dikilirse sıkıntı doğmaz.

Etiler'in Çamlık diye bir semti var. Daha doğrusu bir küçük semtçığı... Fıstıkçamı Boğaziçi'nin çok tipik ağacıdır. Yükselir yükselir de kalın bir gövde, tepede şemsiye gibi bir çam olur, fıstıkçamıdır onun tipik adı. Etiler'in bu semtinde, bu ağaçlar vardı. O nedenle adına, Çamlık denmişti. Aradan yıllar geçti. 1980'li yıllarda birileri geldi. İki tane hayvani kitlede apartman bloku oturttular. Çamları da kestiler. Daha sonra kalan iki büyük çamın da altını, öldürücü şekilde asitler dökerek hırpalamaya çalıştılar. Uygarlığa tamamen aykırı, uygarlıkla tepişen bir imar örneği de, Etiler Çamlık'ta verilmiş oldu.

Bebek-Etiler Yolu

Eski yıllarda bizim, bir arkadaş grubumuz vardı. Bu arkadaş grubu ile cumartesi öğlenlerde Kumkapı'da Yorgo'da yemek yerdik. Tabii yemeği ille de masum bir yemek halinde bırakmayıp, azdırırdık da, arada bir... Bu gruba katılanlar arasında, kimler yoktu ki. Ahmet Sönmez benim taa Pertevniyal'den arkadaşım. Sonra İstanbul Belediyesi Başkan Yardımcısı... Adnan Özet, yine kadim arkadaşlarımdan birisi, yine belediyede Fen İşleri Müdürü... Ve bu arada belediye başkanı Fahri Atabey

Boğaziçi İstinye Bebek yolu da bütün boğaz yolları gibi tek bir otomobil ve tek bir insan görülen yollardı.

de, her hafta gelemese bile iki haftada bir en azından gelir, bize katılırdı.

Fahri Atabey ile ahbablığımız vardı. Bir gün Kumkapı'da, sofrada bana dedi ki: "Bizim belediyenin bir arsası var Tarabya sırtlarında, orada bir yaşlılar yurdu yaptırmak istiyorum. Projesini yapar mısın?", "Yaparım" dedim. Daha sonra gittik arsayı gördük, çapı aldık, ihtiyaç üzerine konuştuk, projeye başladık. Yaklaşık bin yaşlının yaşayabileceği, bir site olacaktı burası.

Merak da ettik konuya, hevesle girdik. Boğaz sırtlarında binaların nasıl yapılması gerektiği konusunda kafa yorduk. Dolayısıyla kitleleri parçalayıp, hatta o küçük kitleleri bile planda yılanlar gibi kıvrıp, kesitte de yine böyle yukarılı aşağılı yaparak, küt kitlelerin Boğaz sırtında yapılmaması gibi bir çözüme kavuşmaya çalıştık. Proje yürüdü, kesin proje safhasına geçtik. Artık değişecek bir yönü kalmadı. Günün birinde Fahri Atabey meyhaneye geldiğinde, "Yahu bu projenin parasını ödeyecek tahsisatı ben bulamıyorum, ödeyemeyeceğim ben bu parayı" dedi. Ve tabii meyhane sofrasında bu konuşma nasıl devam edecekti, öyle devam etti. Sonunda dedi ki: "Ben sana, senin hayrına olacak bir belediye işi yaptırayım."

Düşündüm ki o sırada Etiler'de oturuyorum. Bebek'e gidiş-gelişim çok oluyor, çünkü Bebek'te sahildeki restoranlara çok gidip geliyorum. "Şu Bebek-Etiler yolu kötü, bunu yaptır" dedim. Peki dedi ve yaptırdı. Şimdiki Bebek-Etiler yolunun yapılmasının sebebi benim.... Hatta benim adımla bile vermeye kalktılar, reddettim. Hani içki içilen sofralardan, hayır doğar mı? Ee işte böyle olduğu da, oluyor.

Eski Günlerden

– *Markiz Pastanesi’ne kimler gelirdi? Özelliği neydi?*

– Lebon, Markiz pastanelerine İstanbul’un aydın bilinen kişileri gelirdi. Kapıdan her girenin ille de aydın olması şart değildi ama, aydın kişi dediklerimiz belirliydi. Lebon ve Markiz tünele yakın, İstiklal Caddesi’nin sonunda, iki yerdi. Çok daha önceki yıllarda, Nisua Pastanesi vardı, beyaz Ruslar kurmuştu. Beyaz Ruslar’ın o pastanesi, olağanüstü hoş bir yerdi. Orada güzel hanımları seyretmek, bir zevk meselesidir. Yani akıllı başında kişi güzel hanımları hayranlıkla seyrederek, ille de hallenmesi, şart değildir.

– *Ünlü kişilerin gittiği, başka nereleri vardı?*

– Birtakım adamlar bazı mekânlara, isimleri ile bağlanıyorlar. Örneğin Rumeli Pasajı’ndaki Abdullah Lokantası’na, Yahya Kemal gelirdi. O restoran deyince, Yahya Kemal’in akla gelmesi normaldi.

– *Kendisini orada gördün mü?*

– Evet... Yahya Kemal ünlü şairdi, edebiyatın belki de kilometre taşlarından biriydi Türkiye’de... Ama olağanüstü çirkin yemek yerdi. Üstüne döke döke ve doyamadan, hapur hupur yutaraktan... O nedenle insanların yaptıkları bazı şeylerin, bir-biriyle hiç benzetme olanağı olmayan farklılıkları olduğu da görülürdü.

– *Yahudilerin rolü neydi?*

– Yahudileri İspanya kovarken, Türkiye’ye kabul eden bizim padişahlardır. Yahudiler bir yanları ile, olağanüstü hayret

edilecek insanlardır. İki bin sene devletleri olmamış, iki bin sene devletleri olmayan bir ulus, düzenini kaybetmemiş, hiçbir yerde asimile olmamışlar, dünyanın her tarafında yaşamışlar ama yine de, birlikte bir bağ kurmuşlar.

– *Yahudi tanıdıklarınız arkadaşlarınız olmuş muydu? Peki onlarla diyaloglarınız nasıldı, sizin hayatınıza nasıl renkler verdiler?*

– Samatya’da Yahudi komşularımız dostlarımız vardı. Daha sonra mimarlık etkinliklerinde de dostlarımız oldu. Bunlardan bir tanesi örneğin, Jak Kamhi’dir. Jak Kamhi ile Erzurum’da 1949 yazında birlikte askerlik yaptık. Aynı barakanın aynı odasında bir başka Musevi arkadaşla, Edmond Sarfati ile, yine birlikte kaldık. Daha sonraki yıllarda Jak Kamhi ile yine birtakım ilişkilerimiz oldu ama, son 25 senede görüşmedik. Museviler Türkiye’de, yaşamın içindeydiler, ayrılık görmezlerdi, Ermeniler de öyleydi, Rumlar da öyleydi.

– *Peki Yahudiler genelde ne tarz işlerle uğraşırdı?*

– Para getirecek işlerle uğraşırlardı. Bilirlerdi. Hangi işi yaparlarsa yapsınlar, para getirecek biçimde yaparlardı.

– *Türkiye’de genelde hangi bölgelere yerleştiler?*

– Yahudiler önceki yıllarda İzmir, İstanbul, Bursa gibi şehirlerdeydiler. İsrail kurulduktan sonra, kalkıp gidenler oldu, şimdi hâlâ kalanlar var ama, kalanlar arasındaki ahbablarımdan örneğin Vitali Hakko var, bu devirde işini bırakıp gidemiyor anlaşılan. Gidemeyecek noktaya geldi diye.

– *Vitali Bey’le olan arkadaşlığınız, nasıl başladı?*

– Tam elli yıl önce kendisinin bir projesi için teklif istemişti, verdik o teklifi ama, sonra bizi kullandığı anlaşıldı. Başkalarının fiyatını yola getirmek için almış. Daha sonraki yıllarda Vitali Hakko ile çeşitli ilişkilerimiz oldu. Örneğin Vehbi Koç’un, yürüyüş takımı neferi olarak bulunduk.

– *Kulüp üyelikleriniz var mı? Yazlık eviniz var mı?*

– Biz vaktiyle, İstanbul Yüzme İhtisas Kulübü’ne üye olduk. Para vererek olmadık, gel dediler, gittik olduk. Son yirmi senedir de, hiç gitmiyoruz. 1962 yılında Kumburgaz’da, yazlık evler yaptık on iki arkadaş. Bir arkadaşımız orada bir bina yapıyordu, mimar olarak... “Bu hafta gelin, denize girelim” dedi, gittik denize girdik.

– *Sonra ne oldu?*

– Arkadaşımız, “şu arsayı alalım biz de evler yapalım” dedi. Öğlen oldu baktım herkes arsanın bir kenarından bakınıyor, akşama doğru arsayı aldık.

İki gün sonra inşaata başladık, 43 gün sonra ilk iskân oldu. Ama elektrik yok, su yok, kuyu açtık, benzinli motor koyduk. Bunlar yok ama, bizim açık hava tiyatromuz var, açık hava tiyatrosu yaptık. Tiyatroda kendimiz oynuyoruz. Biz orada on iki aile sekiz yıl, mutlu yaşadık. Su yoktu, elektrik yoktu ama, gençlik vardı.

– *Şimdi ne olarak kullanılıyor, yıkıldı mı oralar?*

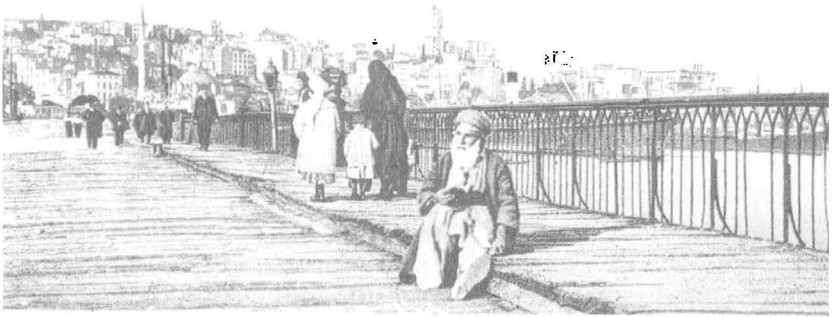
– Yıkılmadı, hepimiz sattık. Sonra yaşayamaz olduk artık, oralarda. Açıkçası, biraz yaşlandık galiba!

İstanbul Anılarında Zıplarken

Şimdi izninizle, İstanbul anıları üzerinde, biraz zıplayalım. Önce eski Beyoğlu'nu, Sermet Muhtar Alus'tan dinleyelim:

"Moskof Çalgısının yanındaki Amerikan Tiyatrosu'nu, önce Büyük Amelya'nın kocası Sotiraki işletirmiş. Yine biraz ötede Avrupa Tiyatrosu'nu tutana gelince: Komik Arif, Kavuklu Hamdi, Büyük Asım, Küçük Asım, Şerbetçi Manoil; kadınlardan Sarhoş Peruz, Ünlü Peruz, Kumkapılı Aranik, yeni türeyen Küçük Eleni bu kumpanyanın elemanları imişler."

Alus'un anlattıkları, 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyılın başlarıydı. Daha öncesinden ise, tarihimize Türk dostu olarak geçmiş olan ünlü Fransız yazarı Alphonse de Lamartine'e ait çok övücü satırlar bulunuyor.

Ne günlermiş, Unkapanı Köprüsü alışıp kalaslarla döşeliyken ve kenarda bir sakallı dede dilenirken.

Bu anlatımlar Beyoğlu'nun Şişli'de son bulduğu dönemlere ait... Bu sözleri yazmanın da, okumanın da müze gezmekten farkı yok.

Ben Sıraselviler'in selvilerini görmedim ama, Şişli Sıracevizler'in ceviz ağaçlarını bilirim. Şişli-Zincirlikuyu arasının, dut bahçeleriyle dolu olduğunu bilirim. Şimdi Taksim'de İnönü Gezisi olan yerde, görkemli bir kışla binası olduğunu, bu kışla avlusunda İstanbul'daki futbol milli maçlarının yapıldığı tek stadyumumuz olduğunu, bilirim.

Nüfusu bir milyona varmayan İstanbul'da yaşamının rahatlığını, şehrin her yanına birkaç kuruşa tramvayla gidilebildiğini, bilirim. İstanbul nüfusunun tarihte ilk kez 1950 yılında bir milyonu aştığını, bilirim. Daha önce Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının başkenti olarak bile bir milyonu aşmadığını bilirim. Şimdi artık Gebze'den Büyükçekmece'ye kadar bütünleşen İstanbul nüfusunun 15 milyonu aştığını, bilirim.

İstanbul nüfusunun eskiden imparatorluk sentezi olduğunu, şimdi ise artık kasaba çeşitlemesine dönüştüğünü, bilirim.

Her caddenin, her semtin, aşçı dükkânlarıyla dolu olduğunu, her aşçıda Elbasan tavadan çiçek bamyaya kadar zengin tencere yemeği çeşitleri olduğunu, bilirim. Sebze yemeklerinin yıllarca fiyatı değişmeden 7,5 kuruş, et yemeklerinin 12,5 kuruş olduğunu bilirim.

Topkapı Surları dışında hemen bağların başladığını, beş kuruş verip bağın kapısından girenin patlayıncaya kadar üzüm yemeye izinli olduğunu bilirim.

Yedikule marulunun, Kanlıca yoğurdunun, Beykoz paçası'nın lezzetini unutmam. At kuyruğu kılından olta yapmayı, bilirim. Samatya'dan kürekle Ahırkapı'ya gidip çapari salladığımızı, istavrit çıkarsa uskumru olmayacağı için, hemen olta toplayıp geri döndüğümüzü bilirim. Palamut yiyenlerin ağzının tadını bilmezlikle aşıldığı zamanları bilirim.

Lezzetli ve ucuz balık bolluğu yüzünden, tutumlu insanlar çarşısı Samatya'da levrek ve kalkanların bütün olarak, nefis kıllı balıklarının ise dilimlenerek satıldığını, bilirim. Bu nedenlerle İstanbul'un Samatya ve benzeri semtlerinde kebab denen yiyeceğin tanınmadığını bilirim.

İnsanların sanki mahşerdeymiş gibi çoğalmasıyla birlikte lezzetli balıkların iyice azalması sonucu olarak, İstanbul'da kebap istilasını yaşadığını, bu nedenle İstanbul tarihini: 1- Kebaptan önce, 2- Kebaptan sonra olarak ikiye ayırdığımı, unutmam.

Nüfus artışı yüzünden bir şehrin yoğunluğu azdırılmışsa, tarihe ve insanlara karşı bu davranışı sıfatlandırmak için ihanetin ötesinde bir sıfat aranması gerektiğini, bilirim.

Hay bilemez olsaydım!

Cihangir'den Bak!

Şehirler, insanların ortak yaşama sahneleri... Her birey yaşam tiyatrosuna, yaşadığı şehirlerde katılıyor. Ortak yaşama sahneleri olan şehirlerin de, diyelim ki değişen dekorları bulunuyor. Nasıl mı? Caddeler, bulvarlar, meydanlar, yol kavşakları, binalı binasız yollar, sokaklar ya da çıkmaz sokaklar... Bütün bu sahne dekorlarında, bütün hemşeriler (hem-şehri'den gelir, yani aynı memleketli) mülk ve pay sahibidir. Bu ortak gayri menkuller (taşınmaz mallar), hepsinin ortak malıdır... Tapu senedi gerekmez. Hepsinin kısa adı: sokak... Sokağa çıkmak deriz ya!

Bizim İstanbulumuzda, şiirsel ortak mekânlarımız vardı. Bitmedi ya, hâlâ olması gerekir. Böyle mekânların şiirselliğini duyumsamak için ben, onları çok güzel anlatan şairlerden yardım almaktan çekinmiyorum ki... Gün batarken güneşin, Üsküdar binalarında yansımaları Yahya Kemal şöyle anlatıyor:

*Git bu mevsimde gurup vakti
Cihangir'den bak!*

*Bir zaman kendini karşındaki
rü'yâya bırak!*

*Başkadır çünkü bu akşam
bütün akşamlardan;*

*Güneşin vehmi saraylar
yaratır camlardan*

*Böyle mâmûr eder ettikçe
hayal Üskiüdar'ı,*

*O ilâhın biitiin ilhamı
fakat ânîdir;*

*Bu ateşten yaratılmış
yapılar fânîdir;*

*Kaybolur hepsi de bir anda
kararmakla batı.*

Çok Yaşamak

Tosun sıkıntılıydı. Derin derin nefes aldı, sonra da bir “oof, of!” çekip, içini boşalttı: “Kötü zamanlar geçiriyoruz... Ferahlık verecek tek neden yok!”

Murat Bey uyardı: “Yanlış!.. En belalı zamanın bile, iyi bir yanı bulunur. Örneğin kötü zamanlarda, mizah gelişir. Daha ne istersin? İnsan kafasında mizah şimşekleri çaktıkça, ortalık aydınlanır...” Tosun sordu: “Aydınlandıkça, daha büyük kötülükler, ortaya çıkmaz mı?”

“Çıkar ama, bu ışık insan kafasını öylesine hızlı çalıştırır ki, o insan daha derinleri görüp, onlara da çare bulma gücünü edinir. Karamsarlığa abone olmak, aptallıktır.” Tosun biraz düşünüp, sordu:

“Abi be!.. Seni gençliğinde, karamsarlığa düşüren olaylar olmadı mı sanki?”

“Oldu... oldu... Sanılır ki insan gençliğinde, daha gözü kara olur... Yanlış! Genç yaştaki insan, önünde yaşayacağını sandığı koskoca zaman yığınına görünce, daha çekingen oluyor. Ama yaşlanınca?.. Gelecek zaman, insana vız geliyor. Çünkü zaman da azalmıştır, sorunlar da... Bir de, geçirilmiş deneylerden edinilmiş, sorun çözme gücü var.”

Kaptan sordu: “Yani, başa gelecek olanları, hesaplayabilme gücü mü ediniliyor?”

“Tam değil... Yaşamın, iki önemli işkence makinası var. Bu iki makina, durmak bilmeden çalışır. Birisi, ‘rastlantılar’dır. Bu makinanın çarklarına kapılmayan yok... Kötü rastlantılar iyile-

rini katlar. Herkes için... Yaşamın ikinci işkence makinasıysa, 'zaman'dır."

"Zaman işkencesinin durduğu bir zaman olur mu?"

"Olmaz! Zaman'ın yavaşladığı ya da hızlandığı, yüzyıl önce kanıtlandı ama, durduğunu kanıtlayan, henüz çıkmadı. Belki yüzyıl sonra, o da çıkar."

"Zaman'ın göreceli olduğu, nasıl kanıtlandı?"

"Newton'un mutlak, yani akışı değişmeyen zaman teorisini, Einstein silkeledi, ondan çıktı. O da elbet değişecek... Geleceğin teorileri, mutlak zaman'dan değil de, göreceli zaman'dan çıkılarak bulunacak. Bugün varılmış olan ancak, gelecekteki 'mekân-zaman-hareket' teoriler demetinin başlangıcı olacak."

Kaptan, Murat Bey'e isyan etti: "Abi be! Sen bu işi çok karıştırdın... Biraz ufaklık yap da, biz de anlayalım!" Murat Bey, Kaptan'ın kalbini kırmadı:

"Dünya'daki, dolayısıyla Evren'deki zaman boyutları ve kavramı, insan kafasına sığmaz. Bizim ölçülerimiz, 'bir ömürlük' boyuttadır. Bir arkadaşımın babası, 105 yaşına geldi. Ağır hastalandı. Çocuklarını toplayıp, azarladı:

'Çok yaşadı dediniz dediniz... İşte o da bitiyor' "

Beşiktaş Balık

İstanbul'un severek gittiğim restoran-meyhanelerinden biri, "Beşiktaş Balık"... Beşiktaş'ta, çarşı içinde, tam da balıkçılar çarşısının kenarında. Ya sahibi?.. Turgut Vidinli evladım. Asıl mesleği, makina mühendisliği... Ama mühendisliğe, başlamamış bile. Terbiyeli, konuşmasını ve davranmasını iyi bilen, güler yüzlü bir adam. İstanbul'u anlatırken, onu anmadan duramam.

Turgut sabahları, beşte-altıda kalkıyor, gidip balığını alıyor. Ancak gününün bir bölümünü kitap okumaya ayırıyor. Gündüz saat 15'ten 18'e kadar odasına çekilip, okuyor. Turgut, İstanbul'u da çok seviyor. Sürekli fırsat bulup İstanbul'un gizli köşelerini geziyor.

İstanbul'un, kimsenin merak etmediği yerlerini araştırıp, seve seve dolaşıyor. Eski cumbalı binalarda kimlerin, nasıl yaşadığını keşfe çalışıyor. Çocukluğunda yaşadığı mekânları, binaları gezip, hayal ediyor. Eski İstanbul fotoğraflarına bakınca, gözleri yaşıyor. Çünkü fotoğraf çekildiği zaman, çok sevdiği babasının yaşadığını düşünüyor.

Turgut bana soruyor: "Terasın yine güzel mi? Çiçeklerine iyi bakıyor musun?"

"Elbette! Çiçeklerimi ihmal eder miyim hiç? Yalnız ön terasa değil, apartmanımızda bana düşen arka bahçeye de ben bakıyorum. 20 yıl önce zemini set duvarcıklarıyla ıslah ettim. Kamyonlarla orman toprağı getirdim. Şimdi artık manolyalar çiçek açıyor. Masmavi bir selvi ağacı, on beş metreye yükseldi."

Turgut iş yerini anlatıyor:

Akıllı bir mühendis olarak üniversiteyi bitirmiş olan Turgut arkadaşım, mühendisliğe hiç başlamadan meyhaneciliğe başladı.

"Ben bu salaş meyhaneyi dostluklarımla yaşattım. Senin gibi insanlarla yakınlık sağladım. Ben 1973 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nden makina mühendisi olarak mezun olduktan sonra karar verdim, makina mühendisliğini bırakıp bu işi yapmaya... Burası, kavga gürültünün eksik olmadığı bir yerdi. Bunlarla tek tek uğraşarak, yıllar geçtikçe zararsız biçime dönüştürdüm."

"Bravo sana Turgut!"

"Daha sonra, meyhane adabını öğrendim. İskeleden, canlı istavrit toplayıp buraya getirdim. Buraya, Güzel Sanatlar Akademisi hocaları gelmeye başladı... Arkadan basın mensupları, gerçek sporcular alıştı. Bende, Beşiktaşlılık sevgisi vardır. İlk olarak, Ziya Restoran sahibi Ziya Abimden, sabretmesini öğrendim."

Turgut'un sözünü kestim: "Nasıl Ziya?.. Eski dostumdur. Merak ediyorum."

"Ben öğrenciyken, o da Motorest'ı çalıştırırken, ona hayrandım. Daha bu iş yapacağım belli değilken, Ziya'nın sabrını

örnek aldım. Sabır esas... Biz bu işimizi ne kadar güzel yaparsak yapalım, bazı müşterilerin aşırı talepleri oluyor.”

“İçkiyi biraz fazla kaçıranın, ruhsal dengesi sarsılır... Olabilir.”

“Bu işin ticaretinde, önce şunu öğrendim. Önce lezzet... Bir balığı pişirmenin, yüz çeşidi var. Mutfaktan başlıyor iş... Bir istavriti kızgın yağda pişireceksin, bir tekiri hafif ısıda... Kıtır kıtır olmayacak. Bir lüferi kömürde, tele yapışmadan pişirmeyi öğreneceksin. Bir hamsi kapamanın ilmini almak için ben yıllarca uğraştım.

“Sana işin sırrını soran olursa, ne diyorsun?”

“Seveceksin diyorum... Hepsi bu! Seveceksin yaptığın işi... Son günlerde on ünlü gurmемizin yaptığı bir değerlendirmede, ben kategorimde birinci oldum. Bizde akşam dokuzu çeyrek geçe, balık kalmaz. Biz, buzluktan balık pişirmeyiz. Dondurulmuş balık, acılaşır. Biz yapamayız.”

Turgut, önemli bir noktaya dokunuyor:

“Lüfer üçe ayrılır: 1- Karadeniz lüferi, 2- Marmara lüferi, 3- Çanakkale’den aşağıya geçmiş lüfer... Sonuncusu lezzetini yitirmiştir.”

“Elbet haklısın. Dünyanın en lezzetli balıkları, soğuk sular da yetişir. Hem de, ya az tuzlu olacak, ya da tam tuzsuz... Onun için, Sibirya’nın Baykal Gölü’nde yetişen Omul, dünyanın en lezzetli balığıdır.”

“Hamsinin bile Karadeniz’de tutulanı, başka lezzette oluyor.”

Turgut anlatıyor: “Öğlen içkisi, insan için yük... Gündüz içsem, akşam bana zahmet oluyor. Gündüz içmezsem, akşam içkisi benim için bir ödül... Ancak o zaman, akşam sofraya oturup, kendimi ödüllendiriyorum. İster yaz, ister kış olsun. Zevk alıyorum.”

“Aman Turgut, tadını kaçırmadan içeceksen iç! Yoksa, hiç içme! Ben 30 yıldır, akşamcı değilim. Haftada iki üç gün içsem bile, miktarı iyice azalttım. Kalleştir bu rakı! İnsanı ne zaman ne şiddetle vuracağı belli olmaz.”

Turgut Vidinli, restoran işletmecisi olarak, yüksek öğrenim görmüş; edebiyat, sanat ve spor zevk ve bilgisi müstesna, bir aydın kişidir ve üstün düzeyli bir arkadaşımıdır. Başarılarının sürmesini dilerim.

Masada Maraton

Bir gün Metin Akpınar telefon etti: “Yarın Polonezköy’e gidelim, Adnan da gelecek, hep birlikte olalım, öğlen sofrasına oturalım” dedi. Adnan dediğimiz de, Adnan Kahveci idi.

Adnan Kahveci, pek tipik bir insandı. O sırada içinde bulunduğu siyasi çevreye bir türlü yakıştıramadığımız, olağanüstü dürüst bir adamdı. Dürüstlüğünün kanıtı, öldükten sonra büs-bütün ortaya çıktı. Metin’in isteği üzerine kalktık, ertesi gün Polonezköy’de bir pazar-öğlen sofrasına oturduk. Bahçe sofrası eksiksiz donanmıştı.

Metin nazar değmesin, coşkun içer hâlâ, Adnan da ondan pek geri kalmıyordu. 11’de oturduğumuz sofrada, saat akşamın 5’i oldu, altı saat kadar zaman geçti. Ben dedim ki: “Hadi kalkın, bir su kenarına gidelim.” Kalktık doğru Beykoz kıyısındaki Kâmil’e gittik. Kâmil’in set üzerindeki yerlerini sevmedik de, tam denizin çakılları arasına masayı koydurduk. Hatta ayaklarımız suya da batıyordu, orada başladık akşam sofrasına.

Laf bitmiyordu. Herkes bir şeyler anlatıyordu. Hanımlarla çocuklar da vardı, hatta Adnan’ın aynı otomobil kazasında ölen karısı ile kızı da birlikteydi, oğlu da birlikteydi. Sofra o akşam, aynı hızla sürdü. Başladığımız saattan sonra gecenin saat 1’i oldu, yani 14 saat devam etmiş olan sofrada, artık benim takatım kalmadı. Onlar hâlâ doyamamıştı, “hadi size eyvallah, hoşçakalın” dedim ve ben vedalaşıp ayrıldım. Onlar ertesi sabah 5’e kadar meyhaneyi kapattırmadan, içmeye devam etmişler.

Koşuda maraton onurlu bir şeydir, insana böyle maraton zaferi, defne yaprağı tacı kazandırır, bu denli uzun sofralardaki maraton ise, anılarıyla ödül olur...

Rastgele Söyleşi

– *Yazın nerelere gidilirdi, neler yapılırdı, nerelerde gezilirdi?*

Eski kibarlar ilkbaharda Suadiye'ye, Bostancı'ya giderlerdi, ama ne zaman?.. 40'lardan önce... Daha sonra aynı kibarlar yaz ortasında, Boğaz'a giderlerdi, serin olur diye, temmuz-ağustos Boğaz, eylül sonu ekim Adalar, İstanbul ikliminin teşvikleri, böyleydi.

– *Tutumlu aile çocukları, nasıl tatil yapardı?*

– Şöyle: 1933'te Hitler Almanya'da iktidarı ele aldı. Yandaşı olan Mussolini zaten, İtalya'da iktidarda idi. Mussolini Antalya'yı Türkiye'den istemişti. 1933'te 2. Dünya Savaşı'nın dumanları tütüyordu ve o senelerde Türkiye'de, bir askeri hazırlık çabası başladı. Savaş olursa hazır olacaktık. Nasıl mı hazır olacaktık? Talim yaparak hazır olacaktık. Lise öğrencilerine, hatta ortaokulun son sınıfında da başladı, her yaz üç hafta, askerlik kampı yaptırılırdı. Üniversitede de iki sene, toplam altı yaz, askerlik talimine gittim. Aslında bizim zevkli yaşamımız, Samatya kıyılarında ağaç sandallarda kürek çekmek, yelken kullanmak, balık tutmaktı. Bunların hepsi de bizim için, tatil yapmaktı.

– *İstanbul'da nerelerde askerlik kampı yaptınız?*

– Baltalimanı çayırında biz çadırılı askerlik kampı yaptık, Pertevniyal Lisesi'nin öğrencileri olarak... Daha sonraki yıllarda örneğin, Anadolu Hisarı'nda kıyıda bir ilkokul binası vardı, şimdi öğretmenevi olmuş, o binada askerlik kampı yaptık üç yıl. Hatta 1936 yılında bir gece vakti yürüyüşe çıkardılar. Gece

yarısı borular öttü, yüklendik silahlarımızı, yolda yürümeye başladık. Sabaha karşı üç tane otomobil geçiyor. Birisi "Atatürk!" diye bağırdı. Taburu maburu boşverdik, arabalara koştuk. Ben ilk koşanlardan biriydim. Atatürk sordu, "bu ne biçim asker yahu" dedi. "Bunlar öğrenci" dediler. "Öyle mi" dedi, el salladı gitti.

- *Konu Atatürk olunca, coştunuz anlaşılan.*

- Ben Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık okuyordum. Üniversite Talim Taburu vardı, o taburda da iki yıl askerlik kampı yaptık. Bir tanesini sivil kıyafetle yaptık, sırtımıza tüfeği astılar ama, ben balıkçı kıyafetiyle katıldım. Harbiye'de gündüzlü kamptı. Sabah gidiyorduk, yoklamaya katılıyorduk. Sonra tabur oluyorduk, Hürriyet tepesine yürüyorduk. O zaman boşluktu oraları, bina diye bir şey yoktu, orada talim yapıyorduk akşama kadar. Sonra yine yürüyerek, Harbiye'ye dönüyorduk. Yoklama yapılıyordu.

- *Zor olmuyordu mu?*

- Temmuz zaten... Piyade talimi yapıyorsun, düşün! Sonraki günlerde biz on arkadaş yoklamada bulunup sonra çakırtmadan çamaşırhane binasına tüyüyorduk. Akşam geldikleri zaman yoklamaya katılıyorduk. Biz on beş gün orada, terk edilmiş çamaşırhane, sabah-tan akşama kadar poker oynadık.

- *İyi yakalanmamışsınız?*

- Yakalandık. Bir gün, önce pencerelerde süngülü askerler belirdi. Başlarında Üstteğmen Kemal Bey vardı. Biz çamaşır makinalarının içine girdik falan ama, kapıyı kırdılar girdiler içeri, bizi yakaladılar.

Asteğmen Aydın 60 kilo iken.

– *Sonra ne oldu?*

– Sonra hepimizi, kamp kumandanına götürdüler. Kumandanın öyle yüreğine dokundu ki, “defolun” dedi kovdu bizi ve affetti.

– *Kurtuldunuz?*

– Kurtulduk... Aradan yıllar geçti bak, ne kadar geçti, 41’den 66’ya kadar, 25 yıl... 25 yıl sonra ben Çayırova’daki Arçelik binalarının projelerini yapacaktım. Projelere başladım.

Ama ruhsatı bir türlü alamıyoruz, çünkü sınır ihtilafı var. Ne İstanbul tarafı ruhsat veriyor, ne İzmit tarafı veriyor. Gebze Belediyesi vermesi gerekirken, ruhsatı vermiyor. İnşaat başladı. Fena halde sıkılıyorum. Bir gün sevgili arkadaşlarımdan biri ilgilendi. “Benim dostlarımdan bir Kemal Paşa var onunla bir deneyelim” dedi. Ertesi gün üçümüz buluşup, Gebze Belediyesi’ne gittik, bir de baktım bizi kumar oynarken yakalayan üstöğmen, korgeneral olmuş. Şaşkınlığımı gizledim.

Gebze belediye başkanına Paşa’yla birlikte çıktık, odasından içeri girdik. Başkan: “Paşam hoş geldiniz” falan, diyor.

Paşa: “Bırak boş lafı, ruhsatı ver” dedi, başkan hâlâ: “Ama efendim...” diyor. Paşa: “Bırak amayı falan, ruhsatı ver” dedi. Başkan orada ruhsatı verdi, o ruhsat sonradan, hukuken geçerli oldu.

– *Sizi 25 yıl önce, poker oynarken yakaladığımı, Paşa’ya itiraf ettiniz mi?*

– Elbet... O akşam birlikte olduğumuz sofrada anlattım. Neredeyse ruhsatı iptal ettirecekti.

Haklı Yasak

1950’li yıllardaydık. Doktor Nejat Harmancı’nın (sonradan Profesör) muayenehanesi o yıllarda Cağaloğlu’ndaydı. Kendisi iki yakın arkadaşımın, dayısı olurdu. Örnek aldığımız, çok iyi yetişmiş bir ağabeyimizdi. Bir yandan da, inandığım bir dahiliyeciydi. Ancak, onun verdiği akılları dinlerdim.

Bir ara, önemsemediğim bir rahatsızlık geçirdim. İsteddiği röntgenler ve analizleri yaptırarak, Nejat’a gittim. Benim önemsemediğim bulguları, o öylesine önemsemi ki, bana kesin içki yasağı koydu. Her ay yeni analizlerle, kendisine görünmem görevini verdi.

Nejat’ın koyduğu yasağa, kesinlikle uydum. Bulgular her ay iyileşti. Altıncı ay sonunda ise, onun istediği sonuçlara vardı. Kendisine o gün raporlarla, son hasta olarak gittim. İncelemesini yaparak uzun uzadıya sorguya çekti. Sonunda gülerek iyileştigimi bildirdi ve içki izini verdi.

Ben yapacağımı biliyordum. Ona: “Hemen birlikte yemeğe çıkalım!” dedim. Kabul etti ve çıktık.

Nejat Abi istedi ki, kadim arkadaşları Dr. Fikret Ürgüp ve Dr. Safder Tarım’le de birlikte olalım. Pek sevindim. Telefonla ikisi de bulundu. Safder Tarım’in Cihangir’deki evine uğrayarak, ikisini de aldık ve birlikte Hasnun Galip Sokak’taki Baküs Restoran’a gittik.

Üç müstesna insanla geçirdiğim o gecenin saatları, zihnimden ve gönlümden hâlâ silinmedi. Üçü de dünya ve Fransız edebiyatına derinden tutkuluydular. Türk edebiyatı bilgi

ve zevkleri de olağanüstü yüksekti. Resimden de, müzikten de, iyice usta sanatseverler olarak, nasiplerini alıyorlardı ki, haklarıydı. Yaşamanın inceliklerine, en doğal ve zorlanmamış halleriyle zaten sahiptiler. Coşkun söyleşilerini, zevklenerek dinledim.

Restoran kapısında vedalaştık. Biz Nejat ile bir taksiye bindik. Onu Çağaloğlu'ndaki evine bırakıp, ben de Laleli'deki evime gidecektim.

Pervasız bir taksi şoförüne düştük. Hızlı sürüyor ve virajları hiç yavaşlamadan dönüyordu. Bizim zaten dönmekte olan başlarımızı bu viraj dönüşleri büsbütün döndürüyordu. Şoför de söz dinlemiyordu.

Sonunda çareyi bulduk. Düz yolda otomobille gidiyor, viraja gelince taksiyi durduruyorduk. Biz virajları yaya yürüyerek dönüyor, sonra düz yola dönmüş olan otomobile yine biniyorduk. Evlerimize kadar öyle gittik.

Sevgili Nejat'ın, sonradan da koyduğu yasaklarla benim ömrümü uzatmış olduğunu, şimdi daha iyi anlıyorum.

Sokakların Biçimlenmesi

Bizim eski şehirlerimiz, plan yaparak kurulmamış ki... İstanbul'un sur içi kadim bölgesi dışında kalan örneğin Cihangir veya Üsküdar semtleri, planla değil, yalnız edep terbiye esasına göre kurulmuş... Eğer komşunun manzarasını kesiyorsa, kimse o yana saçak veya cumba çıkmamış.

1920'lı 1930'lu yıllarda Yeşilköy bahçeler içinde ve birbirine bitişmeyen en çok iki katlı evlerle çevrili tenha bir köydü.

Bu davranış, planlanmış şehir yasaklarından değil, kuşaklar boyu yerleşmiş ahlak-edep-terbiye üçgeninden kaynaklanmış.

Son yüzyıllarda bütün dünyada şehirleri planlama çığır, zorunlu olarak açılmış. Bizde de, 20. yüzyılda... Elbet artık, başka çare yoktu.

Eskiden sokaklarımıza, orada oturan insanların ruhu yansrdı. Sokaklarımız, işlevi de olan birer halk sanatı yapıtıydı. Yaşayan insanlar birbirine saygı ve sevgi duyardı. Sokak, bu yaşamın sahnesi olurdu.

Planlanarak çizilen her sokağa, orada oturanların ruhunu yansıtmak olanakdışı. Nüfus yığılmalarının doğurduğu standart çözümler, artık kaçınılamaz zorunluklar.

R. M. Rilke: "Mısralar, yaşanmış deneylerin sonucudur" di-yordu. Şiirde bile... Ne yazık ki yeni sokaklarımız (hatta şehirle-rimiz), yaşanmış güzel zamanlarımızın sonucu olamıyor... Olu-yorsa da, Sultanbeyli gibi oluyor.

Boğaziçi Oynaşması

İstanbul coğrafyası ve topografyası, karalarla denizlerin, ağırbaşlı sevişmesi örneğidir. Norveç fiyortları, Hırvatistan kıyıları gibi, fazla birbirine girmeden.

Asya'yla Avrupa, Boğaziçi'nde, birbirine nasıl da saygıyla yaklaşır?.. Araya mesafe koyarlar. Öpüşmezler bile. 32 km boyunca, cilveleşir dururlar. Yaklaşıp yaklaşp, uzaklaşırlar. Tepelerle koyların biçimlenmesi, tepelerin yükseklikleri, doğanın yarattığı sanat eseridir.

Boğaziçi kuzeyden güneye iner iner, şaşırtma verir, sanki Haliç'e girecekmiş gibi... Ama girmez, sola döner, Marmara Denizi'nin koynuna, giriverir. Avrupa ile Asya, Sarayburnu-Üsküdar arasında vedalaşır... Çanakkale Boğazi'nda yine buluşmak üzere.

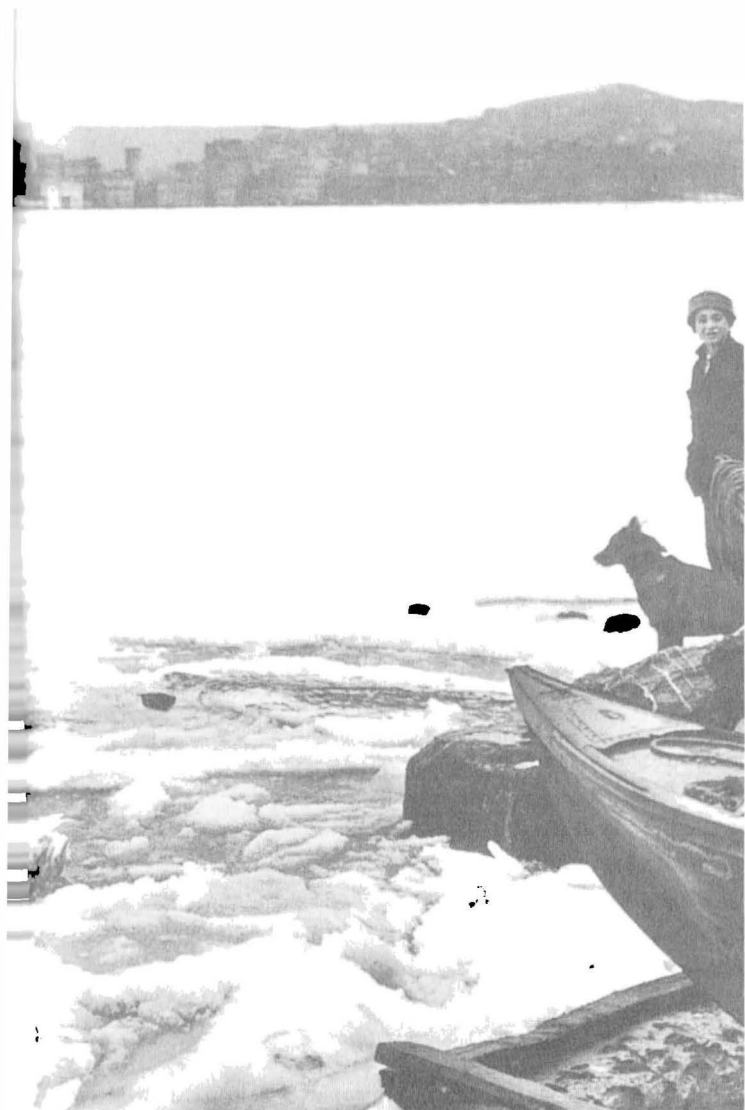
Boğaziçi'nin su genişliğiyle, iki kıyıdaki tepelerin yükseklikleri ve oranları, insan kafası ve yüreğinin zevkle kavrayabileceği doğa mekânları yaratmıştır. İki kıyıdaki tepelerin, sağa sola saçıla saçıla, o cilveli su kanalını, bir yana kaçırmadan kucaklarına alması, doğanın tiyatro temsilidir.

Tepelerin yüksekliği de, ay çıkarken suya yansıması için, doğru boyuttadır. Ay tepelerden, şaşırtarak fırlar, aşağıda durgun Boğaziçi sularına da, anında yansıyiverir.

Güzelliğiyle ünlü Lizbon da, bir boğaz kıyısındadır. Tuna kıyısındaki Budapeşte de... Ancak her ikisinde de kıyının bir yanını tepeler sınırlar, öteki yanı ise yamyassı ve dümdüzdür. Bakışları tepeler sınırlamaz, ufuklara kadar kayar gider. En

Boğaziçi suları üzerindeki fôtr şapkalı şık adam sulara değil de, suların getirdiği buz parçalarına basarak ayakta duruyor.

Sadece yarım yüzyıl içinde, Rümelilisarı ve civarındaki bütün tepelerin en ilkel bir sazırganlıkla işgal edilerek şehirleştirilmesine akıl erer mi?

önemlisi, buralarda bir “doğa iç mekânı” oluşmaz. Oysa Boğaziçi, bütünlüğü olan bir doğa iç mekânıdır.

İnsanlar daha uygarlaşmadan, Boğaziçi kıyılarının değerini anlamışlar. Daha Cilalı Taş döneminde, on bin yıl önce, buralara yerleşmişler. Yazılı belgeler, MÖ 658 yılı kayıtlarıyla başlıyor.

Sonra iki kademedede, tarihe geçmiş görkemli soyluluk (yoksa asalet mi demeliyim?) kayıtları düşülüyor. İstanbul, MS 395 yılında Doğu Roma İmparatorluğu, yani Bizans başkenti oluyor.

İstanbul tarihinin bir “ara olay”ı da bulunuyor: 1204 yılında Kudüs niyetine yola çıkıp, 450 gemiyle İstanbul’a gelen ve zapteden 4. Haçlı Seferi...

O yıl İstanbul çevresi, o pek ünlü sur duvarlarıyla korunuyor. Denizden hemen başlayan dehşet verici görkemlikte sur duvarları üstünde, İstanbul şehri tepeleri, aşağı yukarı oynuyor. Kilise kuleleri ve çan kuleleri, hele Ayasofya, şehir silüetini öylesine taçlandırıyor ki, görünüşün etkileri hayranlık yaratı-

yor. Haçlı şövalyesi Kont de Villehardouin izlenimini, anılarında şöyle anlatıyor:

“Manzara o denli güzeldi ki, ömrümüz boyu unutulamazdı. İstanbul’u görünce, içimizde yüreği ürpermeyecek kadar cesur insan, yoktu.” Bunu söyleyen, kan dökmekten çekinmeyen bir şövalye.

Haçlılar İstanbul’u epeyce tahrip ediyor. Sanat eserleri Venedik’e taşınıyor. Bizans yaklaşan çöküş döneminde, harap olan şehri yeniden imar etme gücünü bulamıyor. Ancak Fatih Sultan Mehmet’in 1453 yılındaki fethinden sonra İstanbul, 16. yüzyılda Kanuni Süleyman çağında, Avrupa’nın en mamur kentlerinden biri oluyor.

Zamanda zıplayarak 19. yüzyıl ortasına gelelim. Bilgin ve coğrafyacı A. von Humboldt, o zaman dünyanın en güzel üç kentini şöyle sayıyor: Rio de Janeiro, Napoli ve İstanbul... Gerçekten de İstanbul o yıllarda, surlarıyla ve Ayasofyası ile birlikte güzel çehresini koruduğu gibi, silüetine camileri de katmış.

20. yüzyıl başı İstanbul’un yaşamını ise, Ahmet Hamdi Tanpınar, şöyle anlatıyor:

“İstanbul 1908 ile 1923 arasındaki 15 yılda, o eski karakter ve niteliğinden tamamıyla çıktı. Meşrutiyet Devrimi, üç büyük savaş, birbiri üstüne küçüklü büyüklü bir sürü yangın, para bunalımları, imparatorluğun dağılması, yüz yıldır eşiğinde baskımızı kaşıyarak durduğumuz bir uygarlığı, nihayet 1923’te olduğu gibi kabullenmemiz, onun eski karakter ve niteliğini bütünüyle giderdi.”

İstanbul şehir merkezi, yani sur içi İstanbul, fetihten 1923 yılına kadar, şehir olarak fazla değişmemişti. Tanpınar’ın anlattığı, toplum ve yangınlardı. Yüzyıllar içinde İstanbul, camileri-sarayları, yolları, mahalleleri, bostanları ve mezarlıkları ile, 1923’e kadar, neredeyse aynı kalmıştı. Hatta bu şehir yapısı ve görünüşü, 1950’lere kadar da değişmemiş ve korunmuştu.

Set Restoran

Yıllar önce, Kireçburnu Set Restoran'a dadanmıştık. Patronu Nüzhet İşeri ile kanımız kaynamıştı. Benden çok daha genç, yakışıklı bir adamdı. Adap erkân ve müşterisine nasıl davranacağını bilen bir adamdı. Mezeleri bizim alışkanlıklarımıza yatkındı. Hele bir "lop kalkan" yapardı ki, doyum olmazdı. Yolun denize ters tarafındaki set üstünde olduğu için, adı Set Restoran idi.

Nüzhet dostum, çalıştı çabaladı, işini ilerletti. Kireçburnu deniz kıyısında bir yerin sahibi oldu. Restoranı oraya nakletti. Ben de, hatırlı müşterisi idim. Nüzhet, daha yılın başında tarifiyi bildirirdi. Örneğin: "Sen bu yıl adam başına 125 bin lira vereceksin!" derdi. Ondan sonra da ben ve konuklarım bütün yıl, kelle başı o parayı öderdik. Enflasyon, bizi etkilemezdi. Az yiyip-içmişiz, fark etmezdi. Söz aramızda biz de, az yiyip içmezdik ya!

Bir sabah bana telefonla bildirdiler: "Nüzhet Bey vefat etti" diye... Birden üzüldüm ama, kendimi tutup sordum: "Cenaze ne gün, nereden kalkıyor?" diye. "Kireçburnu Camisi'nden" dediler. Sordum: "Nerede Kireçburnu Camisi?" Telefon eden ayıpladı: "Baba be! Bunca yıldır buraya gelir gidersin. Restoranın karşısındaki camiye görmedin mi?"

Sağlığımda yakın olduğum pek çok dostumun oğluyla, ilişkilerimiz kesildi. Ama Nüzhet'in oğluyla kesilmedi. Kendisi babasının işini benimsedi, hatta geliştirdi. Başarıyla sürdürüyor. Geçen gün Set Restoran'a yalnız gittiğimde, Nüzhet'i anmak istedim, Ferda ile söyleştik.

Yıllar ilerledikçe saygıdeğer ve sevgili restoran sahibi dostlarımın yerini başarılı oğulları alıyor, bunlardan biri de Ferda İşeri.

“Anlat bakalım, babanla ilişkilerini!”

“Ben ortaokula gelince babam, benim bu restoran işine çok meraklı olmadığımı farkına vardı. Ben küçüktüm. İşe gelip gidiyordum. Yukardaki lokantadayken, yardımlar da yapıyordum. Ama benim hayalim, Hava Kuvvetleri’ne girip, pilot olmaktı. Ancak, gözlerim bozuktu ve bu iş olmadı.”

“Sonra?..”

“Ben ortaokula gelince babama, biraz daha çok yardım etmeye başladım. Babam o zaman 55 yaşına gelmişti. Bu yüzden de bu işe, daha çok angaje olma durumuna geldim.

“Babam ilkokul mezunuydu. Bu işi, kendisini yırtarak kurmuştu. Ben liseye geçince, bu işe biraz daha yaklaştım. 1993-94’te üniversiteye geçince, akşamları ve haftasonları da, gelmeye başladım. Lise ikinci sınıf yaz tatilinde, annemlerle yazlığa gitmedim ve burada babamla birlikte kaldım. Şimdi daha iyi anlıyorum ki ben o zaman, babamın korkuları ve duygularını, daha çok paylaşmaya başladım.”

"Bu paylaşma, sonuç verdi mi?"

"Evet... Birlikte çalışmaya başladık. İlişki, baba-oğul ilişkisinin ötesinde, iki erkek arasındaki iş ilişkisine dönüştü. Ben de olgunlaşmaya, onun iş konusunda duyduğu korku ve hisleri, paylaşmaya başladım. Bu yakınlaşma benim üniversiteye girişimden sonra, daha da gelişti. Babamın, para kazanma-para harcama şekilleri ve hayata ilişkin korkularını öğrendim. Babamla artık benim kişisel davranışlarımı değil, işe ait konuları görüşmeye başladık."

"Ben sizi izliyordum. Çok iyi etmiştin."

"1996 şubat ayında, babamdaki kanser hastalığı belirtileri ortaya çıktı. Teşhis, hızlı konamadı. Babam hastalığı sırasında, lokantayı bana bıraktı. Ben günlük olayları, gider babama anlattırdım... Şimdi onu daha iyi anlıyorum. Bazı korkuları vardı. Sıfırdan gelen insan, daha duygulu oluyor. Gerçekten sıfırdan başlamış... Ben ise o yıl 20 yaşındayım. Geçmişteki performansıma bakarsanız, bu işi kotarıp kotaramayacağım, çok belirli değil... Babam korkmakta haklıydı... Kendisinden sonra bu işletmenin yaşayabilmesine, çok güvenemiyordu... Üstelik ailede, kalacak tek erkek de bendim."

"Ama sonra, babana huzur verecek yolu buldun!"

"Artık kendimi ispatlamam, şart olmuştu. İşte bu durumda olay, benim için bir savaşa dönüştü. 'Ben bu işi götürmeliyim' savaşıydı bu! Böylece ben, bu düzenin içine girdim. Babamın hastalığı çok ilerledi. Ben babamla, onun ölümünü paylaştım. Hastalığının son bir senesinde, artık iyi arkadaş olmuştuk. Ben bu arkadaşlığın verdiği manevi duyguyla, bu işe giriştim. Babam öldüğünde, ben Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde, dördüncü sınıf öğrencisiydim."

"Baban sana işletme için, ne öğüt vermişti?"

"Sürüme dayalı çalışacaksın. Müşteri devamlı gelecek. Uygun fiyat politikası güdeceksin. Çok yorulur, çok çalışırsın ama, boş kalmazsın, demişti."

Ferda bu öğütlere uydu. İş daha da geliştirdi. Özetledi:

"Beni en fazla memnun eden şey, insanların burada keyifli bir yemek yemesi... Onları memnun ettiğiniz zaman, başarıyorsunuz demektir. Bundan uzaklaşmaya başlarsanız, müşteriyle

ilişki zayıflar, tehlike çanları çalar. Müşteri burada aldığı keyfi, giderken de sürdürmeli... Hele hesap ödedikten sonra..."

"Yaşın kaç oldu Ferda?"

"27 bitti, 28'e bastım."

"Üniversiteyi bitirdin..."

"Evet, Marmara İşletme'yi bitirdim... Mastıra başladım."

"Basketbol oynamayı sürdürüyor musun?"

"Evet... Düzenli olarak."

Ferda, üniversite bitirdiği halde, mastır yapmayı sürdüren, sürekli ciddi spor yapan, gencecik, başarılı bir restoran işletmecisi... Gençler arasında uç vermeye başlayan, umut veren, yeni bir tip... Merhum babasının dostu olarak, onunla övünüyorum.

Yaşamın Hızı

Sarmaşıklı'nın masasında, herkes yerini aldı. Tosun, geciken kaptanı azarladı:

"Nerede kaldın be?"

"İşim çoktu... Zaman yetmedi."

"Oğlum, zaman yetmez mi hiç?.. Zaman, hammadDEDİR. İyi kullanırsan, yeter de artar bile... Bütün insanlara eşit dağıtılan zenginlik, 'zaman'dır."

"Zındık vaazı bu be! Benim işim önemli..."

"Yani işi önemli olan daha çok çalışacaksa, Bakanlara 24 saat da yetmez o zaman... Zamanı, kullanmasını bilmeli... Yani bir parti genel başkanı günde 14 saat çalışırsa hayretmez, olsa olsa 'mankafa' olur."

Öteden, Doktor söze karıştı:

"Marifet, çalışılacak zamanı planlamakta... O zaman içinde, hızlı çalışabilmekte... Eski İstanbul tekerlemesidir: 'Acele etme, çabuk ol' denirdi. Yani telaş etmeden, hızlı çalışmak gerektiği anlatılırdı. Telaş, zaman kazandırmaz... Akıl işi değil."

Tosun sordu: "Abi be! Bazan zaman boşuna geçiyor. Acaba böyle zamanı durdurup da, sonradan kullanmak olabilir mi?" Kaptan, Tosun'a takıldı: "Haadi be! Beleşçi sen de!.." Doktor açıkladı:

"Zaman, ister mutlak, ister göreceli olsun, durmadan akar. Ama herkesin, kendi zamanı var... Diyelim ki, bu da göreceli olabilir. Yani ağır aksak, tembel işi yaşanır, ya da hızlı yaşanır. Geçmekte olan zamanın içini, tıka basa güzel ve anlamlı olay-

larla doldurmak, şart... Miskince yaşamak, taksitle intihar demek... Zamanı yavaşlatmak yerine büsbütün durdurmak, yani hiçbir şey yapmamak, ruhsal intiharın ta kendisi..."

Tosun önerdi: "Şu zaman ölçüleri, bana ters gelmeye başladı. Ben takvimden uzak kaldım... Yılmış, aymış, bana bir şey anlatmıyor." Sordular: "Nasıl bir zaman ölçüsü kullanalım?" Anlattı:

"Yani, örneğin diyelim ki, 15 genel seçim sonra, biz demokrasi oluruz. Ben de, 'iki benzin zammı' sonrasında, tatile çıkacağım demeliyim."

"Ya 'bir benzin zammı' sonrası, ne olur?"

"O yarın sabahdır."

Yeni Çarşılar

1951 yılında Hollandalılarla İş Bankası, Bakırköy’de birlikte, bir margarin fabrikası inşaatına başlamışlardı. Bu tesis 1953 yılının 5 ocak günü, zamanın cumhurbaşkanı tarafından, törenle açılmıştı. Bu yapının proje ve inşasında mimar sıfatıyla benim de hizmetlerim olmuştu.

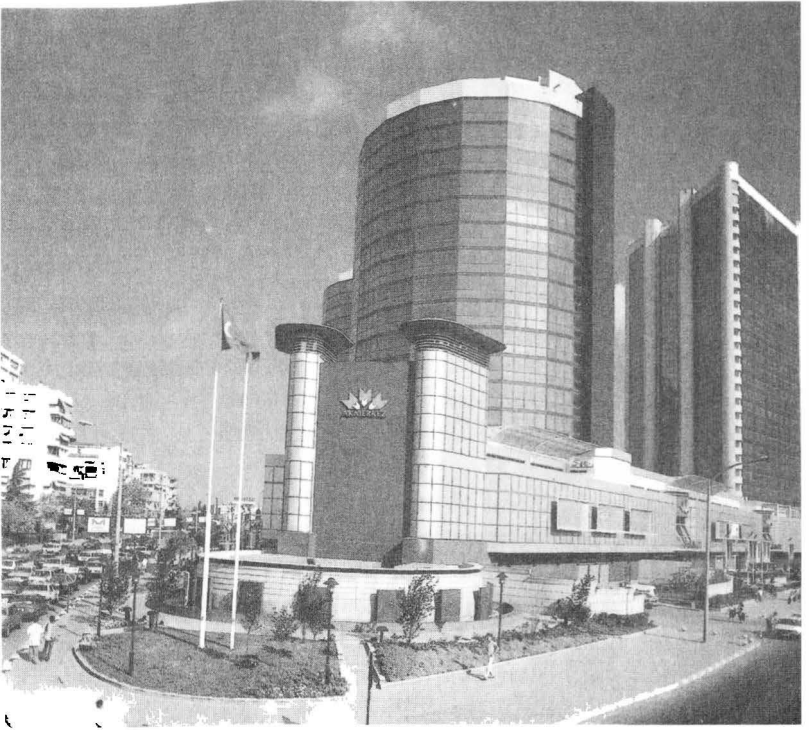
Aradan yarım yüzyıl geçti. O tesis 20 yıl önce oradan kaldırılmış, yerine Carrousel adlı bir büyük çarşı binası yapılmış. Bilirdim ama, yeni gördüm.

Mimar olmanın zorluklarından biri de bu!.. Yaptığımız binaları hiç haber bile vermeden, yerle bir ediyorlar. Sonra da yerine, başka bir şey yapıyorlar.

Bakırköy’deki Galleria çarşısı, kısmen doldurulan denize taşmış. Kocaman bir çarşı. Çok katlı. Hafta içi bir gün, akşama doğru gittim.

İstanbul’un neresine gitsem, anıların depresmesini önleyemiyorum. Bu Galleria denen çarşının İstanbul tarafındaki ucunda, 50 yıl önce bir küçük otel bulunurdu. O zamanlar Tepebaşı’nda bir saz salonu da işletmiş olan Çek asıllı hoş bir adam, Novotny, bu otelin sahibiydi. Çok güzel bir ağaçlık içinde ve deniz kıyısında bulunan bu otele bazı akşamlar gider ve Novotny’yle birlikte yemek yerdim.

İstanbul’da çok rastlanan bayağı işlerden biri, bu otel binasının da başına gelmiş. Deniz doldurulunca artık içerde kalan bu güzelim bina, her yanına bin türlü ek yapılarak rezil edil-

1966'da proje büromu taşıdığını Seyran Apartmanı karşısındaki diz boyu çamurlu futbol sahası, sonra birdenbire imar görerek AKMERKEZ arsası oluverdi.

miş, bir kebabçı restoranın yapısı olmuş. Zaten o güzelim ağaçlığın ortasından da, sahil yolu geçmiş.

Yeni yapılmış büyük İstanbul çarşılarının, ilginç özellikleri bulunuyor. Bunlar, yalnız alışveriş yapılan yerler değil. Bunlar artık gelenlere, bir yaşama biçimi de sunuyorlar.

Çeşitli sinemalar, buz pateni alanı, atlı karınca, restoranlar ve kafeler, gelenlerin hoş vakit geçirmesine de olanak sağlıyor. En ilginç görüntülerden birisi de, buralarda artık, bizim ölçülerimize göre gerçekten büyük kitapçı dükkânlarının da açılmış ve canlı olması.

İstanbul'un en büyük çarşı gruplarından biri, sanki yerden fışkırıverdi: Laleli sokakları.

Bir gariplik daha. 1936 yılında biz, ailece Laleli'ye taşınmış-tık. Her katı 40 m² olan, her katı 5x8 m boyutlarında, bir bodrum ile üstünde iki katı bulunan bir eve... 1000 lira peşinle 2.800 (İki bin sekiz yüz) liraya, (yaklaşık iki bin dolara) satın alınan bu evin kalan borcunu, ancak 10 yılda ödeyebilmiştik.

Azımkâr Sokak'taki bütün komşularımız, hatta Laleli'de oturanların hepsi, orta halliye yakın ya da orta halli, düzgün, mütevazı ve makbul insanlardı. Şimdiki büyük otel de, Laleli yangınında evi yananlar için yapılan "Harikzedegân Apartmanı" idi.

Yine yarım yüzyıldan fazla zaman geçmiş, o bizim ortahalli – tutumlu koca Laleli semti, binbir çeşit malın satıldığı, karmaşık bir çarşı mahallesi olmuş... Affedersiniz, yoldan çıkmış aile kızına dönmüş.

Eski Bağdat Caddesi'ni hâlâ bilenler, epeyce azalmıştır sanırım. Şimdikini unutun da, geniş ve güzel bir cadde düşünün lütfen...

İki yanında geri çekilmiş, bütünü bahçeler – çiçekler içinde, büyük güzel ağaçlar altında bir-iki katlı evler (evet, yalnız evler, apartman yok) olan, sessiz تنها bir geniş yol... ortada iki otomobillik trafik yolu... Bu yolların sağında solunda, iki tramvay rayı... Arada bir, tramvay geçtiği oluyor. Otomobil, zaten seyrek. İnsan da çok az.

Cadde üzerinde, Kızıltoprak'tan Bostancı'ya kadar, tek bir dükkân yok... Hep ev... Yalnız ve yalnız, bahçe içinde evler. Herkes alışverişini, tramvayla Kadıköy'e inip, oradan yapıyor.

Arsalardaki inşaat emsalini artıra artıra, sonra da azdıra azdıra, İstanbul'un en güzel yerleşimlerinden biri olan Kadıköy'e, insan yığınları doluşturuldu. Bağdat Caddesi de, cadde-çarşıya dönüştürüldü.

Akmerkez'in açılışı, 1993 yılında... Planlanması ve işletilmesiyle, uluslararası ödüller almış... Temiz işletiliyor... Semtinin çarşısı. Büyük kitapçılarıyla ve plakçılarıyla beni özellikle ilgilendiriyor.

Bin türlü farklı ürün satan 246 mağazasından başka, sine-malar, kafe-restoranlar, süper marketleriyle, 1500 araçlık otoparkıyla neredeyse her türlü gereksinim karşılanıyor. Haftanın

her günü 10:00-22:00 arasında hizmet verişiyile de, çalışan insanlara kolaylık sağlıyor. Akmerkez yönetimi gelenlere, müşteri demiyor, "ziyaretçi" diyor. Her gelenin burada geçirdiği 3,5 saatlik ortalama süre, dünya ortalamasının üstünde.

Beyoğlu İstiklal Caddesi, yüzyıllardan beri, bir cadde-çarşı... Taşıtlara kapatılması, herkesin hayrına oldu.

Bu caddedeki mağazalarda satılan ürünlere sınır yok. Ne yazık ki İstanbul'un buradaki en eski Beyoğlu tiyatro ve sinemaları, artık eski parlaklığını yitirdi... Yine de var... Son yılların en güzel gelişmesi, yayınevlerinin ve büyük kitapçıların Beyoğlu'na taşınmalarıdır.

Çiçek Pasajı'nın da, Nevizade Sokak meyhanelerinin de, birer çarşı olduğu yadsınamaz ki... Buraları da, demcilere yiyecek ve içki satan, çarşı-sokaklar.

İstanbul Şehir Tiyatrosu

İstanbul Şehir Tiyatrosu, ülkemizdeki çağdaş tiyatro aydınlanmasının başlangıcı ve öncüsüdür.

Tepebaşı'ndaki, adına Dram Tiyatrosu denen o yarı harap binada, saygıdeğer tiyatronun temeli atılmıştır. İstanbul nüfusunun 1920'ler, 30'larda bir milyonun epey altında olması nedeniyle de, Şehir Tiyatrosu dram ve komedi bölümlerinde haftada yaklaşık ikişerden dört yeni oyun sahnelenirdi. O dar kad-

İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun seçkin oyuncular 1931-32 sezonunda Doktor İhsan piyesinde. Neyire Neyir, Hazım Körmükçü, Vasfi Rıza Zobu. (soldan sağa)

rolarla bu saygıdeğer yoğunluktan yüz akı ile çıkmış olan o zamanın Şehir Tiyatrosu kadrolarını, saygı ve sevgiyle anarım. Onların tiyatro sevgimin oluşmasındaki rolleri için, hep minnettar oldum.

Bir oyun ilk kez 50 temsil oynanabilmişti de, ortalık birbirine girmişti. Başrollerde Neyire Neyir ve Süavi Tedü'nün oynadığı *O Kadın* piyesinin 50. temsili, İstanbul duvarları afişlerle donatılarak kutlanmıştı.

Şehir Tiyatroları'nın başında bulunan Muhsin Ertuğrul Bey, işine yüksek düzeyde egemen olan, saygıdeğer bir sanatçıydı. Bütün sanat türlerini kemiren hafifliği yok ederek, özellikle tiyatro sanatı için şart olan disiplini kurmuştu. Pek sınırlı olanaklarla, en saygıdeğer düzeyde sanat tiyatrosunun yapılabilmesi, başta Muhsin Ertuğrul Bey ve zamanın kadrosundaki özverili sanatçıların başarısı olmuştur.

Tiyatroların ekim başında Shakespeare oyunuyla başlaması gelenek olmuştu. Bir defasında, Kral Lear rolünü bizzat üstlenen Muhsin Ertuğrul Bey'in oyun kadrosunu izlemiş birisi olmanın gururunu, hâlâ onurla taşıyorum. Kimsenin bu gururdan bir şey anlamaması, bana vız geliyor.

Unutmak Olmaz!

Gazeteciler arasında, ilginç çok kişi vardır ama, ilginçler arasından da daha ilginç birisini seçmek gerekirse, akla gelecek olanlar arasında Turhan Aytul, elbet bulunur.

Evet, Turhan Aytul, gazete yöneticiliğinde kendini göstermiş, yönettiği bazı gazetelerde tiraj zıplamaları yaratabilmiş, bir genel yayın yönetmeniydi. Bu zıplamalar bazı gazetelerde kalıcı olabilmiş, diğer bazılarında ise, yine yavaşça geriye dönüşlerle sonuçlanmıştı. Onun şırıngaları, şok tedavisi gibiydi. Bazı hastalardaki etkisi, geçici oluyordu.

Şimdi birlikte yaşadığımız bir sahneyi anlatacağım, yıllar önce demek yetmez, sayı da vermek gerekir. Sanırım 20 yıl kadar önceydi.

Bir sıkıntılı akşamımda, hiç alışmadığım gibi yalnız olarak, akşam yemeğine gittim. Boğaziçi kıyısındaki bir restoranda oturup, yemek ısmarladım ama, içki istemedim. Bilirdim ki içki, hele yalnız ve sıkıntılı iken, büsbütün karamsar yapardı.

Biraz sonra Turhan Aytul, ortaya çıkıverdi. Yanıma geldi, içtenlikle selamlaştık. Yanında birisi daha vardı. İkimiz de birlikte oturalım istedik. Biz yerleştik, sofraya düzenlendi. İçkili muhabbet başladı.

Önce müşterek dostların sözünü ettik. Kimini övdük, kimine takıldık. Masamızdaki üçüncü kişi, uzun süre söze karışmadı. Ancak yarım saat kadar sonra, ikimizi de susturup bana sert sert baktı ve dedi ki:

“Abi, sen beni tanımadın!”

İrkildim... Yüzüne dikkatle baktım ama, beynimde hiçbir resim kımıldamadı. Böyle hallerde, unutkanlığı kabullenmeye eğilimim vardır. Neme lazım, kalp kırmak istemem. "Affedin, ben yaşlandım. Herhalde ondan unutmuşumdur" dedim.

Turhan'la başka konulara geçtik. Ama beş on dakika sonra üçüncü adam, yine elimi tutup:

"Abi, sen beni tanımadın!" dedi.

Yine özür dileyerek, teskin edici birkaç söz söyledim. Şerefine kadeh kaldırıp, sırtını sıvazladım. Sonra yine Turhan'la konuşmaya başladık. Ancak, çilem bitmemişti. Adam yine sözümüzü kesip, sesini de yükselterek:

"Oldu mu ama bu yaptığın?.. Sen beni tanımadın?" dedi.

Yine kendimi tuttum. Evet, karmaşık bir yaşam sürmüştüm. Binlerce on binlerce kişiyle tanışmıştım. Belki de bu zatın, müstesna bir yeri vardı da, kendisini tanımamış olmam, benim bellek zayıflığımdan doğuyordu. Öyleyse yine de hatırlamam için fırsat vermesini dilemeliydim.

İnce ince sordum: "Şimdi lütfen bana yardım ediniz. Nasıl ve nerede tanışmıştık?.." O ise, yine yüksek sesle açıkladı:

"20 yıl önce sen İstanbul Mimarlar Odası başkanıyken, ben Hafriyatçılar Derneği başkanı değil miydim?.."

Gerisini hatırlamıyorum.

Bir arşı Sohbeti

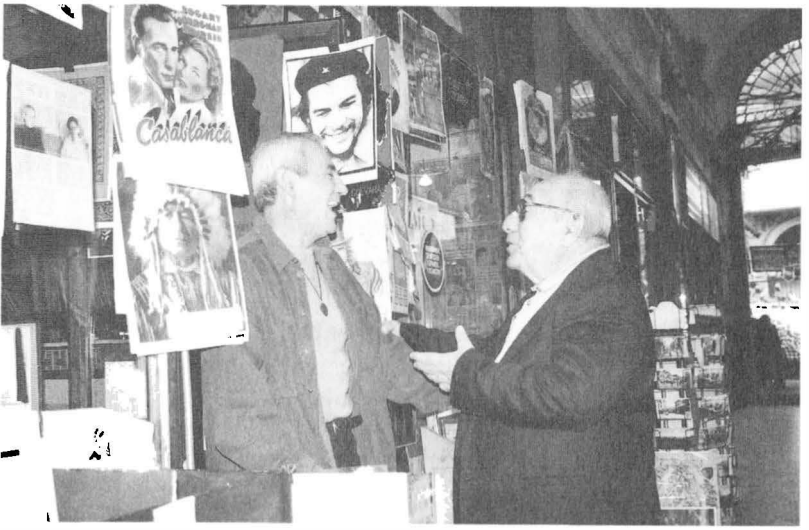
Geçen gün, Ergun Hiçyılmaz dostumu ziyaret ettim. Gazeteci-yazar olduğu bilinen değerli arkadaşımin, Galatasaray’da-ki Avrupa Pasajı’nda, kadim kıymetli Aynalı Pasaj’da sevimli bir dkknı da var. Basılı sanat eseri, eski gravür, resim ve kitaplar satılıyor.

Sevgili Ergun bana çok itibarlı bir yer gösterdi ama, kabul etmedim. Karşıısına geçip oturdum. “Sen, yüzünü görmek istediğim insanlardansın, arkamı dneceklerimden değil” dedim.

“İşlerin nasıl gittiğini” sordum. O ise: “İş kendisi gitmiyor. Ben onu sürükleyip götürüyorum” dedi. Gerçekten zor bir işi yapıyor. Basılı “antika” satıyor. Yeni retimi olmayan bir iş... Ergun 40 yıldır biriktirmeye uğraşıyor. Ancak, yeni teknolojiler, kendisine yardımcı olabilmış. Hâlâ sakladığı binlerce cam negatif var ki, artık tarih olmuş. Ben ona: “Aman Ergun! Sen lütfen kendini iyi sakla!” diyorum.

Ergun hâlâ, çok eski tip bir daktilo makinasıyla yazıyor. Hani şakırtısı, uçak sesini bastıran cinsten... Ben takılınca, açıklıyor: “Sen ne diyorsun?.. Ben onunla yazarken, beste yaptığımı, piyano aldığımı sanıyorum.”

Duvarda asılı nişanları soruyorum: “Bunlar Mecit nişanı mı?” Anlatıyor: “Hayır, benim 40 yıldır gazeteci olarak aldığım nişanlar... Mecit nişanı olsaydı, çok işe yarardı... Oysa bunlar!..” Susuyor.

Dostum Ergun Hiçyılmaz kendü işletmesinde bütün basılı antikaları satarken Casablanca filmi afişini de sarsaklamamış.

Ergun sözü, Boğaziçi yalılarına kaydırıyor: “Eskiden yalılar boştu. Rutubet olduğu için, kimse oturmazdı. Şimdi yeni zenginlerin, modası oldu.” Ben de ona anlatıyorum:

“Bir yeni zengin, yeni yaptırdığı ve taşındığı konağını konuklarına gezdirirken, şömine üstündeki fesli ve madalyalı bir paşa resmini gösterip: ‘Bu paşa da, dedem!’ diyor. Gezen konuklardan biri ise: ‘Bildim... Müzayedede yüz milyon fazla verseydim, benim dedem olacaktı,’ diyor”.

Ergun bir saptama yapıyor: “Yalılardan artık, duman çıkmıyor. İçerde, odun kömür yakmasını bilen yok... Doğalgaz gelmiş... Denize olta atmıyorlar. Böyle yalı mı olur?..”

Hilal Fanfarı

Kundura tamircisi Takfor Usta, Samatya Ermenileri içindeki ilginç insanlardan birisiydi.

Zanaat olarak, işini bilir ve iyi yapardı. Çevresiyle ilişkisi, dostçaydı. Dükkânına gelip de selamünaleyküm diyene, aleyküm selam diye karşılık verirdi. Aynı yıllarda Samatya'da yaşamıştık ama, ben sonradan ayrılmıştım, o ise hep Samatya'da yaşamıştı.

Samatyamızda, Ermenilerin kurduğu bir Hilal Fanfarı vardı. Fanfar diye, nefesli sazlar orkestrasına denirdi. Takfor Usta gençliğinde, bu orkestranın üyelerindendi.

On yıl kadar önce, İstanbul semtleriyle ilgili bir televizyon dizisi düzenliyordum. Semtleri dolaşıp, yerinde çekimler, ilginç insanlarla konuşmalar yapıyordum. Elbet eski mahallemin Takfor Ustasını, atlayamazdım.

Günün birinde çekim ekibimizle birlikte, Takfor Usta'nın dükkânına gittik. Söyleşiye başladık. Samatya'nın eski günleri ve insanlarını anıyorduk. Ayı Akif, Balıkçı Geznik ve papazın güzel kızlarını anımsadık. İkimiz de balık meraklısıydık. At kuyruğu kılından nasıl olta ördüğümüzü, hangi balığın hangi yemle tutulması gerektiğini konuştuk.

Sohbetin sonu yaklaşırken ben, hazırladığım hain planı uyguladım. Yanımda getirip de bir anda çıkardığım bir nefesli sazı, Takfor'un ağzına dayayarak: "Çaaal" diye bağırdım.

O: "Deli misin be? 20 senedir çalmadım... Olmaz!" dediyse

de vazgeçmedim. Komşular da zaten televizyon çekimi görüp, toplaşmışlardı. Hep birden: "Çaal!" diye tutturduk.

Takfor tereddüt etmekten vazgeçip, boruyu ağzına götürdü. Denemeye başladı. Heyecanlıydı. Yüzü iyice kızarmış, ter içinde kalmıştı. Kendisini zorluyor ama, istediği sesleri çıkaramıyordu. Hepimiz sabırla bekliyorduk. O da sabredip, sazdan istediği sesleri çıkarmaya uğraşıyordu.

Aradan epeyce zaman geçti. Sonunda Takfor boruyu uzattı:

"Al şunu be!.. Do notasını çıkaramoorum. Eğer do notasını çıkarsaydım, gerisi gelirdi" dedi.

Biz bütün dinleyiciler, Takfor'un tek notası eksik müziğini candan alkışladık.

Bebek Üzerine

Bebek kıyılarında 40'lı, 50'li, 60'lı yılların, restoran-meyhaneleri vardı. O restoran-meyhanelere, biz gidebildik. Küçük Bebek'te kıyıda bir Rum lokantası vardı, o Rum lokantasına çok dadanmıştık. Hatta öyle nazımız geçerci ki, garson çağırdığımızda hemen gelmezse, masayı denize boşaltırdık.

Orada hınzır bir adam vardı, adı Niko'ydu, çok iyi hizmet ederdi. Eski İstanbul Rumlarından, sıfır numara bir adamdı. Bizim aksiliklerimize tahammül eder, intikamını hesapta alırdı. Fakat iyi de meyhaneciydiler, iyi meze yaparlardı. Oraya biz o yıllarda, iyice dadandık. Daha sonra o restoran, başka birisinin eline geçti. Ondan sonra da uzun yıllar, oraya gittik. Tepem attığında bir daha hiç gitmediğim için buraya da, 1990'lı yılların başından beri, artık adımlımı atmaz oldum.

Bebek bahçesinde çok güzel kadim ağaçlar vardır. O ağaçların bir tanesinin kovuğu taş duvarla kapatılmıştır ki, içine adam girmesin, giremesin. Park güzel bir yer olarak duruyor. Eskiden Bebek-Eminönü tramvayı vardı. Bebek-Eminönü tramvayı, İstanbul'un öbür tramvaylarına benzemezdi. Çünkü birinci mevkii olan o kırmızı çekici tramvayın arkasında, bir vagon değil iki vagon olurdu. Çünkü düz yoldu. Eminönü-Bebek yolunda yokuş çıkmak zorunluğu olmadığı için, bir çekici iki vagonu da çekebiliyordu.

Eski yıllarda Bebek'in gidiş-gelişi sadece tramvayla, bir de vapurla idi. Şirket-i Hayriye Boğaziçi'ni yukarıdan aşağı çok güzel ve zevkli bağlardı.

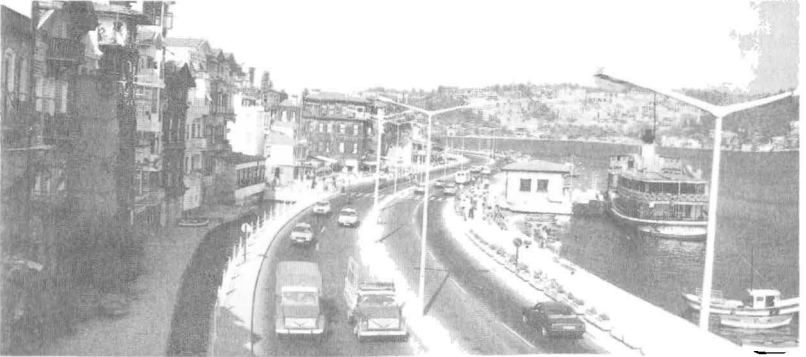
Daha sonraki yıllarda 1960'ların sonuna doğru yanılmıyorsa, Bebek Otel ve Bebek Otel'in barı açıldı. Bebek Otel

barının altında bir arkadaşımın kardeşi restoranı işletirdi, o restoranın döşemesi deniz seviyesi ile birdi. Deniz yükselince sular basardı içerisini ama, orası da çok gittiğimiz yerlerden birisi oldu.

Daha sonra üstündeki bar, pek sevildi. Tabii öğleden sonra güneşini almaz Boğaz'ın Rumeli tarafı, onun için önemlidir, sa-

Ne denli doğaya saygılı, insanları rahatlatan ve trafik canavarını Boğaziçi'ne sokmayan bir kıyı biçimi.

Yayaların serbestçe yürüdüğü ve balık tuttuğu kıyı yollarını daraltmak utanç verici bir ilkelik oldu. Yukarı resimdeki görüntü bu hale getirildi.

bah güneşi alır akşam güneşi almaz. Sabah güneşi makbuldür, akşam güneşi kızıştırır.

Bir başka parlak tarafı daha vardır Bebek'in ve bütün bu Rumeli sahillerinin, mehtap çıktığı zaman karşıdan çıkar. Oysa Anadolu kıyısında mehtap, Boğaz'a bakanların ensesinden çıkar, görmezler. Bu farklar önemlidir, Anadolu yakasının trafiği az diye, vaktiyle pek severlerdi. Ama bu güneş farkının ortadan kalkacağını düşünmek, mümkün değil. Ve mehtap farkının da elbet.

Bir akşam vakti dostlarla Bebek'te oturan bir arkadaşımızın evinde yemek yiyorduk. Yakın dostlar, on kişi kadar vardık. Hulki Alisbah o gün, biraz geç geldi. Neden geç geldiğini de, kısaca şöyle özetledi: "Ben mezarımızı yaptırmıştım. Edirnekapı'ya gittim mezarın kabulünü yaptım, onun için geciktim, kusura bakmayın" dedi. Mezarını kendisi ve karısı için yaptırmış da, mezarı yapan adama: "Araya bir delik aç da arada karımın elini tutayım" demiş. Adam "olmaz" diye feryat etmiş.

Hulki Abi Edirnekapı Şehitliği'nde, yönetim kurulu üyesi imiş, hayır işi olarak. O anlattıktan sonra hazır bulunanlardan bir başkası "ben de mezarımı yaptırdım İzmir'de, memleketimdir" dedi. Bir başkası anlattı, "ben Erzurum'da yaptırdım" dedi, herkes bir şey söyledi. Birisi de: "beni kıskanacaksınız ama benim Aşiyân Mezarlığı'nda yerim var" dedi.

Vaay dedik hep birden... Hulki Alisbah Abimiz: "benim orada da yerim var" demesin mi? Kahkahayı bastık, ben sordum "Hulki Abicim, niye iki tane oluyor senin mezarın, yazlığa mı çıkacaksın?" dedim. Gülüştük ettik, sonra kendisi ile anlaştık. İkimiz de birbirimizi, daha yaşarken mezarında ziyaret edelim diye.

Amacımız, uzun yıllar yatacağımız yere alışmaktı. Buna da gülüştük. Aradan, beş on gün geçti. Bir yemekte Hulki Abi ile, yine karşılıklı oturduk. "Nasılsın, iyi misin?" dedi. "Kötüyüm Abi, çok acele mezar yeri arıyorum" dedim. "Acelen ne senin?" dedi. "Abicim iade-i ziyarete gelirsen, mahcup olurum" dedim.

Yabancılık

Dedik ya! Şiir gibi sokak olmaz. Olsa olsa, şiirselliği olan sokaklar bulunur. O sokakları aramalıyız. Ya da bırakalım, şiirselliği olan simgesel sokakları da şairler arasın... Örneğin Herman Hesse, böyle bir sokak arıyor:

*Öfkeli, anlayışsız
Ayrıldık çocuklar gibi,
Aptalca bir utanç yüzünden
Bıraktık birbirimizi.
Üstünden yıllar geçti
Bekleyiş ve pişmanlık içinde,
Gençlik bahçelerimize
Giden bir sokak yok şimdi.*

Herman Hesse, aradığı sokağı bulamıyor. Öte yandan Dagmar Nick, sokağı bulmuş ama, içinde yaşayıp da ne olduğunu anlamayanları anlatıyor:

...
*Çoktan bırakılmış tanıdıklar gecemizde
Yürürüz bu dar çevrenin ortasından.
Soluk yüzleri düşlerimizde ağaran
Onlar, ki kuytu sokaklar gibidir çok zaman.
Bilmeyiz sırlarını o kadar geçeriz de.*

İçinde bulunduğu mekândan kopuk yaşayanların, oturduğu sokağa, mahalleye ömür boyu ısınamayanların, yabancı kаланların zorluğu, dev kentlerde büsbütün dramlaşıyor. Bunu da W. Borchert, dile getiriyor:

*Tanrıça Büyükkent tükürdü attı bizi
bu ıssız taş denizine.
Bıraktı yüziüstü, biz ki
soluğunu çekmiştik içimize.*

Meyhanede Seminer

Tosun'la Kaptan, derin düşüncelere dalmış gözüküyorlardı. Aralarında fısıldaşırlarken, birisi konuştuğunda öteki kafa sallıyor, sonra rolleri trampa ediyorlardı. Bir süre sonra, ikisi de elini masaya vurup, vardıkları sonucu sunmaya başladılar. Kaptan Doktor'a dik dik bakarak, konuştu:

"Abi sakın darılma! Bu sizin tıp var ya! Çoğu palavra... Yok kalp değiştiriyorsunuz, yok iltihaplı hastalıklar yok edilmiş... En ciddi araştırmayı yapmıyorsunuz ki... Sorun çok basit... Ben bir kitapta okudum. Uzaydaki başka bir gezegende, harika bir yol bulmuşlar. Alkolün vücutta yaptığı zararları, yüzde yüz ön-lüyorlarmış..."

Masanın bütün demcileri, dikkat kesildi. Murat Bey, gülümseyerek sordu:

"Acayip!.. Yani koca evrende dünyamızla ilişki kuran başka canlılar oldu da bunlar, ozon deliklerinin dünyayı tehdit ettiği ölümcül tehlikeleri falan bir yana bıraktılar, insanlığı tehdit eden nüfus yığılmalarını falan bir kenara attılar, sarhoşlara çare buluyorlar, öyle mi?"

Tosun, söze girdi: "Abi bunu, kitap yazıyor kitap... Kafadan atmıyoruz... Belki başka ciddi şeyler de yazıyordur ama, biz burasını okuduk. Aklımız yattı." Kitabın ne yazdığı sorulunca da, Kaptan'la Tosun anlattılar:

"Ağızdan alınan alkol kafada hoş bir keyif yaratıyor ya! İşte onu, vücuttan geçmeden, ışınlama yoluyla, direkt olarak beyinde yaratıyorlar."

"Yani alkol önce vücutta dolaşıp da, bütün vücudu etkilemeyecek, mide, karaciğer sapasağlam kalacak..."

"Keyif olmuş bir sarhoş, kaldırımaları titreterek, evine dönebilecek..."

"Sirozmuş falanmış, öyle hastalıklar kalkacak..."

Doktor dayanamayıp, söze karıştı: "Ufo palavralarına inanan safdiller, şimdi buna da inanacaklar. İnsan gibi içmeyi öğrenemeyenler için, yeni bahane çıktı... Ne kitabı be? Önce, dünyamızın geçerli şartlarına göre, nasıl içileceği öğrenilmeli!"

Tosun'la Kaptan, Murat Bey'e asıldılar: "Abi önce sen, 'nasıl içilmeli?' diye bir seminer açsana!"

"Delirdiniz mi be? Bir o eksikti? Ama siz uzaylı akıllarını falan bir yana bırakın da, beni dinleyin! Önce rakı ve suyu iyice soğutun da, içine buz atmayın! Sonra da bir yudumu, ikiye bölün! İlk yarım yudumdan sonra dişleriniz arasından hava çekin ki, akciğer de nasibini alsın!"

"Olur Abi! Not alalım" dedi Tosun ama, Murat Bey engelledi: "Ne yani? Nota bakarak mı içeceksin? Ezberle bunları!" dedi, sonra sürdürdü:

"İkinci yarım yudum da ağızda evrilip çevrildikten sonra, yavaşça yutulur. Yuttuktan sonra da hemen, olduğun yerde salanacaksın! İçki gırtlakla mide arasında, yavaşça ve helezoni bir yoldan insin diye... Çünkü en çok keyif verdiği an, gırtlakla mide arasında indiği sıradadır."

Gençler: "Sahi be Abi!.. Doğru... Bunu başka bilen var mı?"

"Var!.. Bektaşinin biri bir zürafa görüyor da: 'Vay anam! Ne içer bu be?..' diyor."

Boğaziçi'nde Katlı Köprü

İstanbul Boğazı'ndaki ilk köprüyü, Pers İmparatoru Darius'un, Atina'yı zapta gittiği zaman ordusunu geçirmek için yaptırdığını tarihler yazar. Hatta fikir babasının Mimar Mandrocles olduğu, askerleri geçerken Darius'un Boğaziçi tepelerinde kurdurduğu çadırdan seyrettiği anlatılır.

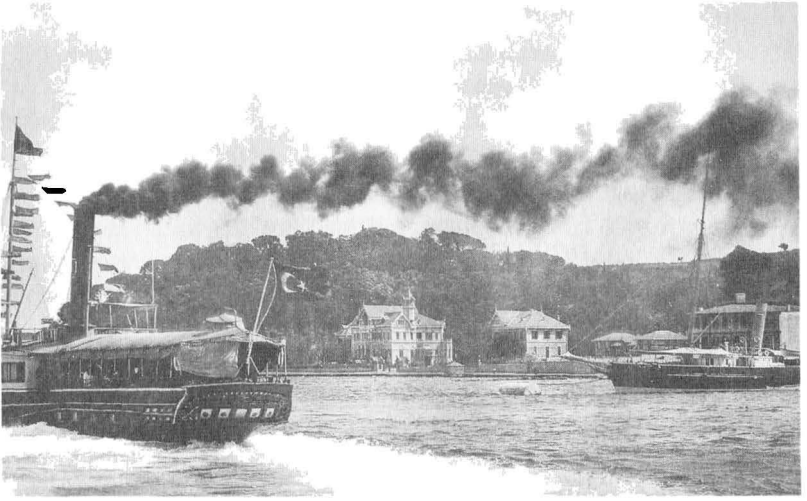
Gerçek olsa da olmasa da bu köprü, bugün bildiğimiz anlamda bir yapı olamaz. Yapılan iş, yan yana tekneler bağlayarak üzerlerine örneğin ahşaptan, bir geçiş yolu düzenlemesi olmalıdır.

Daha sonraki bir masal ise, II. Abdülhamit zamanında bir demiryolu köprüsü geçirme projesidir. Boğaziçi'nin "içine" öyle yabani boyutlarda ayaklar çıkılacak ki, her birinin tepesine, dört minareli bir cami yapılabilsin. Kısa açıklıklı çelik köprülerse, bu ayakları birbirine bağlayarak demiryolu geçişi sağlasın... Sonuç: Kızıl Sultan'ın bile, bu projeyi uyutması oluyor.

Uzun yıllar süren köprü masalı anlatımlarından sonra, ilk gerçek Boğaziçi Köprüsü'nün, 1973 yılında gerçekleştiğini biliyoruz.

Yapılmışken iki katlı olarak başarılmış bir köprüyü ben, San Francisco'da görmüştüm. Altta beş şerit gidiş, üstte beş şerit geliş için kullanılıyordu. Bu izlenim, benim daha önce aklıma gelen bir düşüncüyü tazelemiş, ben de ikinci köprü'nün iki katlı yapılması düşüncesini gazete yazılarımda açıklamıştım.

Kimse tınmamıştı.

Boğaziçi'nin doğaya uygun binaları ile birlikte korularının ve resim gibi gemilerinin yok edilmesi resmidir.

Önerim, yapılacak bir alt katın trafik geçişi için kullanılması değildi. Ben bu katın, İstanbullular için bir eğlence ve kültür katı olarak gerçekleşmesini öneriyordum.

Gerçekten de İstanbul Boğazı gibi bir doğa şaheserinin ortasında ve üstünde, dünyada görülmemiş bir kültür ve eğlence katı oluşacaktı. İstanbulluların yaz sıcağında bile Boğaziçi sularının 23-24 derece serinliğini yaşayacakları, bir yapay cennet kurulmuş olacaktı. Bütün Boğaziçi ve İstanbul'u kuzeyden güneye derinlemesine, seyir fırsatı ele geçecekti.

Ekstra kat olarak yaklaşık 40 metre eninde, 1500 metre boyunda ve 60 bin metrekare alan elde edilecekti. Düşünce bundan ibaret değildi. Her iki köprü ayağına, her biri yaklaşık $50 \times 20 = 1.000$ metrekare, 25'erden 50 kat yapılabilirdi. Toplam 110 bin metrekare, alan ele geçecekti. Köprünün finansmanına yardım etmesinin dışında, İstanbul şehrinin, dünyada emsalsiz bir cazibe merkezi oluşacaktı.

Belki de böylece karayollarının, şehrin üstüne çöken parçalayıcı bölücü etkilerinin kefareti, bir derece ödenmiş olacaktı.

İstanbul, yaşamın kaynaşacağı, insanların biraz daha huzurlu ve mutlu olacağı, görkemli bir olanağa kavuşacaktı. İstanbul dünya şehirleri içinde benzeri olmayan, hayranlık verici bir simgeye sahip olacaktı.

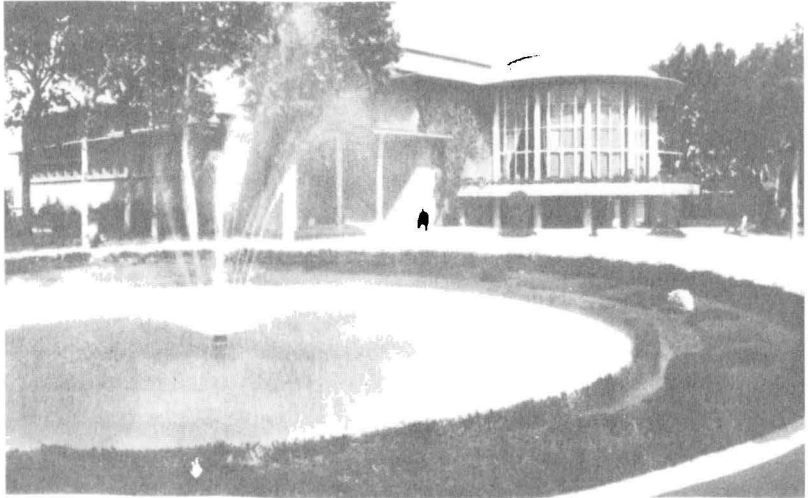
55 yıl önemli yapılar planlamış, özel konstrüksiyonlarda çözümler üretmiş bir mimar olarak bu düşüncenin, gerçekçi olduğunu, hiçbir tereddütüm olmadan biliyorum.

Bu satırları yazmanın, hiçbir yararı olmadığını da biliyorum. Amacım, biraz yüreğimi ferahlatmaktan ibaret.

Taksim Gazinosu'nda

1930'ların sonunda yapılmış, 40'larda çalışmaya başlayan bir Taksim Belediye Gazinosu vardı. Şimdi Taksim Gezisi'nin Harbiye yönünde yer alan, battal boyllu otel binasının yerindeydi. Oteli yapmak için yıkmışlardı.

O yıllarda şimdiki büyük otellerin hiçbiri yok... Perapalas, Tokatlıyan ve Tarabya otellerinin de, büyük salonları zaten yok... Bu gazino öğrenci çaylarından basın balolarına kadar, her büyük toplantıya kucak açıyor. Alt katında bir de gece kulübü

Taksim Belediye Gazinosu 1930'lardan başlayarak İstanbul'ı bütün büyük fakülte çaylarını, sosyete düşümlerini ve basın balolarının toplayan tek önemli salondı.

çalışırdı. Velhasıl bu Taksim Gazinosu, koca kentin tek ciddi toplantı salonu olurdu.

1950'li yıllarda ben bile, orada iki önemli gece düzenlemiştim. Birisi Güzel Sanatlar Akademisi'nin geleneksel 3 Mart balosu, öteki de bir Mimarlar Birliği gecesi idi. Hatta gazino müdürü Holivut Cihat (lakabı öyleydi) Bey'in hayali, hâlâ aklımda.

Çok kez gittiğim bu gazinodan çok anım var ama, henüz unutamadığım biri, dansöz Pamela'dır.

Pamela güzel vücutlu genç bir hanımdı. Sahneye, oldukça cömert açılmış giysilerle çıkardı. İlginç bir yanı, önünde arkasında ikişer püskül asılı olmasıydı. Öndeki iki püskül meme uçlarına, arkadaki iki püskül ise, poposunun iki kanadına bağlıydı.

Pamela önce müziğe uyarak, göğsündeki iki püskülü çevirmeye başladılar. Kendisi dururdu memelerini oynatırdı. Önce sağa, sonra sola doğru... Bitmedi, önce sağdakini sola, soldakini sağa döndürerek. Sonra da durduğu yerde, poposundaki püskülleri önce sağa sonra sola döndürür, sonra da memeleri gibi, sağdakini sola, soldakini sağa döndürürdü.

Müzik ritimlerine uyarak yapılan gösterinin sonu, göğüs ve popodaki dört püskülü birden, önce sağa sonra sola, sonra da dört püskülü birden içeri ve dışarı doğru pervane gibi döndürerek, biterdi. Paris gazinolarından, Broadway ve Las Vegas'a kadar, bir daha böylesini görmedim.

O yıllarda kıtalararası yolculuklarda transatlantik denen dev gemilerin modası geçmiş, Amerika-Avrupa arasında, pervaneli dört motorlu uçak seferleri başlamıştı. Bu yüzden dansözümüze: "Dört Motorlu Pamela" adı layık görülmüştü. Pervaneli uçaklar da yerini tepkili uçaklara bırakınca, Pamela nasıl bir numara yapardı, bilmem.

Türk Hamamı

Hamam, Roma İmparatorluğu'ndan sonra, Bizans'ın da önem verilen yapı türlerinden biri idi. Bizans dönemi İstanbul'daki pek çok sayıda hamamdan, şimdi eser kalmamış ama, bazı Osmanlı dönemi hamamlarının da, önceki Bizans dönemi hamamlarını değiştirerek ya da temelleri üzerine yapıldığı bildiriliyor. Küçük Ayasofya Camisi yakınındaki Çardaklı Hamam örnek gösteriliyor.

Klasikleşmiş hamam planında, önce soyunma hacmine, sonra bir ara bölüme, sonra da sıcaklık denilen, asıl yıkanma mekânına girilir.

Sıcaklık, ortasında yürüme kotundan yükseltilmiş "göbek taşı" denen yerin tam üstünde, kubbeli olur. Bu kubbeye ışık sağlayan camlı delikler vardır. Ortadaki göbek taşının dört yanında, kurnaların bulunduğu dört eyvan girintisi, diyagonal dört yanında ise, halvet hücreleri yer alır. Mermer kurnalara, musluklardan sıcak-soğuk su akar, su hamam taşıyla dökünür. Yıkanmanın nasıl olduğunu, bu sayfaların bir yabancı konuyu anlatacak.

İstanbul hamamları genellikle, yarısı kadınlara yarısı erkeklere hizmet veren, çifte hamamlar olarak yapılmıştır... İki bölümün kapılarının, ayrı cadde veya sokağa açılmasına özel önem verilerek... İki bölümün tek kütlede birleştirilmesi, bütün hamamın daha iyi ısınmasını da sağlamakta.

İstanbul hamamlarından unutamadığım, Samatya'da eski tramvayın Ağahamamı durağında bulunan, yapıdır. Önceleri

küçük çocuk olarak kadınlar tarafına götürülürken, daha sonraları natır kadın artık: “ne hacet, babanı da getir!” deyince, babamla birlikte erkekler tarafına terfi (!) etmişim.

Hamamı, ilkokuldan sınıf arkadaşım Hakkı’nın babası işletirdi. Babalarımız da ahabap olduğundan, itibar görürdük.

Arkadaşım Hakkı’nın, hamamcı babası tarafından koparılan mesleki feryatları unutmuyorum... Babama diyordu ki: “Hamamcılık ölüyor!.. Artık her eve bir banyo hücresi yapılıyor... Kepazelik!.. İnsan o hücrede hiç temiz yıkanabilir mi? Hamam sıcaklığı olmadan, kirleri bile kabarmaz... Züppeler!.. Her eve bir banyo hücresi yapıyorlar!”

Yıllar geçince Hakkı’nın babasının korkuları büsbütün gerçekleşti. İstanbul’daki semt hamamlarının, neredeyse hepsi kapandı. Şimdi artık sadece, turistik hamamlar açık kalabildi. Oysa dünyaya ün salmış işlerimizden birisi, “Türk Hamamı” idi. Yüzyıllar öncesinde yapılmış bu ün, belki de artık yavaş yavaş unutulmakta.

Evvvelsi yüzyılda, yani 19. yüzyıl sonlarında Avrupa gezileri sırasında İstanbul’a da gelmiş olan, dünyaca ünlü Amerikalı yazar Mark Twain’in, gezi anıları kitabında “Türk Hamamı” başlıklı bir yazısı yayımlandı. Mark Twain önce, Türk Hamamı’nı şöyle düşlemekte:

“Bir doğu gezisi sihirli anlatımlarını düşündükçe, başım döner zıvanadan çıkardım. Yaz demez kış demez, Türk Hamamı’nın mucizelerini düşler, yaz demez kış demez, kendime bu zevki tattırma sözü verirdim.”

Mark Twain daha sonra uzun uzun, mermer banyolara nasıl gömüleceğini, güzel kokulu bitkileri koklamaktayken, dumanlar arasından çıkacak hadım hamam uşaklarının kendisini nasıl yıkayacaklarını düşlemekte.

Ancak Mark Twain Usta, hayal kurmaya doymuyor. Daha sonra yumuşacık havlulara sarılarak kuştüyü yataklara taşınaçağını, kara derili uşakların kendisini yelpazeleyeceğini, güzel kokulu Türk kahvesi içerken tütün dumanı emeceğini, fısıkiyeli havuzların su sesleriyle uykuya dalacağını hayal edip, şiddetle umutlanıyor.

Bu umutlarla Türk Hamamı’na giden Mark Twain, önce sa-

manlık gibi bir yere girdiğini, yerlerde umduğu şark halıları yerine kirli hasırlardan yürüdüğünü anlatıp, şöyle sürdürüyor:

“Hücrelerin birine girip, soyundum. Pasaklı bir oğlan, popoma alaca bir masa örtüsü sardı (peştamal), sırtıma beyaz bir çaput (havlu) astı. Bir çift, odundan terlik (nalın) verdiler. Bunlar, deri bantlar geçirilmiş kalas parçalarıydı.”

“Yeterince ateş basınca, daha sıcak ve mermer kaplı bir odaya götürdüler. Yerler ıslak ve kaygandı. Beni ortadaki yükseğe bir platforma (göbektaşı) yatırdılar. Tellak denen adam, kaynar su dolu bir yalakla yanıma geldi. Sağ eline kaba bir eldiven giydi ve derimi ovuşturmaya başladı. Kötü kokular çıkarıyordum. Ovaladıkça, daha kötü koktum.”

Keselenmek, üstadı iyice şaşırtıyor, sonuçlar çıkarıyor:

“Vücut ölçümün küçüldüğünü hissediyordum. Eldiveni basarak sürttükçe, vücudumdan makarnaya benzer ince sosisler çıkıyordu. Bunlar kir olamazdı. Çünkü beyazdı. Daha sonra bir kap, biraz sabun ve at kuyruğuna benzer bir şeyle geldi. O kadar çok köpük üretti ki, beni baştan aşağı köpüğe gömdü.”

Üstadı sonunda, yıkayıp kuruluyorlar. Havlulara sarıp bir sedire yatırıyorlar. Son umut, Türk usulü bir tütün keyfi... “Ucuna hortum bağlı şişman bir şişe” dediği nargile marpucunu ağzına alıp, derin bir nefes çekiyor. İzlenimleri şöyle:

“Bulut büyüklüğünde bir miktar duman ciğerlerime, mide-me bağırsaklarıma ve tüm vücut yapımın son noktalarına kadar, içime girdi. Tek ve dehşetli bir öksürükle patladım... Vezüv yanardağı gibi... Sonraki beş dakika, bütün deliklerinden alev çıkan bir ahşap ev gibi yandım.”

Sokak Üzerine

Ben şehirlerdeki bütün ortak yaşam mekânlarını seve-
rim... İster sokak, ister cadde, meydan ya da park olsun.

Bizim dilimizin zoraki kibarları, sokak sözcüğünü kü-
çümseme niyetiyle kullanırlar. Örneğin, sokak kedisi, sokak
köpeği gibi... O zavallılar sanki, keyiflerinden mi sokakta
yaşıyorlar? Ya sokak kızları?.. Kurtarsalar ya! Bir şiir oku-
muştum:

...

*Daracık bir sokağa
assalar beni
teneke, kırmızı bir fener
bir meyhane önünde
dalgım düşüncelerle
tempo tutup şarkılara
sallansam*

On yıl önce W. Borchet'in bu şiirini okumuştum da, 60
yıl önce sallanan, asılmış bir adam gördüğümü anımsamış-
tım. Tramvayla Sultanahmet'ten geçerken... Hiç gözümün
önünden gitmemişti ki... O da rüzgârda sallanıyordu.

Zaten Cahit Sıtkı Tarancı'ya göre de, sonumuz yine so-
kakta... Üstelik, herkes için gerçek:

...

*İşte!
Olup olacağımız bu cenaze;
Geçiyor caddeden vakûr ve sâde,
Dalgalar misâli omuzlar üzerinde.*

Kahve Dokunuyor!

"Şerefe!" diyerek ilk yudumu aldıklarından beri, saatlar geçmişti. Gevşemişlerdi. Artık politikacılara bile küfür etmek, içlerinden gelmiyordu. Ama aralarında zıtlasma keyfi ve alışkanlığından vazgeçmezlerdi. Tosun, sofraya yıllardan beri katılmayan bir arkadaşlarını andı. Sonra da sordu:

"Yahu, Kirpi Ziya ne oldu? Anladık demlenme yasağı yedi ama, büsbütün ortadan çekildi. Adresini bilen var mı?"

Kaptan: "Var?"

"Yaşa! Hemen söyle! Aklıma takılan bir şey var, arayıp soracağım. Hiç olmazsa, telefon ederim."

"Telefonu yok!"

"Öyleyse gider bulurum. Sen adresi ver!"

"Gidersin ama, bulamazsın."

Tosun meraklandı:

"Nasıl şey o? Gitsem de niçin bulamam?"

Kaptan:

"Karacaahmet'te de, ondan"

Tosun öfkelen-di:

"Haadi be! Sanki şaka mı yaptın?" dedi, kendisini mandepsiye bastıran Kaptan'ı pusuya düşürmek için fırsat kollamaya başladı.

Murat Bey uyardı: "Dikkat edin Erol Bey'e! Genç adam o... Kendiniz kadar içirip de, yormayın!" Tosun yanıt verdi: "Yok Abi! Biz sadece neşelendiriyoruz... O kendisi yoruluyor."

"Laf altında kalmazsınız hınzırlar! Neşelendirmek için ne yapıyorsunuz ki?"

"Ruhunu pompalıyoruz Abi!"

Tosun, gezegenimiz dünyanın ömrü konusunda internetten aldığı bilgi notunu, Kaptan'a uzatarak önerdi: "Çok ilginç! Merak etmez misin torunlarının geleceğini?"

Kaptan şöyle bir göz atıp, geri verdi:

"Ne yapıcım lan ben bunu?.. Ne önemi var şimdi? Popo-ma mı sokucam?"

Tosun hıncını aldı: "Haa! Demek ki sen, önemli şeyleri popo-na sokuyorsun!.."

Yanlarından birkaç kahkaha patladı. Murat Bey sert sert bakarak konuştu:

"Cıvıttınız! Tosun, sen fazla içtin... Rakıyı kes de, bir sade kahve iç!"

Tosun:

"Yok Abi, kahve içmem... Hassas bir bünyem var, kahve dokunuyor."

Beklenmedik Olay

Mühendis Nizami, çok eski dostlarımdan birisiydi.

Kendisi çok bilgili, mesleğinde olağanüstü titiz, bir inşaat mühendisiydi. Öylesine titizdi ki, onun hesap ve projelerinde bir yanlışlık olasılığı, akla gelemezdi. Üstelik en ünlü üniversitelerimizin birinde profesördü. Acımasız hocaydı. Proje olarak işbirliği yapmak için, zor adamdı. Anlaşmak için, sabır gerekiyordu. Değerdi, çünkü sabrın sonu “selamet” olurdu.

Ancak, en önemli yanını sona bıraktım. Övmek gibi olacak ama hakkıdır, kendisi Karadeniz kökenliydi.

40 yıl kadar önceydi. Arkadaşım Nizami’yle birlikte, önemli bir tesis projesini düzenleme görevini aldık. Süresi kıt olan işi zamanında bitirebilmek için, hızlı ve şiddetle çalışmaya başladık. Gündüzleri ayrı çalışıyor, geceleri bir araya gelip, işletme şartlarıyla inşaat sistemini bağdaştırmaya girişiyorduk.

Haftalar geçti. Eşlerimiz bu çalışma biçimine isyan ettiler. Onları yatıştırmak için, bir gece ikisini de yemeğe çıkardık. O zamanın en önemli müzikli restoranlarından birinde yer ayırttım. Pist kenarında ayrılmış masamızda, yerimizi aldık.

Güzel bir yemek oldu. Hatta yavaş tarafından, bir iki dansa da kalktık. Atraksiyon seyrettik. Saatlar ilerledi. Haftaların biriken yorgunluğu, Nizami’yle benim üstüme çökmeye başladı. Göz kapaklarımızı, zor kaldırmaya başladık.

Nizami dostum, düzgün yaşayan bir arkadaşımды. Evine iş dışında nedenlerle, geç kalmazdı. Ben ise, kalırdım. Sabıkala-

rım vardı. İşte bu sofrada eşim, kendini tutamadı ve bana: "Şimdi barda olsan, uyuklamazdın?" deyiverdi.

İşte o anda ben, kendimi kaybettim. Birden: "Kalkın! Şimdi bara gidiyoruz. Orada da uyuduğumu göreceksiniz!.." dedim. Saçmaydı ama, söz bir kere ağzımdan çıkmıştı.

Gideceğimiz yer, Tepebaşı Cumhuriyet Pavyonu'ydu. Şimdi yerinde yeller esiyor. Varyetesi vardı. Konsomatris kızlar çalıyordu. Ben önden yalnız, başka bir arabayla acele gittim. Merdivenleri hızla indim. Beni dostlukla karşılayan şef garsona: "Bırak şimdi! Beni tanıımıyorsunuz... Ailece geldik. Bir masa ayır!" dedim. Pist kenarındaki bir masayı boşaltıp, bize ayırdılar. Biraz sonra bizimkiler de başka bir arabayla geldi. Ayrılan masada yerimizi aldık.

Varyete arasında, garson geldi. Siparişlerimizi sordu. Hanımlar gazoz istedi. Ben de, bira dedim. Bu sırada o benim içki karşıtı Karadenizli dostum, garsonu azarlar gibi: "Bana viski getir!" demesin mi? Peşinden de eklemesin mi: "Viski diye konyak yutturmaya kalkışma ha!.." diye.

Garson da Nizami'ye ters ters: "Sen yalnız olsan yaparız ama..." dedikten sonra beni parmağıyla göstererek:

"Abim varken yapar mıyız hiç?.." demesin mi?

Hey Nizami hey!.. Bizim eve, 40 yıldır unutulmayan bir konu hediye etmişti. Nizami de Karadenizliydi... Garson da.

Lise Öğrencisiyken

Pertevniyal Lisesi'nde orta kısım dahil yıllarca aynı sınıflarda okuduğumuz can arkadaşlarımı, unutamam. Hele içlerinde üçü vardı ki, birlikte yaşadık. Birlikte ders çalışmanın ötesinde, haftada bir akşam Şehzadebaşı Milli Sinema'ya, arada bir Naşit'e birlikte giderdik. Son dersi "yararsız" bulduğumuz günlerde, Emine Hanım'ın bahçe duvarından birlikte atlar, sinemanın matinesine yetişirdik. 13 Tayyar, 170 Namık ve Atıf Zeki ile birlikte... Ben yaşlandım galiba? Atıf Zeki'nin numarasını unuttum.

1932 yılından başlayarak, orta kısım dahil yedi yıl öğrencisi olmakla övündüğüm Pertevniyal Lisesi o zaman, "kenar mahalle" Aksaray'daydı. Atatürk Bulvarı falan açılmamıştı. Okulumuzun önünde çiçekli güzel bir bahçe, onun da önünde toprak bir alan vardı. O toprak yoldan günde 20 otomobil, ya geçer, ya geçmezdi.

İlk yıllarda öğrenciler okula, bina önündeki güzel çiçekli bahçeden girerlerdi. Sonra katı disiplinci Müdür Bey, bizi ön bahçeden değil, arka sokaktaki berbat bir girişten sokmaya başladı. İşte bu küçümseme, bize ağır geldi. Okuldan daha çok kaçmaya, daha pervasız haşarılıklar yapmaya başladık.

Bayram geceleri Naşit temsillerine, 10-15 kişi erkence gider, ön sırada yer kapardık. Oyun devam ederken bile, sahnedeki aktörlere laf atıp, oyun sırasında yanıt aldığımız olurdu. Tuluatçı üstat Naşit'i, pek seviyorduk. Bunca yıl sonra aklımdan çıkmayan özelliği, Naşit Bey'in, üstat bir aktör oluşuydu. Temsil

başladıktan kısa bir süre sonra kulisten, o çatlak sesi duyulunca, seyirciler dalgalandı. Naşit Bey, teneke çalarak sahneye girince, daha hiçbir şey söylemeden, herkes kahkahadan kırılırdı.

Tuluat, bilindir, o anda akla "doğruverenler" tiyatrosudur. Adı aynı olan oyunu Naşit Bey'den 10 kez seyretsek, her defasında yeniden zevklenirdik.

Beni hâlâ üzmemekte olan bir iş, Naşit Bey'in toplumumuzda yeterince "kitaplaşmamış" olmasıdır. İsterse tuluat olsun, yarattığı oyunlar da, aktörlüğü de, unutulup gitmekte... Oysa Almanların bu tarzı andıran "kabare konuşmacıları" için, pek çok sayıda yayımlanmış kitap bulunuyor. Örneğin Karl Valentin, Weiss Ferdl gibi... Naşit Bey'le yaşıt olan bu kişileri, ben hâlâ kitaplardan okuyup zevkleniyorum.

Bu tiyatrodaki bayram gecelerinde temsilden önce, Hafız Burhan Bey şarkı söyler, gazel okurdu. Çok güzel ve gür sesiyle Hafız Burhan Bey şarkı söylerken, kalabalık tiyatrodaki çıt çıkmazdı. Sesi öylesine gürdü ki, o gazel atarken, harap tiyatrodaki sıvaları dökülürdü sanki.

Bilindir, gazel söylerken ses yükselir yükselir, birkaç saniye durulur, sonra yine başlanır. İşte bir bayram gecesini o birkaç saniyedeki mutlak sessizlikte, sarhoşun biri: "Yaşa moruk!" deyiverdi.

Biz okul arkadaşları, donduk kaldık. Yüreğimiz incindi. Burhan Bey'in programı biter bitmez 10 kişi, fırlayıp o terbiyesizi bulduk, ağzını burnunu acımadan kanatarak, tiyatrodan dışarı attık. Sanata saygısızlık etmişti.

Benim üç arkadaşım da, iyi öğrencilerdi. Ben de ayarım bozuk olmadığı zaman, çekinmeden söyleyeceğim, iyi öğrenciydim. Biz haşarılık da ederdik ama, dersimize de dikkatimizi vererek, çalışırdık.

Biz Naşit temsillerine giderdik ama, Şehir Tiyatroları'nda başta Shakespeare temsilleri olmak üzere, oyun kaçırmazdık. O zaman operamız yoktu ama, biz Richard Tauber, Martha Egger, Jean Kiepura'nın opera filmlerini seyrederdik. Şiir, roman ve öykü kitaplarını severek okurduk.

Spor mu? Namık, lisemizin futbol takımı kaptanıydı. Biz de oynardık. Ama asıl sporumuz, beş metrelik ağaçtan yapma

sandallarda kürek çekmek, yelken kullanmak, balık tutmak ve yüzmekti.

Ayda – âlemde bir zevkimiz, Langa’daki meyhaneye gidip, rakı içmekti.

Pahalı işti bu hınzır zevk!.. En az 7,5 lira biriktirmeliydik ki, hak kazanmış olalım. En az iki 49’luk (0,37 litre) rakı parası olmazsa, gitmenin anlamı yoktu. Üstelik dört kişi için üçüncü – 49’luk açılmıyorsa, gitmek boşunaydı. Para az olursa, bir yandan nargile ile başlamak şart oluyordu ki, kafayı bulalım. Mahcup olarak açıklarım ki 49’luk demek, şişesi 49 kuruş olan rakı demekti... Dolar 130 kuruşken.

Hesabımızı iyi yapardık. Meyhaneden, hiç borçlu çıkmadık. Çok ince bir adam olan garson Koço’ya verilecek 25 kuruş bahşişi, kesinlikte ayırmış olarak.

Sevgili Tayyar kardeşimle ikimiz, hâlâ düzenli olarak görüşüyoruz... 70 yıla varmış olan bir arkadaşlığın bulunmaz hazzı ile, yine birlikte oluyoruz. Namık’la Atıf Zeki, dönülmez yolculuklara, yıllar önce çıkmışlardı, ikimiz kaldık.

Bütün derdimiz, yanlarına gittiğimizde: “Nerede kaldınız be!” diyecek olmaları.

Güzelleri Seyretmek

Murat Bey uyarıyordu:

"Yahu, bazı adlar yanlış söyleniyor. Örneğin Tayyip adı, iki y harfiyle söylenmeli... İkisini de ayırarak ve üstüne basa basa... Çünkü Tayyip'in anlamı, "iyi"dir. Tek y ile söylenen Tayip ise, ayıplamak demektir."

"İyi ettin, uyardığın için..."

"İstersen sana bir de beyit söyleyeyim ki, unutmayasın:"

Nevcivanı sevmekte ne

pîranı tayibeylemem,

Hüsn olur ki seyrederken

ihtiyar elden gider.

Kaptan rica eti:

"Murat Abi! Ufaklık yap da, anlayalım." Murat Bey, Kaptan'ın hatırını kırmadı:

"Uzatmadan anlatalım: Sübyancı şair demek istiyor ki, 'Ben genç güzelleri seven ihtiyarları, ayıplamam, ancak güzelliğin öylesi olur ki, seyrederken bile o ihtiyar elden gider' yani nefesi durur – can verir."

Sessizliği, Tosun bozdu:

"İhtiyarın böylesi, cennetlik olur. Tanıyan – tanımayan, fatiha okusun!"

Kaptan sordu: "Bu ihtiyar, güzellik yoluna canını vermiş, şehit sayılır mı?" Tosun:

"Yok devenin başı... Neredeyse bir de türbe yapılısın diyeceksin; ona bir mezar taşı yeter!"

"Bari mezar taşının biçimi, ihtiyarı simgelesin!..."

Meyhanede Şarkı

Kâmil'in Yeri, Beykoz'da, tam korunun altında, üstelik denizin de tam kıyısındaydı. Biraz yorgun sayılabilir binalarının önünde, denizin kıyısında bir düzlük olan bahçesi, özellikle yaz akşamları ben ve dostlarıma, uygun geliyordu.

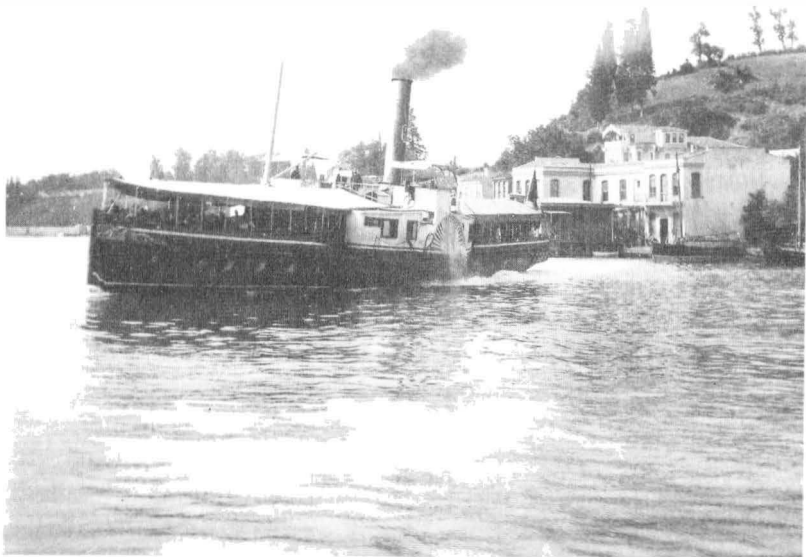
Sevdiğimiz bir yanı, masaların dizildiği düz setin deniz tarafında, birkaç metrelik, doğal çakıllı bir yerin daha olmasıydı. Zaman olur çakılların arasına masa kurdurur, orada neşemizi bulurduk. Yakından hızlı bir gemi geçerse, dalgalarından ayaklarımız ıslanırdı ama, oralı olmazdık.

Her ay bir, ya da birkaç akşam Yeniköy'den motorla karşıya geçiyor, kaptana nazımız geçerse Beykoz iskelesinde değil, Kâmil'in Yeri'nde karaya çıkıyorduk.

Şarkı söylemek, dünya meyhanelerinin alışılmış neşesidir. Demlenen kişi coşar, coşan kişinin boşalma yollarından biri, şarkı söylemektir. O şarkıların nasıl söylendiği, dinlemek zorunda kalanların talihi ya da talihsizliğidir.

Ulusal huyumuzdur, iki yudum rakı içenin ayrıntı kabarıp, şarkı söylemek için bahane arar... Arar da bulamazsa, ne yapar?.. Yine söyler... Benim dikkatimi çeken bir değişme var. 60 yıl kadar önceleri Milli Demcilerimiz bir şarkıyı koro halinde, epey usulüne de uygun söylerlerdi... ama sonuna kadar söylerlerdi. Şimdi artık Milli Demcilerimizin, müzik kültürü de zayıfladı. Çoğu bitiremeden yarım bırakıyor.

Benim en severek andığım meyhane korosunu, Sibiry'a'da, Baykal Gölü kıyılarında dinlemiştim. Korodakilerin hiçbirisi,

Beykoz'da karayolları ile birbirinebağlıolnuayan bütün Boğaziçi köylerini de önceleri yandan çarklı, sonra uskurlu Şirketi Hayriye gemileri en romantik biçimde birbirine bağlardı.

profesyonel müzisyen değildi. Hepsi, yazar ve şairdi. On kişi kadardılar. Yazarlar Birliği konuğu olarak gittiğim Sibirya'da, bu nedenle aralarında bulunuyordum. Koro olarak, çok güzel söylüyorlardı... Epeyce votka devirdikleri halde.

Derken derken, içlerinden şair Gennadi Gayda'nın aklına bir hınzırlık gelmesin mi?.. Bana dönüp, "haydi bir şarkı da sen söyle!" demesin mi? Ötekiler de hep birden, Gennadi'nin bu önerisini alkışlamasın mı?

Ne yapayım, arandılar... Reddedemedim. Hepsi huşu içinde dinlemeye hazırlandı... Ben de başladım:

Kederden mi neden bilmem

Sararmış rengi ruhsarm...

Veee, bütün Ruslar zarıl zarıl, höyküre höyküre ağlamaya

başlamasını mı? Ben böylece, şarkı söyleyerek, milli bir görev yaptım. Bizi ağlatanın rakı değil, şarkılarımız olduğunu kanıtlamış oldum.

Biz şimdi Çiçek Pasajı'ndaki DEMAK toplantılarında, Turhan Günay'ın yönetiminde, bazan yine şarkı söylüyoruz. Turhan'ı yalnız bıraksak, daha iyi olacak ama, çenemizi tutamıyoruz ki...

Meyhanede şarkı deyince, yine Beykoz'a, Kâmil'in Yeri'ne dönmeliyim.

Böyle yerlerde müzik ve şarkının, belirli ses hacmini aşmasında edepsizlik var. Üç beş kişilik saz heyetlerinin, zurna ve dümbeleklerle, hele mikrofon kullanarak saz çalması ve şarkı söylemesi, edep dışı saldırganlıktır. Vicdan fukaralıdır.

Oysa bizim Kâmil'in Yeri'nde gece ilerleyince, pek çelevi mizaçlı bir kemancı gelir, çalar söylerdi. Pek efendi adamdı. Bazan biz de katılırdık. Hele bir gece öyle coştuk ki, kemancımız Muhlis Bey, iyice yoruldu. Yanımdaki iskemlede oturuyordu. Kulağıma eğilip, çok yorulduğunu ve izin istediğini söyledi. Teşekkür ettim ve gitti.

Ertesi gün, cumartesi idi. O yıllar her cumartesi öğle yemeklerinde, tıp profesörü dostlarla birlikte olurduk. O gün onlar da Kâmil'in yerine gitmek istediler ve gittik. Önceki gece oturduğumuz masada yer aldık, hatta ben aynı iskemleye oturdum.

Biraz sonra kemancımız Muhlis Bey geldi. Beni görünce gözleri büyüdü, bayılacak gibi oldu... Sordu:

"Abi! Sen demek ki, daha eve gitmedin?"

Eski Mahallemde

Son günlerde, İstanbul'un eskiden yaşadığım semtlerine gitmeden, duramadım. Elbet başta yine, Narlıkapı, Samatya, Yedikule... Oraları, benim yaşamımın "başlangıç" dönemi idi. Acaba "uvertür" desem, "çıt kırıldım" davranmış olur muyum?

Şaşılacak iştir, bütün İstanbul 80 yılda öylesine değişti ki, insanlar doğduğu yaşadığı evleri bulamaz oldu. Ama benim Narlıkapı Caddesi'yle Narlıkapı Çıkmaızı, olduğu gibi duruyor. 1929-35 arası yaşadığımız, harap ahşap ev olduğu gibi duruyor. Daha da haraplaşmış ama, duruyor. Bu evi ayakta görmek gibi bir sevinç, yaşanamaz ki...

O evimizde şimdi oturan yaşlı hanım, gencecik bir evladını toprağa vermiş... Yine de gülümsemeye çalışıyor ama, belli... Yüreği kan ağlıyor. Yaşama veda etme hevesleri içinde... "Bundan sonra yaşasam ne olacak? Yaşamasam ne olacak?" diyor. Oysa benden, çok daha genç... Erkek arkadaşlarıma yaptığım gibi: "Gençliğinin kıymetini bil!" diyemiyorum.

34 kapı numaralı eski evimizi, önden arkadan seyrediyorum. Eski evimle, "bakışıyoruz".

Samatya Çarşısı'na geliyorum. Meydancık, değişmemiş. Ufak tefek açmalar olmuş ama, yine ufak, yine havasını yitirmemiş sayılır. Eski tramvay yoluna çıkan merdivenler, yine orada... Deniz yönündeki eski Bizans sur duvarları, biraz hırpalanmış, imar yapışmaları var ama, yine ayakta... Kundura tamircisi Takfor Usta, yok artık. Bakkalımız Hristo'nun yerinde, Develi Restoran yapılmış. Sahibi Arif arkadaşım ile söyleşiyoruz.

Merdivenlerin yanında, lakerdacı Takfor Usta yer alırdı. Camekânın üstünde, çıplak ampuller ışıldardı.

Eski sevimli Samatya olaylarından biridir, anlatılır. Bir gün Takfor Usta'ya, iri kıyım bir adam yaklaşıyor. Nefis torik lakerdalarını seyrettikten sonra: "Bana bundan, iki kilo tartın!" diyor. Takfor ise 100 gramlık bir ufak parça sararak veriyor ve diyor ki, "hele sen bunun tadına bir bak! Haftaya daha iyisi gelecek, şimdi alma!"

Müşteri gittikten sonra soruyorlar: "Hazır müşteri çıkmışken, niye vermedin?" Takfor açıklıyor:

"Bu ayı, iki kilo lakerdayı alır, evine götürür tavaşını-ızgarasını yapmaya kalkışır. Zıyan eder malı, vermem..."

Biz otururken zaten harap olan evimiz, şimdi artık büsbütün harabe olmuş. Kapıda eski harflerle yazılı olan 34 numara da üç sene önce sökülünmüş.

Ne Desem ki?

Yıllar önce bir işadamımız, bana sormuştu: "Siz, nereden feyiz aldınız? İngiliz terbiyesi mi? Fransız terbiyesi mi? Oxford'dan mı?.."

Ben: "Arzedeyim efendim" deyip, açıklamıştım: "Bendeniz Davutpaşa Çöp İskelesi, Davutpaşa İspanak Viranesi, Samatya Narlıkapı Çıkmazı ve Yeşilköy Bamya Tarlası'ndan feyiz aldım."

Ben bu kitapta, buraları ve daha sonra feyiz aldığım yerleri, kısaca anlatmaya çalıştım.

Ancak bitirirken nasıl bir özet yapsam ki?.. Narlıkapı'daki evde, beş kişilik bir aile olarak yaşıyorduk. Bir ben kaldım. En acısı, benden üç yaş küçük bir kardeşimi, 23 yaşında iken veremden yitirmiş olmamızdır. Evet, sevindirici bazı olaylar yaşadım... Ama kendi başıma, çok dertler de açtım. Suçluluk payımın hesabını yapamam ama, örneğin iki kez de, akciğer kanserinden ameliyat oldum, kurtuldum. Şimdi hemen, bu ameliyatlara yapan Prof. Dr. Aydın Aytaç dostumu, anmadan duramam.

Geçenlerde bana, sevdiğim insanlardan birisi, bir soru yöneltmişti: "Sen yaşadığın hayattan, memnunsundur, değil mi?"

Soran sevgili dostum, pek çok önemli yapıyı planlama konusunda işbirliği yapmış olduğumuz, bir mühendis profesördü. Saydığım sevdiğim bir insandı. Niçin böyle söylemişti, bilemiyorum. Ancak soru, yüreğime saplanmıştı. O günden beri düşünüyorum...

“Memnunum,” desem, yaşadığım iyiliklerde, yakınlarımın, çevrem, hem de talihimin rolünü inkâr etmiş olacağım sanki... Kadirbilmezlik bu!

“Değilim!” desem, yakışksız olacak... Çünkü yaşadığım kötülüklerdeki yanlışların ağır sorumluluğu, daha çok kendimden kaynaklandı. Kendi payımı da, başkalarına yükleyemem ya!

Ne diyeyim ki?.. Düşünüp duruyorum.

Konfor Kurtarıcı Değil!

1920'li ve 30'lu yıllarda İstanbul ilkokulları, numarasıyla anılırdı. Ben 43. İlkokula başladım ve orada bitirdim. Adı sonradan, Yedikule İlkokulu olmuştu.

Okulumuzun güneyinden Trakya demiryolu geçer, kuzeyinde Şark Şimendifer Kumpanyası'nın futbol sahası bulunurdu. Bu kumpanya Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra 1937 yılına kadar, Türkiye'de çalışmasına izin verilen, son "imtiyazlı yabancı şirket"lerden biri oldu. 1937'de millileştirildi. Bu şirketlerin şimdi yüzlercesi, belki binlercesi var.

Çocukluğumuzun rüyası futbol sahamız, yağmurda diz boyu çamur olurdu. Üstelik saha simetrik olmadığı gibi, santra çizgisinden kalelere doğru iki yanda da eğimliydi. Savunmada zorluk, hücumda kolaylıktı. Aradan yıllar geçince gördüm ki bizim futbol sahamız, şairimizin dediği gibi olmuş, "indim yârin bahçesine / parsellenmiş."

Arkadaşım Hayrettin'in babası, Demiryolu Kumpanyası'nın Yedikule'deki cer atölyesinde çalışan, Aliş Usta'ydı. Sakallı Aliş Usta'nın işten çıktıktan sonra demiryolu kenarından, elinde sefertası ile yürüyerek dönüşünü beklerdik. Bahçesinde sebze yetiştiren Aliş Amca'ya, Hayrettin'le birlikte yardım ederdik.

Aynı kumpanyada çalışan marangoz Tahsin Bey Amcam ise, çok usta balıkçıydı. Bazı akşamlar kayığıyla balığa çıkar-ken, beni de yanına yardımcı alırdı. At kuyruğu kılından olta örmeyi, ondan öğrenmiştim. Önce üçlü, sonra üç tane üçluden,

dokuzlu olta örerdik. Seyyar satıcı atlarının kuyruğundan kıl koparıırken, çifte yememek için çok dikkatli olmalıydık.

Marmara Denizi kıyıları, bizim Yedikule'den Ahırkapı'ya kadar, sur kuleleri ve duvarları, burunlar, kayalıklar ve kumsallarla biçimleniyordu. Bütün dünya tarihinde eşine rastlanmayan şehir-sur duvarları ve deniz bütünleşmesi harikası olan kıyılarımız, bize mutluluk veriyordu. En lezzetli balık çeşitlerini, kendimiz tutarak yerdik. Ağaçtan üretilmiş 5-6 metrelik sandallarda yelken kullanır, kürek çekerdik. Her yaz günü saatlarca yüzer, dalar midye çıkarırdık.

Kürek çekme, yelken kullanma, yüzme ve balık tutmanın dışında, oyunlarımız vardı. Bu oyunların çoğu, değil bilgisayar gibi cihazlar gerektirsin, hiçbir araç kullanılmayan oyunlardı.

*Narlıkapı evlerinin
hemen önünde sahil
yolu geçmeden önce,
kayaların üzerinde
Aydm Boysan ve
Necdet Algm*

Koşmaca, anya-manyaya, saklambaç... Hele o saklambaç... Hele o kızlarla birlikte saklanmak yok mu? Dünyaya bedeldi. Gizlemiş olmayayım, aletli bir oyunumuz, biri büyük biri küçük iki sopayla oynanan, çelik çomaktı. Tek yaprak kâğıttan şeytan uçurtması yapar, uçururduk. Çok ince renkli kâğıt ve çıtalarla güzel uçurtmalar yapar, onları da uçururduk.

Evlerimizde akarsu yoktu. Elektrik 1935'te geldi. Her evin kuyusu bulunurdu. Ya da saka'nın, at veya eşekle getirdiği dört teneke su, küpe doldurulurdu. Sokaktan, atlı seyyar satıcılar geçer, sebze, meyve ve daha akla ne gelirse, satarlardı.

Yaz geceleri dondurmacı, kış geceleri kozhelvacı, sahlepçi geçerdi. Tutumlu mahallemizin dilencileri de kendine göreydi. Tek bir liranın yüzde biri olan kuruşun da dörtte biri olan (şimdi bu da bilinmiyor) 10 parayı dilenirlerdi. 400 kişi onar para verse, hepsi tek bir lira ederdi. Sirtında çuvalıyla dolaşarak, yenmeyecek kadar kurumuş ekmek parçalarını toplayan dilenciler de dolaşırdı.

Evet, yaşam kolay değildi. Zaten biz de, kolayı aramıyorduk. Samatya-Yedikule çocukları olarak biz, Cumhuriyetimizin en onurlu yıllarını yaşamaktaydık. Politika üst yönetiminde, "şaiBELi kişi" yoktu. Pantolonumuzun yamalı, ayakkabımızın delik olması, hiç ama hiç önemli değildi.

Bizim, İstanbul'da ya da Türkiye'de bize benzeyen çocukların ve gençlerin, sefillikle boğuşan şartlar içinde yaşadığımız sanılabilir... Yanlıştır. Biz ülkemizin geleceğine inançlı olan, çok umutlu ve mutlu zamanlar yaşadık. Asıl sefillik, sahtekâr ve aşağılık politikacıların at oynatabildiği, bir ortamda yaşamaktır. Konfor artışı bu türlü sefilliğin utancını azaltmıyor.

Mekân ve Zaman

İnsan çevreye kök salmadan yaşar mı? Yaşar görünüyorsa bile, ona da hayat denmez. Yalnız çevreye mi?.. Yetmez... Geçmişe de kök salınacak. Sevilse de sevilmeğe de, geçmişe ille kök salmadan yaşanmaz ki... Bir insanın tüm geçmişinden bütünüyle kopmasının adına, başka bir şey derler... Bu düpedüz, yaşamın sona erişidir demektir.

Beyazıt Meydanı'ndaki üniversite binaları Osmanlı döneminde Harbiye Nezareti (Savunma Bakanlığı) iken.

Bir ağacın, bir çiçeğin kökleri gider gider, durur. Bir insanın ruhsal kökleri gider, gider... Durmaz... Dünyanın da dışına, aya-güneşe gider... Yine durmaz. Bugüne yarına değil, ışığın vardığını öğrendiği yerlere kadar uzanır.

Uzay bilgilerimiz arttıkça, mekânın, yani tüm evrenin sınırsızlığını, biraz daha iyi öğreniyoruz. Öğreniyoruz da algılayıp kavrayabiliyor muyuz? Yooo!.. Geçmiş zamanı, "Büyük Patlama" ile sınırlayıp, rahata erdik sanki... Ya gelecek zamanın sonu?..

Evet, günlük dertler içinde eziliyoruz ama, geçmiş ve geleceği düşünmeden de duramıyoruz. Yalnız kendimizinkini değil... O kafacığa sığdıkça her şeyi, herkesi.

İnsanlar, hayatı total (topyekûn) yaşıyor. Ne kadarı sığıyorsa... Yaşamayanlar, öteki canlılar.

İnsan ruhu, mekân kavramının yok olacağı sessiz bir karanlığa katlanamıyor. Böyle bir karanlıktansa, cennetten vazgeçer, cehennem ateşlerinde sonsuza dek yanmaya razıdır. Yine insan, vücudu son nefesini vermiş bile olsa, ruhu ile yaşama isteğinden kendisini kurtaramaz... Sonsuza dek, cehenneme de razıdır. Nasılsa bir yolunu bulacağına inanır. Haksız da değildir. Cehennem ateşi bile sonsuza dek yanmaz ya! Af günü gelecektir.

“İstanbul, nüfusu 50 yılda 20 misline patlayan bir dünya şehri. Tarihde bu büyümenin benzeri görülmemiş. Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluğu sentezinden, Anadolu kasabaları çeşitlemesine dönmüş... Gökdelenleri ve Boğaziçi köprülerini takıp takıştırmaktan vazgeçmeden... Şehirler toplumların aynası.

Yine de güzellikleri ve sihri yok edilemeyen Karadeniz-Marmara ve Boğaziçi doğa biçimlenmeleri hazine değerinde bir yaşama mozaiği seyrettiriyor.”

İstanbul’un Kuytu Köşeleri ile Narlıkapı’dan Yeşilköy’e, Boğaziçi kıyılarını da dolaşarak/okuyarak ‘tarih içinde’ bir şehir turu yapma fırsatı bulacaksınız. Her kuytu köşede Aydın Boysan’ın vazgeçilmez mekânları, dost sohbetleri ve anıları size rehberlik edecek.

Yüzler ve Yüreklar’de (YKY, 2002) yüreğindeki insanları anlatmıştı Aydın Boysan, bu kez yine kendine özgü anlatımıyla kimi zaman neşelendirerek, kimi zaman düşündürerek, İstanbul’un kuytu köşelerini –gözdelikten kuytulığa geçişteki acılarını da– anlatıyor.

ISBN 975-08-0571-2

